

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra speciální pedagogiky a logopedie

Vývoj komunikačních schopností u dětí CODA

Diplomová práce

Autor: Bc. Marcela Červinková Kinská
Studijní program: N 7506 – Speciální pedagogika
Studijní obor: P-SMN – Speciální pedagogika rehabilitační
činnosti a management speciálních zařízení
Vedoucí práce: doc. PaedDr. Karel Neubauer, Ph.D.

Hradec Králové

2015

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ

Pedagogická fakulta

Akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Marcela Červinková Kinská**

Osobní číslo: **P13209**

Studijní program: **N7506 Speciální pedagogika**

Studijní obor: **Speciální pedagogika rehabilitační činnosti a management speciálních zařízení**

Název tématu: **Vývoj komunikačních schopností u dětí CODA**

Zadávací katedra: **Katedra speciální pedagogiky a logopedie**

Zásady pro vypracování:

Diplomová práce se zabývá vývojem komunikace dětí CODA formou komparativního zpracování současných poznatků. V teoretické části práce je rozebírán vývoj dětí CODA v oblasti komunikace, vzdělávání, pracovního uplatnění a celkového rozvoje osobnosti. Práce sleduje vliv rodiny na vývoj dítěte, ale také podporu rodiny z pohledu péče sociální, zdravotní a speciálně pedagogické. Je zaměřena na dítě žijící ve dvou jazykově a kulturně odlišných světech a jejich rozdílnost se snaží postihnout především formou kvalitativně zaměřeného šetření. Praktická část práce zahrnuje případovou studii CODA dívky, obsahující stimulační program, zaměřený na rozvoj komunikačních, motorických a kognitivních dovedností, spojený s průběžným zachycením vývoje dítěte v těchto oblastech. Součástí šetření je i užití strukturovaného rozhovoru s dospělými osobami, které vyrůstali na pozici CODA dětí.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Seznam odborné literatury:

Vedoucí diplomové práce:

doc. PaedDr. Karel Neubauer, Ph.D.

Katedra speciální pedagogiky a logopedie

Datum zadání diplomové práce:

25. února 2014

Termín odevzdání diplomové práce:

26. března 2015

L.S.

doc. PhDr. Pavel Vacek, Ph.D.
Ph.D.

děkan

dne

doc. PhDr. Tibor Vojtko,

vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji, že diplomová práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 1/2013 (Řád pro nakládání se školními a některými jinými autorskými díly na UHK).

Datum:

Podpis studenta:

Anotace

ČERVINKOVÁ KINSKÁ, Marcela. *Vývoj komunikačních schopností u dětí CODA*.

Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2015. 92 s.

Diplomová práce.

Diplomová práce se zabývá vývojem komunikace dětí CODA formou komparativního zpracování současných poznatků. V teoretické části práce je rozebírán vývoj dětí CODA v oblasti komunikace, vzdělávání, pracovního uplatnění a celkového rozvoje osobnosti. Práce sleduje vliv rodiny na vývoj dítěte, ale také podporu rodiny z pohledu péče sociální, zdravotní a speciálně pedagogické. Je zaměřena na dítě žijící ve dvou jazykově a kulturně odlišných světech a jejich rozdílnost se snaží postihnout především formou kvalitativně zaměřeného šetření. Praktická část práce zahrnuje případovou studii CODA dívky, obsahující stimulační program, zaměřený na rozvoj komunikačních, motorických a kognitivních dovedností, spojený s průběžným zachycením vývoje dítěte v těchto oblastech. Součástí šetření je i užití strukturovaného rozhovoru s dospělými osobami, které vyrůstali v pozici CODA dětí.

Klíčová slova: logopedie, neslyšící, CODA dítě, komunikace, vývoj dítěte.

Annotation

ČERVINKOVÁ KINSKÁ, Marcela. *Development communications skills of Children of deaf adult (CODA)*. Hradec Králové: Pedagogical Faculty, University of Hradec Králové, 2015, 92 pp. Thesis.

This thesis deals with development communication of children of deaf adults with the comparing of current knowledge. In the theoretical part of the thesis is describes the development of children CODA in communication, education, job and overall personality developments. The work follows the influence of family on child development, but also support for family in view of social care, medical and special education. It focuses on children living in two linguistically and culturally diverse worlds, and their disparity primarily form a qualitative focused investigation. The practical part includes a case study of CODA girl, containing stimulus program focused on the development of communication, motor skills and cognitive skills, coupled with continuous recording of the child's development in these areas. The part of the investigation is the use of structured interviews with adults peoples who grew up in a position of CODA children.

Keywords: speech therapy, deaf, Child of deaf adult, communication, developement of child.

Obsah	str.
Úvod	8
Teoretická část	
1 Neslyšící	9
1.1 Neslyšící rodina	9
1.2 Jazyk neslyšících	10
1.3 Kultura neslyšících	11
1.4 Vzdělávání neslyšících	14
2 CODA děti	16
2.1 Slyšící děti neslyšících rodičů	16
2.2 Jazyk	17
2.2.1 Bilingvismus a bikulturismus	18
2.2.2 Mluvní vzor	19
2.3 Raná péče	20
2.4 Vzdělávání	20
2.4.1 Uvědomování si jinakosti	21
2.5 Malý tlumočník	22
2.6 Velký tlumočník	22
3 Psychomotorický vývoj dítěte	24
3.1 Novorozenecké období	24
3.2 Kojenecké období	24
3.3 Batolecí období	26
3.4 Předškolní období	27
4 Řeč	28
4.1 Osvojování jazyka	30
4.2 Vývoj řeči	30
4.3 Vady řeči	35
4.3.1 Opožděný vývoj řeči	35
4.3.1.1 Diagnostika	36
4.3.1.2 Terapie	38
4.3.2 Vývojová dysfázie	38
4.3.2.1 Diagnostika	40
4.3.2.2 Terapie	40
Praktická část	
5 Kvalitativní výzkum	41
5.1 Případová studie	41
6 Metodologie výzkumu	42
7 Případová studie CODA dívky	45
8 Stimulační program	57
9 Rozhovory s dospělými CODA dětmi	83
10 Výzkumná zpráva	85
Závěr	91
Seznam použitých zkratk	
Seznam použité literatury	
Seznam obrázků	
Seznam příloh	

Úvod

Diplomová práce se zabývá vývojem komunikačních schopností dětí CODA. Děti, které žijí ve dvou odlišných jazykových a kulturních světech, a děti, které dříve či později zjistí, že jejich rodiče jsou rozdílní, než jsou ony samy a ostatní lidé ve společnosti. Ve společnosti, pro kterou jsou bez postižení, a která vyžaduje komunikaci mluveným českým jazykem a nepřipouští, že by se děti nemusely bez potíží vyrovnat se dvěma rozdílnými jazyky.

O problematiku slyšících dětí neslyšících rodičů se zajímám třetím rokem kvůli malé holčičce, jejíž vývoj se neubírá úplně tím správným směrem. To byl důvod, proč jsem se rozhodla, věnovat se tomuto tématu v rámci diplomové práce.

Cílem teoretické části práce je vymežit jazyk, kulturu a možnosti vzdělávání Neslyšících, popsat problematiku slyšících dětí neslyšících rodičů a jejich život ve dvou světech. Rozebrat psychomotorický vývoj dítěte, a doložit, co je nutné pro zdravý vývoj jedince, a co CODA dítě ve svém vývoji může postrádat, a tím může docházet k opoždování. Cílem poslední složky teoretické části je představit vývoj řeči dětí a poruchy řeči, které se mohou u dětí objevovat.

Praktická část práce obsahuje případovou studii CODA dívenky, která má oba rodiče neslyšící, a jejíž vývoj v oblasti psychomotoriky i řeči je opožděn. V případové studii je sledován vývoj dívenky ve věku dvou, tří a čtyř let, v oblastech motoriky, sebeobsluhy, zrakového a sluchového vnímání, hry a především řeči. Práce obsahuje stimulační program, který má pět částí a v každé se zabývá rozvojem v sedmi oblastech. Vývoj dítěte je pozorován na základě zvládnutí činností ve stimulačních programech. Součástí praktické části diplomové práce je také rozhovor s dospělými CODA dětmi, a doložení toho, že vývoj CODA dětí není vždy stejný.

Teoretická část

1 Neslyšící

„Slepota odděluje člověka od věci – hluchota od lidí.“ Helen Keller

1.1 Neslyšící rodina

V období, kdy rodina očekává narození svého potomka, většinou plánuje, jak bude své dítě vychovávat, jak se bude vzdělávat, a jakou bude mít budoucnost. Pokud takto rozmýšlejí slyšící rodiče, velmi zřídka si připouštějí, že by se jim mohlo narodit dítě se sluchovým postižením. A pokud se to skutečně stane, velmi rychle ztrácejí své původní plány. Tato informace je pro ně velmi nepříznivá, především proto, že mají nedostatek informací o tom, co je možné v této situaci dělat. (Hronová, 2005)

Pokud očekávají potomka neslyšící rodiče, počítají s tím, že je možnost, že i jejich potomek bude neslyšící. Mohou se rozhodnout, zda svému dítěti, kterému nestačí korekce sluchu sluchadly, nechají voperovat kochleární implantát nebo zda bude jako oni neslyšící. (Hronová, 2005)

Redlich (2008) dodává, že mnozí rodiče se také rozhodují kvůli své zkušenosti, že je většinová společnost považovala za méněcenné kvůli tomu, že byli neslyšící, a proto nechtějí, aby tento pocit zažilo i jejich dítě, a přejí si, aby jejich dítě slyšelo. Mají ale obavu, jak budou se svým slyšícím dítětem komunikovat. Jsou přesvědčeni, že neslyšící dítě lépe zapadne do jejich rodiny, která je neslyšící již celé generace. (Redlich, 2008)

Ovšem může se také stát, že se neslyšícím rodičům narodí dítě slyšící. Jak uvádí Hronová (2005), ve všech případech bude nutná péče prarodičů, kteří mají určitou zkušenost s výchovou dítěte, a budou velkou podporou a pomocí při péči o dítě.

Hronová k této problematice (2005) uvádí, že si dítě osvojuje znakový jazyk a český jazyk podobně jako dítě, které vyrůstá v rodině, kdy každý rodič mluví jiným jazykem. Dítě je schopno osvojit si oba jazyky. Jak udává, není pravda, že by se dítě, na něž rodiče znakují, nenaučilo nikdy mluvit. Velkou roli zde hrají slyšící prarodiče, kteří dítěti dodávají chybějící mluvu. Nemělo by se ale stát, jak udává autorka, že by

prarodiče vzali na sebe veškerou výchovu, vzdělání a péči o vnouče. Dítě by vždy mělo zůstat se svými rodiči.

Neslyšící dítě v neslyšící rodině může být vychovááno dvěma různými přístupy. U prvního přístupu neberou rodiče svoji hluchotu jako postižení, ale jako komunikační odlišnost a příslušnost ke kultuře Neslyšících, a jsou přesvědčeni, že i jejich dítě bude komunikovat znakovým jazykem a bude patřit k neslyšícím.

Druhý přístup rodičů je ten, kdy si nepřejí, aby jejich dítě neslyšelo, a tak se rozhodnou pro kochleární implantaci, protože nechtějí, aby se dítě setkávalo s problémy hluchoty ve slyšícím prostředí, a tak se dítě učí znakový jazyk, ale také se učí mluvit díky zpětné sluchové vazbě díky kochleárnímu implantátu. (Hronová, 2005)

1.2 Jazyk neslyšících

Český znakový jazyk je jazykem přirozeným s vlastní systémovostí, znakovostí, dvojí artikulací, svébytností, produktivností a historickým rozměrem. (Servusová, 2008), (Slánská Bímová, Okrouhlíková, 2008)

Dvojí artikulací se rozumí možnost rozdělení na jednotky, které nenesou vlastní význam, ale mohou význam změnit. V českém jazyce se jedná o fonémy a morfémy, ve znakovém jazyce o znaky a fonémy.

Přirozený jazyk má systém jednotek a pravidel při jeho používání, tudíž splňuje další rys přirozeného jazyka, což je **systémovost**.

Znakovost jazyka zajišťuje možnost zastoupení reálné věci nějakým znakem. V komunikaci tedy užíváme znaků namísto reálných předmětů, které nemusejí být v blízkosti, aby náš komunikační partner pochopil, o čem je řeč. Díky znakovosti jazyků můžeme komunikovat o minulých a budoucích dějích, případně o něčem abstraktním.

Svébytnost souvisí s předešlou znakovostí, protože svébytné sdělení je nezávislé na reálné situaci. Můžeme vyjadřovat podmínku, děje z minulosti a budoucnosti, případně můžeme i lhát.

Produktivnost jazyka je založená na možnosti vytvářet z omezeného počtu pravidel nekonečné množství nových spojení. Produktivní jazyk je schopen se přizpůsobit uživatelům, kteří potřebují rozšířit zásobu pojmenování. Znakový jazyk

má slovní zásobu petrifikovanou, která je daná a nemění se a také produktivní, kterou mluvčí vytváří přímo ve svém projevu.

Historický rozměr se u jazyků projevuje změnou způsobu užívání, vývojem slovní zásoby a přizpůsobení se požadavkům jiného historického období. (Servusová, 2008)

Komunikační systém neslyšících

Znakový jazyk podle definice zákona č. 384/ 2008 Sb. v platném znění, definován jako „*přirozený jazyk a plnohodnotný komunikační systém tvořený specifickými vizuálně – pohybovými prostředky, tj. tvary rukou, jejich postavením a pohyby, mimikou, pozicemi hlavy a horní části trupu.*“ (Horáková, 2012, str. 55

Neslyšící děti se učí znakový jazyk od svých rodičů postupným znakováním jedné ruky přímo u obličeje dítěte. Zprvu se dítě učí jen základní znaky, aby bylo schopné dát na vědomí svoje přání a potřeby. Postupem času se ale jeho slovník rozšiřuje, slova začíná používat ve větách. Kromě znakového jazyka se neslyšící dítě učí daktylotiku – jednoruční a dvouruční prstovou abecedu nebo se zlepšuje v odezírání. Tyto komunikační systémy si dítě osvojuje také proto, aby bylo schopno komunikovat s většinou společnosti slyšících, která díky tvarům podobným české abecedě zvládne komunikovat ve dvouruční prstové abecedě. Nelze se ale na prstovou abecedu spoléhat jako na hlavní komunikační systém. Odezírání je náročné v délce udržitelné pozornosti a v množství získaných informací, a také není možné komunikovat pouze odezíráním. Prstová abeceda i odezírání jsou pro neslyšící pomocný komunikační systém – který může doplňovat některé informace, které není schopen neslyšící sdělit nebo přijmout ve znakovém jazyce například v komunikaci se slyšící osobou. (Skákalová, 2011)

1.3 Kultura neslyšících

Kultura neslyšících se projevuje ve všech oblastech života, který je ovlivněn vizuálním vnímáním světa. Každý z občanů určitého státu a její kultury by měl

dodržovat určitá pravidla. Kromě těchto všeobecných pravidel, mají neslyšící ještě pravidla vlastní, specifická pro svoji komunitu. (Hudáková, Myslivečková, 2005)

Členství v komunitě Neslyšících má své zásady a každý kdo je do komunity přijat se musí na život v komunitě adaptovat. Kosinová (2008) uvádí tři pohledy autorů na vstup do komunity Neslyšících.

První z autorů - Ladd - podmiňuje členství skutečností, že je osoba dítětem neslyšících rodičů nebo že zdělila hluchotu ze třetí generace, případně osoba navštěvovala školu pro sluchově postižené nebo se jedná o osobu, která se ve volném čase stýká s komunitou Neslyšících. Kosinová dále dodává, že Ladd přisuzuje částečné členství také slyšícím dětem neslyšících rodičů.

Druhá skupina autorů (Lane, Hoffmaister, Bahan) charakterizují člena komunity jako tělesně a kulturně podobnou (barvou kůže, jazykem, zvyklostmi), dále by měla být osoba přesvědčena o příslušnosti ke skupině, a také by měla být skupinou přijímána, osoba by měla být přesvědčena o uzavírání sňatků v rámci komunity a měla by dostatečně bojovat proti útlaku většinové společnosti.

A poslední dvojice autorů - Bakerová a Cokely - udávají podmínku audiologickou: velikost ztráty sluchu, podmínku politickou: osoba se musí podílet na věcech veřejných spojených s komunitou neslyšících, podmínku jazykovou: člen komunity musí ovládat znakový jazyk (rozumět a plynule užívat) a podmínku společenskou: budoucí člen by měl být angažovaný v životě komunity. (Kosinová, 2008)

Neslyšící mají také svá pravidla pro vzájemné setkávání. Pokud se neslyšící zhlédnou i na delší vzdálenost, okamžitě se pozdraví a nečekají na to, až budou k sobě blíže. Pokud začnou společnou komunikaci, udržují stále oční kontakt a nevadí jim, pokud mezi nimi projde jiný člověk. Neslyšící také komunikují dotykem. Dotykem začínají komunikaci, protože tím druhého člověka informují o tom, že by s ním chtěli komunikovat. Větší skupina lidí se upozorňuje zamáváním nebo zablikáním světla. Pokud bude chtít někdo slyšící oslovit neslyšícího, měl by se dotýkat pouze v oblasti ruky. Doteky na jiných místech nejsou vhodné pro běžnou komunikaci. Neslyšícím se ale také nelíbí, když je někdo přidrží za ruce pokud znakují. (Hudáková, Myslivečková, 2005) Kosinová (2008) dodává, že jsou neslyšící připraveni na navázání kontaktu při sezení díky doteku v oblasti stehna. Ale za nepřipustné považují, pokud se někdo dotkne stehna neslyšícího, pokud stojí. Jako další nepřipustné chování uvádí (Kosinová, 2008) dotýkání se hlavy neslyšícího nebo

dokonce pokus hýbat nebo otáčet hlavou neslyšícího, příliš silné poklepávání na záda při vyžadování kontaktu, ale i naopak velmi jemné doteky jsou neslyšícími brány jako nepříjemné a nepřijatelné. Komunikační partner neslyšícího by také neměl při komunikaci stát v protisvětle a chytat neslyšícího za ruce, pokud s někým komunikuje a právě chycením za ruce přerušit předešlou komunikaci a snažit se navázat komunikaci novou. (Kosinová, 2008)

Neslyšící se sdružují v různých spolcích, stacionářích a klubech, kde jsou mezi svými lidmi a mezi svými zájmy a dodržují svoje zvyky a tradice. Nejčastější zábavou je hraní šipek, stolního tenisu, kuželek, bowlingu nebo povídání si a předávání si zážitků či zkušeností. (Hudáková, Myslivečková, 2005) Neslyšící se také často vzájemně setkávají na různých oslavách nebo večírcích (oslava dne matek, pálení čarodějnic, vánoční svátky a další příležitosti), pořádané většinou spolky Neslyšících nebo školami pro sluchově postižené.

Velkým svátkem pro neslyšící je také účast na plesech nebo tanečních zábavách. Neslyšící také tančí (u podia je vždy nápis s tancem, který se aktuálně tancuje) nebo jsou někteří neslyšící schopni vnímat hlasitou reprodukovanou hudbu nebo vibrace. Účast na plese je ale také možnost jak zjistit co je nového u ostatních neslyšících. (Hudáková, Myslivečková, 2005)

Mezi další záliby neslyšících patří cestování, při kterém mají výhodu, protože se určité znaky v různých národnostních znakových jazycích podobají a neslyšící jsou schopni se v základních otázkách dorozumět. Vyhledávaným je také sport. Ti nejlepší se mohou zúčastnit Deaflympiády. (Hudáková, Myslivečková, 2005)

Neslyšící se také velmi baví divadlem a hudbou. Z divadelních žánrů se zabývají pantomimou (pražský divadelní soubor NEPANTO, Pantomima S.I.). Absolventi brněnského JAMU oboru Výchovná dramatika neslyšících provozují Divadlo Neslyším, které vzniklo v roce 1997, připravuje repertoár nejen pro dospělé, ale i pro dětské diváky. (Kosinová, 2008) Herci v tomto divadle přivítají slyšící i neslyšící publikum. Ve své tvorbě seznamují diváky s životem neslyšících. Některá divadla se již přizpůsobila a nechává představení tlumočit. V Praze je to divadlo Nablízko. Hudebnímu žánru se zabývají skupiny Tichá hudba, GIBORLY a další. (Hudáková, Myslivečková, 2005)

Pro běžný život používají neslyšící různé pomůcky, nečastěji vibračního nebo světelného charakteru, které jim zajistí informace a kontrolu, kterou slyšícím lidem poskytuje sluch. Příkladem je zvonění budíku, který upozorňuje na nutnost vstávat.

Neslyšící používají budík vibrační, který je vždy svým pohybem vzbudí. Případně zajistí světelná signalizace informaci o tom, že na vstupní dveře zvoní nějaká návštěva. (Hrubý, 1998)

1.4 Vzdělávání neslyšících

Komorná (2008) uvádí, že je možné na vzdělávání neslyšících nahlížet dvěma přístupy, a to medicínským a kulturním. Z medicínského, který pokládá hluchotu za postižení, které je třeba napravit, vychází přístup monolingvální / monokulturní. Druhý přístup bilingvální / bikulturní vychází z toho, že neslyšící nevybočují od normálu, ale že jsou jazykovou a kulturní menšinou.

Monolingvální přístup vychází z toho, že se neslyšící dítě narodilo slyšícím rodičům, a že je jeho mateřským jazykem mluvený český jazyk, a tak se naučí mluvit a odezírat, aby mohlo komunikovat se svými rodiči a většinovou společností. Tím se také stane nezávislé a nebude sociálně izolované. Z tohoto přístupu tedy vychází vyučovací metoda, která využívá orální řeč - proto orální vzdělávací program nebo orální přístup ke vzdělávání. Orální přístup ke vzdělávání rozlišuje Komorná (2008) na ryze orální přístup (metoda unisenzorická), který nedovoluje využití jiné, především vizuální metody. Nedovoluje odezíráni, čtení a psaní. Druhý z přístupů, metoda multisenzorická, využívá sluch a mluvení, ale také odezíráni, čtení a psaní a dále prstovou abecedu. (Komorná, 2008)

Školy vzdělávající orální formou mohou děti se sluchovým postižením navštěvovat v Praze (Gymnázium, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené v Ječné ulici) nebo v Ivančicích (Základní a mateřská škola pro sluchově postižené). (Komorná, 2008)

Bilingvální / bikulturní přístup ve vzdělávání se zaměřuje na mateřský jazyk neslyšících, kterým je znakový jazyk. Ten je neslyšícím smyslově přístupnější než český jazyk mluvený. Český jazyk je u dětí vyučován jako jazyk druhý. U českého jazyka je kladen důraz na zvládnutí čtené a psané formy jazyka. Vyučovací metoda se nazývá bilingvální nebo znakově bilingvální.

Školy vzdělávající bilingvální metodou mohou děti se sluchovým postižením navštěvovat v Praze (Střední škola, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené v Holečkově ulici, Střední škola zdravotnická pro sluchově postižené

v Praze Radlicích), v Hradci Králové (Střední škola, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené) a v Brně (Základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené) a Bilingvální mateřská škola pro sluchově postižené (Školička PIPAN). (Komorná, 2008)

Kromě orální a bilingvální metody může také výuka probíhat formou totální komunikace, která je nazývána spíše filozofií jak vzdělávat děti se sluchovým postižením. Při této metodě by měly být využívány všechny dostupné komunikační prostředky, podle individuálních potřeb jedince. Na základě diagnostiky je určeno, které z možností totální komunikace budou pro jedince výhodné, a tudíž kterými bude komunikovat, kterými bude vzděláván. Mezi prostředky totální komunikace patří znakový jazyk, mluvený jazyk, psaný jazyk, prstová abeceda, pantomima a další. Komorná (2008) dále uvádí, že je možné, že nebudou prostředky voleny podle potřeb jedince, ale podle jazykových dovedností vyučujících.

Školy vyučující totální komunikací mohou děti navštěvovat v Kyjově (Mateřská a základní škola pro sluchově postižení a pro děti a žáky s vadami řeči), v Olomouci (Základní a mateřská škola pro sluchově postižené), v Liberci (Základní a mateřská škola pro sluchově postižené), v Ostravě (Základní škola pro sluchově postižené a mateřská škola pro sluchově postižené), v Plzni (Speciální školy a školská zařízení pro sluchově postižené), ve Valašském Meziříčí (Mateřská škola, základní škola a střední škola pro sluchově postižené), v Českých Budějovicích (Speciální školy pro sluchově postižené), v Brně (Střední škola pro sluchově postižené a odborné učiliště) a v Olomouci (Střední škola na Svatém Kopečku). (Komorná, 2008)

2 CODA děti

„I když je součástí jazykového repertoáru i znaková řeč a písemný projev, je jazyk ve své podstatě produktem hlasového ústrojí a je určen lidským uším.“ Howard Gardner (Gardner, 1999, str. 123)

V následující kapitole je rozebírána otázka komunikace dětí CODA jednak s neslyšícím a jednak se slyšícím světem. Dále se kapitola zabývá nutností vhodného mluvního vzoru pro CODA děti a v neposlední řadě je sledováno CODA dítě jako malý tlumočník.

2.1 Slyšící děti neslyšících rodičů

Redlich (2008) k této problematice uvádí mnoho příkladů z praxe, jak jednotlivé rodiny tento problém řešily. Jedním z extrémů je to, že výchovu dítěte v plné míře přeberou prarodiče, dítě u nich bydlí, o ni se o něj starají, komunikují s ním mluveným jazykem a rodiče k nim jezdí jen na návštěvy. Tento stav trvá do doby školní docházky dítěte. Prarodiče jistě vnímají zodpovědnost, kterou jako slyšící členové rodiny mají, aby se dítě vyvíjelo a komunikovalo mluvenou řečí. K tomuto kroku je také vede dle Redlicha (2008) to, že se o své neslyšící dítě starají až do doby, kdy se dítě stane rodičem, a prarodičům přibude další dítě na starost. Prarodiče mohou být tlačeni k tomuto rozhodnutí také většinou slyšící společností, která předpokládá, že přeci nenechají neslyšícím dítě na starost. (Redlich, 2008) Domnívám se, že většina prarodičů těmto nátlakům společnosti podlehnou a bude skutečně rozhodnuta se o dítě plně postarat.

Druhou možností je zanechat dítě s jeho rodiči, ale již od raného dětství zajistit dítěti kontakt se slyšící společností (prarodiče, další členové rodiny, známí). Horáková (2012) uvádí, že stačí 5 až 10 hodin týdně, kdy je dítě ve styku se slyšícím člověkem, aby se jeho řeč správně vyvíjela. Redlich (2008) dodává příklad, kdy dítě dojíždělo ke svým prarodičům tři víkendy v měsíci, o ni s ním komunikovali, jezdili na výlety, věnovali se mu. Dítě ale nebylo odtrženo od svých rodičů a od možnosti učit se se svými rodiči komunikovat znakovým jazykem. Podobně se k problematice staví Peřinová, (web, Tamtam Praha) která doporučuje, aby dítě komunikovalo se svými rodiči znakovým jazykem, aby si mezi sebou plně rozuměli, a nebylo

spoléháno jen na domýšlení si informací. Zároveň by měli rodiče zajistit kontakt se slyšícím prostředím. Dítě může docházet na několik hodin do jeslí nebo může nastoupit dříve do MŠ, kde bude mít také kontakt se slyšícími vrstevníky. (Peřinová, web, Tamtam Praha)

2.2 Jazyk

„Vyrůstat jako slyšící dítě neslyšících rodičů sebou nese zásadní otázky v oblasti komunikace, socializace, ale také otázky kulturní. Slyšící děti pocházející z neslyšících rodin představují relativně neviditelnou lingvistickou a kulturní menšinu.“ (Horáková, 2012, str. 121)

Jazyk je u CODA dětí velkým tématem. Mají tyto děti znakovat, protože jejich rodiče jsou neslyšící a za svůj mateřský jazyk považují jazyk znakový nebo se mají především učit mluvit, protože jsou slyšící a mohou se s ostatními dorozumívat mluvou? Třetí možností je kombinace obou jazyků. Redlich (2008) uvádí názor, že by se děti v kritickém období do šesti let věku měli jazykově rozvíjet, a že by jim měla být dána možnost setkávat se pravidelně s jazykem znakovým i s českým jazykem mluveným. Neslyšící rodiče by měli být těmi, kteří budou rozvíjet úroveň znakového jazyka a spíše se budou vyhýbat mluvě. (Redlich, 2008)

Toto rozdělení mluvčích na ty, kteří budou s dítětem znakovat, a ty, kteří budou mluvit lze narušit, pokud bude některý z neslyšících rodičů schopen správné artikulované mluvy, bez výrazných odchylek, pak může učit mluvit své dítě i neslyšící rodič. Ovšem je zřejmé, že pokud neslyšící nemá zpětnou sluchovou vazbu, jeho řeč nikdy zcela bez odchylek nebude. CODA dítě také může vyrůstat v rodině, kde je jeden z rodičů slyšící nebo nedoslýchavý. Tento rodič se pak bude starat u dítěte o rozvoj řeči a druhý rodič, neslyšící, o rozvoj znakového jazyka. Pokud budou ovšem oba rodiče neslyšící, je vhodné, aby oba na dítě znakovali. Znalost znakového jazyka u CODA dětí je nezbytností proto, aby si v dětství i v dospělosti udrželo se svými rodiči užší citový vztah. (Redlich, 2008)

Redlich (2008) uvádí několik důvodů, proč by neslyšící rodiče neměli na dítě mluvit, ale měli by spíše znakovat. Neslyšící člověk nemůže korigovat hlasitost své mluvy – dlouhé poslouchání příliš hlasité mluvy není příjemné, jindy se může vyjadřovat příliš potichu a slyšící ho musí upozornit, že není slyšet. Řeč neslyšících

může být nesrozumitelná a může mít také špatnou gramatickou strukturu, kterou dítě přebírá, a jeho řeč se může vyvíjet odlišně, než jak by měla.

Znakový jazyk má také specifické výrazové prostředky – mimiku a gesta, které jsou používány pro snazší porozumění výpovědi. I tyto výrazové prostředky může dítě pojmout a používat je v běžné komunikaci se slyšícími, a tím se bude odlišovat, protože v běžné mluvě se tyto výrazové prostředky vyjadřují hlasem nebo změněnou gramatikou. (Redlich, 2008)

Pokud rodiče se svým dítětem mluví a zároveň znakuji, většinou je výpověď ve znakovém jazyce doplněna jednotlivými artikulovanými slovy. Tento druh komunikace může v rodině převládat po celou dobu a nadále se neposune ani k mluvené řeči a odezírání, ani ke znakování. Redlich (2008) konstatuje, že se tato směs jazyků znakového a mluveného stane mateřským jazykem dítěte, ale autor se domnívá, že tato kombinace není plnohodnotný dynamický jazykový systém, a že může docházet ke komunikačnímu deficitu. Autor také dodává, že se dítě v dospělosti naučí rozlišovat mluvený český jazyk a znakový jazyk, ale učení se znakovému jazyku samotnému, bez odezírání mluvy, se v dospělosti učí hůře, než když se znakový jazyk učí dítě. (Redlich, 2008)

2.2.1 Bilingvismus a bikulturismus CODA dětí

Redlich (2008) uvádí, že o bilingvistu lze mluvit právě u dětí CODA, které jsou schopné užívat plně český jazyk (mluvená i písemná forma) a znakový jazyk. I když znakový jazyk nemusí být u dětí vždy na tak vysoké úrovni. Redlich (2008) se vyjadřuje o tzv. funkčním bilingvistu, tedy takovém, který je CODA dětmi funkčně užíván. Redlich (2008) také uvádí, že používání českého mluveného jazyka a znakového jazyka současně spíše ukazuje na schopnost používat dva způsoby komunikace, které dítě střídá na základě toho, zda komunikuje se slyšícími nebo neslyšícími lidmi. (Redlich, 2008)

Zejména u CODA dětí se můžeme setkat s tím, že dítě mluví se slyšícími vrstevníky a zároveň znakuje, což dětem přijde nepochopitelné, protože netuší, jaký je pravý důvod. Dítě není ještě schopno jazyky oddělit, a použít pouze ten, který užívá osoba, se kterou dítě právě komunikuje. (Redlich, 2008)

Hudáková (in Redlich, 2008) připomíná, že tento způsob používání obou

jazyků zároveň oba jazyky kazí. Uvádí typy bilingvismu sekvenční (postupný) a simultánní (současný) a uvádí je na příkladu rodiny, kdy někteří členové na dítě pouze mluví a jiní pouze znakují. Případně by se tento bilingvismus mohl využívat, pokud je jeden z rodičů neslyšící a druhý slyšící nebo nedoslýchavý. Takový bilingvismus by byl přesnější, protože každý by užíval svůj jazyk. (Hudáková in Redlich, 2008) Průcha (2011) uvádí termín bilingvismus spontánní, který se vyskytuje v rodinách, kde jeden z členů mluví na dítě jedním jazykem a druhý člen druhým jazykem, a dítě si oba jazyky spontánně osvojuje. Průcha (2011) dále uvádí typologii dalšího autora, který tento bilingvismus nazývá simultánním. Ať už je bilingvismus nazýván jakkoli, je podstatné zhodnotit, na jaké úrovni se bude pohybovat znalost daných jazyků u dítěte, a zda nebude dítě jeden z jazyků upřednostňovat nebo zda mu jeho osvojování půjde snáze. (Průcha, 2011) Autor v publikaci hodnotí, zda je bilingvismus pro dítě přínosem či ne, a dokládá, že bilingvismus na dítě působí pozitivně, pokud jsou jazyky osvojovány spontánně. (Průcha, 2011) U problematiky CODA dětí je ale nutné připomenout, že se nejedná o bilingvismus dvou orálních jazyků, ale o bilingvismus orálního a manuálního jazyka, jejichž osvojování je velmi rozlišné, a tudíž může osvojování činit obtíže.

2.2.2 Mluvního vzor

Některé děti nemají řeč rozvinutou, což může vést k problémům v mateřské nebo základní škole, která bude předpokládat, že slyšící dítě bude mluvit. CODA dítěti je tedy vhodné zajistit mluvní vzor. Redlich (2008) uvádí několik osob, které by mohly být mluvním vzorem: jeden z rodičů, který je slyšící nebo nedoslýchavý, slyšící prarodiče, slyšící starší sourozenec, slyšící jiní rodinní příslušníci nebo slyšící rodinní známí. Pokud ale není možné zajistit nikoho z této skupiny lidí, pomůžou audio nahrávky, rádio, televize, tj. reprodukováné lidské hlasy? (Redlich 2008)

Janotová, Svobodová (1998) uvádějí, že je vhodné narušit tiché domácí prostředí reprodukovánými hlasy z rádia či televize nebo dětem pouštět audio nahrávky, aby se setkávaly s lidským hlasem. Rodiče se ale nemohou spolehnout na to, že pokud bude dítě každý den poslouchat rádio nebo sledovat televizi, že se samo podle tohoto vzoru naučí mluvit. Dítě potřebuje navíc přímý kontakt s mluvčím a vzájemnou mluvní interakci. Rádio a televize je pouze doplněním. (Janotová,

Svobodová, 1998)

Pro komunikační, ale i kulturní rozvoj dítěte je tedy nutné, aby bylo ve spojení se slyšícím i neslyšícím světem a kulturou, a je tudíž nutné, aby rodinu navštěvovali slyšící i neslyšící přátelé, aby měly děti i další vzory než jaké mají ve svých rodičích. (Redlich, 2008)

2.3 Raná péče

CODA dítě sice nemá primárně žádné zdravotní postižení, které by mohlo bránit vývoji řeči (mentální, zrakové, sluchové), ale nedostatky v jeho řečovém vývoji se mohou objevit, protože nebude mít od svých neslyšících rodičů správný mluvní vzor. Děti CODA jsou počítány jako cílová skupina rané péče, která zajišťuje pomoc a podporu neslyšícím rodinám s neslyšícím dítětem, slyšícím rodinám s neslyšícím dítětem a neslyšícím rodinám se slyšícím dítětem, případně dětem se závažným postižením vývoje řeči. (web, TAMTAM - Praha)

Peřinová (web, článek, Tamtam Praha) v rozhovoru uvádí, jaké mohou nastat problémy, se kterými potřebuje neslyšící rodina se slyšícím dítětem poradit. Autorka je především přesvědčená o tom, že by dítě mělo zůstat se svými rodiči a prarodiče by je měli navštěvovat. Dále v rozhovoru prozrazuje, jaké jsou nejčastější problémy, se kterými je navštěvují neslyšící matky slyšících dětí. Je to nedostatek informací o nějakém problému, o kterém neslyšící matka jen tak nezaslechne nějaké informace, nemusí být také schopna problematiku nastudovat v literatuře, a tak se může poradit v centru rané péče a nastalou situaci zvládnout.

2.4 Vzdělávání

CODA dítě může být na základě svých schopností zařazeno do běžné mateřské školy, a dále pak pokračovat v běžné základní škole. U některého dítěte se ale vývoj nemusí ubírat správným směrem ve správný čas, a bude vzděláváno ve školách speciálních.

Speciální MŠ

Speciální MŠ je dle Vítkové (2012) nejdůležitějším článkem v zapojení se dítěte se speciálními vzdělávacími potřebami do společnosti. Mateřská škola by měla být tím prostředím, kde bude dítě přijímáno, ale kde bude zároveň rozvíjeno a připravováno na další život ve většinové společnosti.

Vítková (2012) dále uvádí, že je dítě přijato do mateřské školy dle rozhodnutí ředitele školy, který dítě přijímá na základě vyjádření školského poradenského zařízení, případně vyjádření praktického lékaře pro děti a dorost. Dítě může být integrováno individuálně nebo může v mateřské škole probíhat integrace skupinová. Dítěti je věnována speciálně pedagogická péče a je vzděláváno na základě individuálního vzdělávacího plánu. (Vítková, 2012)

2.4.1 Uvědomování si jinakosti

U CODA dětí brzy nastane uvědomění si toho, že ostatní děti nemají takové rodiče jako oni. S ostatními dětmi si rodiče povídají, ale nemají takový hlas jako jejich rodiče, nemusejí znakovat se svými rodiči. Jistě jim to připomene výsměch ostatních dětí, kterým vše co není „normální“ přijde směšné. Děti CODA jsou mezi dvěma světy – chtějí se zavděčit vrstevníkům, aby je přijímali, ale na druhou stranu mají rádi své rodiče a nechápou, co se ostatním na jejich rodičích nelíbí. Redlich (2008) uvádí několik příkladů, kdy děti odmítali komunikovat se svými rodiči ve veřejné dopravě, kde se jim ostatní posmívali a pomlouvali je, a slyšící děti neslyšících rodičů tohle všechno slyšely. (Redlich, 2008)

Neslyšící rodiče se velmi často stýkají se svými přáteli v klubech, spolcích, komunitách a berou své slyšící děti s sebou. Slyšící dítě má při takovém setkání možnost si zlepšit znalost znakového jazyka, ale také kultury Neslyšících. Dále se mohou potkat se svými slyšícími CODA vrstevníky, mohou si navzájem sdělit své zkušenosti nebo problémy, ale navážou kontakt i s neslyšícími vrstevníky. V takovém setkání ale může nastat problém, pokud dítě příliš neovládá znakový jazyk, bude se při komunikaci v komunitě ztrácet (a je spíše nepravděpodobné, že by mu rozhovory někdo tlumočil). (Redlich, 2008)

2. 5 Malý tlumočník

Dítě CODA se již od raného věku může stát tlumočníkem. Vše závisí na tom, jak ovládá znakový jazyk a jak rozumí a používá český jazyk. Redlich (2008) uvádí příklad i dvou a půlletého dítěte, které tlumočilo svým rodičům. Z ostatních příkladů, ale vyplynulo, že děti tlumočí spíše okolo věku šesti let. (Redlich, 2008) Na takovém tlumočení je ale dle mého názoru potřeba rozlišit zda dítě tlumočí slyšícím příbuzným, to, co jim chce maminka sdělit, že je u nich něco nového nebo pokud jde dítě s rodičem na nějaký úřad a má tlumočit problematiku financí, zaměstnání nebo jiných odborností, kterým dítě samo nerozumí a má je rodičům tlumočit. V této chvíli může nastat ten problém, že dítě nebude dané problematice rozumět nebo informaci přetlumočí nepřesně a rodič se na základě těchto informací má rozhodovat o důležitých úředních věcech. Proto není dítě vhodný tlumočník pro úřední jednání. Redlich (2008) uvádí že mnohem lepší by bylo pro neslyšící, kdyby si objednali profesionálního tlumočníka, který bude ovládat specifické znaky pro danou oblast a také bude problematice více rozumět a bude jí schopen lépe předat neslyšícímu.

Pro dítě jsou také takové setkání s úřady a tlumočení velmi stresující. Pokud se tyto situace objevují častěji, může docházet i narušení psychického vývoje jedince. Dále Redlich (2008) uvádí, že se tyto negativní zážitky přenášejí i do dospělosti, kde ovlivní vztah rodičů, ke svému dítěti nebo v komunikaci s lidmi.

Na obhajobu dětského tlumočení rodičům uvádí Redlich (2008), že se dítě více osamostatní, rozšíří si obzory, rozvíjí se jejich slovní zásoba či komunikační strategie a učí se řešit různé problémy. Toto všechno urychlí jejich vyspělost, protože si budou schopni dříve než jejich vrstevníci zařídít svoje záležitosti bez pomoci ostatních. (Redlich, 2008)

2.6 Velký tlumočník

Velmi často se stává, že když CODA dítě vyroste, rozhodne se být tlumočníkem znakového jazyka na profesionální úrovni. Takové dítě je jednak zvyklé žít a komunikovat ve světě dvou jazyků. Jako dítě CODA může velmi dobře ovládat znakový jazyk a vzhledem k tomu, že byl zvyklý rodičům v mnoha věcech pomáhat, inklinuje tím k pomáhajícím profesím. Jak uvádí Redlich (2008) nemusí ale dobře ovládat překlad mezi českým jazykem a českým znakovým jazykem,

především kulturní podmíněnost těchto jazyků. Nesmí se také nechat zmást svoji dosavadní zkušeností zabývat se v rámci tlumočení také dalším vysvětlování, přesvědčování a rozhodování za klienta, což se dříve, když tlumočil rodičům, možná stávalo často. Jako profesionál se toho musí vyvarovat a pouze překládat. Proto je důležité, aby se dále vzdělával a dosáhl tím vyšší profesionality. (Redlich, 2008)

3 Psychomotorický vývoj

„Od dětí se můžeme naučit dvojímu: jak žít a jak být blažený.“ J. W. Goethe

V následující kapitole jsou vymezena jednotlivá období vývoje dítěte od novorozeneckého období po předškolní věk, v oblasti motoriky, vnímání, prožívání nebo kognitivních funkcí.

3.1 Novorozenecké období

Novorozenecké období dítěte se začíná přechodem z intrauterinního prostředí na svět, kde už není tak příjemně teplo, přítímí, tlumené zvuky a přísun živin. Novorozenec se ocitá ve zcela novém prostředí. Velmi podstatné je, aby se dostal co nejdříve do kontaktu s matkou, nejlépe holým tělem na holé tělo, aby se opět cítil v bezpečí. (Langmeier, Krejčířová, 1998)

Novorozenecké období je typické funkčností vrozených reflexů, které dítě využívá k veškeré činnosti. Šulová (2010) uvádí reflexy úchopový, pátrací, sací, úlekový, kašlací, škytací, zívací, polykací, vyměšovací, tonicko - šijový, reflex chůze a lezení, reflex plantární, Landaův a Vojtův. Ze skupiny je možné vyčlenit reflex úchopový a objímací, který slouží k přivnutí se k pečující osobě. Autorka dodává, že tento reflex přetrval u lidí od předků, kteří nosili svá mláďata na hřbetě, a ona se musela udržet. Další oddělení reflexů je potřeba potravy, která je zajišťována reflexem pátracím, sacím, polykacím a vyměšovacím. Fyziologicky by měla většina zmíněných reflexů vymizet, a dítě by mělo úkony zvládat vlastní činností. (Šulová, 2010)

3.2 Kojenecké období

Dítě v kojeneckém období přibývá na váze a jeho tělesný růst je spojen i s duševním rozvojem. Dobře živěné dítě se rychleji a kvalitněji vyvíjí i po duševní stránce. Pokud se dítě tak dobře nevyvíjí a úzkostná matka chce všechno napravit, může přehnanou snahou o přibrání na váze způsobit u dítěte narušený

duševní vývoj. (Říčan, 2014)

V období dvou měsíců se u dítěte objevuje první hlasitější smích. O měsíc později dítě většinou leží na zádech v symetrické poloze, ruce má otevřené a jsou pomalu připravené něco uchopit. Pokud se ve střední rovině před dítětem objeví nějaký předmět, je schopno ho zrakem zachytit. Zachycuje i pohybuující se předměty v různých směrech. Pokud odhadne, že je předmět na dosah, natáhne se pro něj. Pokud je dítě drženo v sedě, udrží již většinou hlavu vzpřímenou, ale někdy se může hlava ještě kymácat. V poloze na břicho se dítě postupně začíná opírat o předloktí a hlavu drží šikmo nad podložkou. Ve třech měsících je již patrná rozdílnost křiku dítěte podle jeho požadavků. Kromě křiku se také objevují první hlásky (většinou dlouhé samohláskové zvuky). U některých dětí tento vývoj probíhá již od osmého týdne života, ale ve třech měsících je již „broukání“ zřetelnější. Ve třetím měsíci je dítě již schopno hlasitějšího a delšího smíchu. (Langmeier, Krejčířová, 1998)

Ve věku čtyř měsíců se dítě v poloze na břicho opírá rukama o podložku a hlavu drží kolmo nad podložkou. Uchopování předmětů se stále zlepšuje. Dítě se častěji snaží předmět uchopit rukama než pouze zrakem, jak tomu bylo v předešlých měsících. Dítě uchopuje oběma rukama. (Langmeier, Krejčířová, 1998)

Dítě ve věku šesti měsíců se pokouší o samostatný sed, ale v této chvíli bude potřebovat ještě pomoc rodičů - jejich nastavenou ruku, za kterou se do sedu přitáhne. Dítě sedí vzpřímeně s oporou. Pokud sedí samostatně, opírá se o ruce (tzv. žabí sed), ale dlouho tak sedět nevydrží a padá. Ve stoji se vzpírá, pokud je drženo v podpaží. Uchopuje větší předměty, snaží se o úchop jednou rukou. Uchopuje celou dlaní, malé předměty většinou neuchopí. Dítě si uchopenou hračku prohlíží - bouchá s ní o podložku, třepe s ní nebo ji překládá z ruky do ruky. Zdokonalila se auditivní percepce, dítě se otáčí ve směru slyšeného zvuku, dokáže také sáhnout po zvukové hračce bez zrakové kontroly. Pokud je dítě v sedmi měsících přidržováno za ruce, vydrží ve stoji. Dítě si v osmi měsících dokáže samo držet lahvičku při pití, samostatně si drží například rohlík a ukusuje ho. (Langmeier, Krejčířová, 1998)

O měsíc později se dítě bez pomoci dokáže posadit a v sedu vydrží libovolně dlouho, nepadá, i když se v sedu pro něco naklání, zaklání nebo otáčí. Pozoruje svět v horizontální rovině, a tím vnímá více podnětů než z polohy vleže. Opět se objevuje kefalokaudální postup, dítě využívá kolen a loktů a leze. Tím získává vzdálenější podněty, které mu byly dosud nedostupné. Dítě se dokáže držením něčeho vytáhnout do stoje a pohybovat se po postýlce. Postupně chodí dokola postýlky, přidržuje se

mříží. Vývoj úchopu postupuje směrem ulnoradiálním, dítě je již schopno klešťového úchopu, díky kterému je možné uchopovat i drobnější předměty. Dítě začíná uchopené věci záměrně pouštět, i když se pouštění věcí zpřesní až v dalších měsících. Je také schopno vytáhnout předmět z nějaké nádoby a postupně se učí ho také vkládat do nádoby zpět. Vnímání dítěte se liší od minulých měsíců - dítě dává přednost menším předmětům, ty přitahují jeho pozornost. (Langmeier, Krejčířová, 1998)

Roční dítě dokáže chvíli samostatně stát, ale chodí s pomocí rodičů, drženo za ruku. Dítě se postupně učí samostatným krůčkům, rozejít se do volného prostoru a následovně zastavení. Dítě si prohlíží předměty kolem sebe, dokáže rozlišit zacházení s nimi (postrčí auto, češe se hřebínkem). (Langmeier, Krejčířová, 1998)

3.3 Batolecí období

Batolecí období by se mohlo zdát jako období, kdy se dítě pouze batolí, ale opak je pravdou. Dítě se postaví na nohy, začne chodit, běhat, stát na jedné noze, chodit do schodů, i když ty jsou náročné, protože jsou uzpůsobeny pro nohy dospělých lidí. U dětí se také rozvíjí jemná motorika. Velmi oblíbená je hra s kostkami, která také zpřesňuje úchop, který bude potřebovat následně, protože dítě objevuje možnosti tužky a papíru. (Říčan, 2014)

V tomto období se také objevuje proces negativismu, kterým musí každý jedinec projít, aby mohlo být zformováno vědomí vlastního Já, a místa mé osoby ve společnosti jiných lidí a zároveň upřesnění si pravidel sociálně žádoucího chování. (Šulová, 2010)

Matějček (2013, 1) upozorňuje, že v batolecím období, zhruba ve věku patnácti měsíců přijde na řadu potřeba naučit dítě používat nočník. Autor dodává, že patnáctý měsíc je vhodný k učení dítěte nepoužívat pleny, ale umět si dojit na nočník, především proto, že má dítě v té době už vhodně vyžralou nervovou soustavu, díky které si tuto potřebu uvědomuje. Dokáže také „poslechnout“ močový měchýř, který podává informace, zda je nutné jít na nočník. Dítě se také učí potřebu pozdržet do doby, než bude nočník připraven. (Matějček, 2013, 1)

3.4 Předškolní období

Budoucí školák se v tomto období mění výrazně tělesně - postava se protahuje, končetiny se prodlužují, hlava se o trochu zmenšuje v poměru k celému tělu. Tento vývoj je možné kolem šestého roku podrobit zkoušce tzv. filipínské míře, při které si dítě musí přes hlavu dosáhnout paží na ušní lalůček. (Říčan, 2014)

Dítě předškolního věku se především musí umět zapojit do společnosti vrstevníků, se kterými bude nadále komunikovat (zprvu v mateřské škole, poté ve škole základní, na studiích, v zaměstnání). Dítě se v tomto věku učí s ostatními spolupracovat. Matějček (2013, 1) také dokládá, že je dítě velmi spokojeno, pokud může trávit nějaký čas se svými vrstevníky - především v mateřské škole - a tento pobyt může být pro dítě i ozdravným, pokud prožívá v domácím prostředí nějaké problémy. Mateřská škola také může dle autora upozornit rodinu na to, že jejich výchovné styly nejsou vhodné, protože dítě v mateřské škole zažívá určitou normu v chování a jednání, kterou nastavují odborně vzdělané učitelky s praxí. (Matějček 2013, 1)

Myšlení předškolního dítěte se posunulo od symbolického k názorovému. Dítě ale stále nemyslí logicky. Dokáže vyvodit závěry, ale úsudky jsou závislé na názoru (vizuálním tvaru). Myšlení je tedy prelogické neboli předoperační. (Langmeier, Krejčířová, 1998)

V předškolním období si děti hrají se svojí fantazií a vytvářejí si imaginární společníky, se kterými komunikují a procvičují tím své sociální role. (Langmeier, Krejčířová, 1998)

4 Řeč

„Dítě se neptá proto, že by nevědělo a vědět chtělo, dítě se ptá přesto, že ví, ale proto, že chce uvést do běhu mechanismus řeči.“ Miroslav Horníček

V následující kapitole je rozebírána problematika osvojování jazyka a vývoje řeči. V závěru jsou také zmiňovány vady řeči.

Řeč lze definovat *„jako biologickou vlastnost člověka, systém, kterým lze přenášet informace pomocí jazyka.“* (Škodová, Jedlička, 2003, str. 89)

Řeč se v rámci vývoje stává prostředkem komunikace, navazování vztahů, sociální interakce a spolupráce, a je nástrojem myšlení. U dvouletého dítěte se řeč a myšlení začínají prolínat a vzájemně ovlivňovat a podmiňovat. *„Řeč se postupně stává intelektuální a myšlení verbálním.“* (Bednářová, Šmardová, 2007, str. 28)

Vývoj řeči neprobíhá jako samostatný jev, spíše se jedná o jev, který je ovlivňován rozvojem dalších schopností, jako je senzorické vnímání, motorika, myšlení a socializace. (Klenková, 2006)

Motorika, z počátku hrubá, je významným pojítkem s vývojem řeči. Dítě, které má rozvinutý sed, lezení a později chůzi se jednak nachází ve vertikalizované poloze, která je přínosnější pro samostatný pohyb a následné poznávání okolí, ale je spojena s vývojem řeči (kolem prvního roku je rozvíjena chůze a také se rozvíjí řeč). Jemná motorika, rozvíjení obratnosti rukou, schopnost úchopu, je také spojena s vývojem řeči. Pokud se u dítěte objeví opožděný vývoj v hrubé či jemné motorice, je velmi pravděpodobné, že ani řeč se nebude dobře rozvíjet. (Bednářová, Šmardová, 2007)

Vnímání zrakové, je dalším faktorem, který ovlivňuje rozvoj řeči. Bednářová a Šmardová (2007) uvádějí, že zrak podmiňuje dítě k vokalizaci. Pokud dítě uvidí známou osobu nebo hračku, spontánně reaguje hlasem. Díky zraku také dítě napodobuje tvar úst dospělých, při vlastních pokusech o napodobivé žvatlání a napodobuje také neverbální komunikaci. Zrak se uplatní také ve vývoji slovní zásoby, protože dítě má spojeno slovo s předmětem. Autorky dodávají, že až mnohem později si je dítě schopno představit předmět prostřednictvím slova. Autorky upozorňují i na potřebu zpětné zrakové kontroly při terapii narušené komunikační schopnosti. (Bednářová, Šmardová, 2007)

Vnímání sluchové je nezastupitelné pro vývoj řeči. Zásadně se podílí na rozvoji napodobivého žvatlání. Dítě sluchem rozpozná matčin hlas, je postupně schopné analyzovat zvuky z okolí, určit jejich směr, kolem šestého měsíce dokáže záměrně poslouchat a získávat informace pomocí sluchu. (Bednářová, Šmardová, 2007)

Sociální prostředí má na rozvoj řeči také velký vliv, především prostředí rodiny, která zajišťuje výchovné styly a mluvní vzor. Je na rodičích, jaký zvolí výchovný styl a podnětnost prostředí a jaký mluvní vzor. (Bednářová, Šmardová, 2007) Průcha (2011) zmiňuje faktory ovlivňující jazykový vývoj dítěte v rámci rodiny.

Prvním faktorem je **úplnost rodiny**, přičemž je možnost ovlivnění dítěte tím, zda žije v úplné rodině s matkou a otcem nebo pokud žije jen s jedním rodičem.

Druhým faktorem jsou **sourozenci a ostatní členové** rodiny a komunikace s nimi. Autor dokládá přínos komunikace dítěte se starším sourozencem, ale také nevyvrací přínos pro jedináčka, který má větší možnost komunikovat s dospělými osobami.

Socioekonomické postavení rodiny a profese rodičů je třetím faktorem, který ovlivňuje komunikaci u dětí. Průcha (2011) zmiňuje, že především vzdělanost matek předurčuje jejich komunikační chování a ovlivňování dětí. Autor uvádí rozdílnost přístupu u lidí, které mají domácnosti vybavené knihami nebo takové domácnosti, ve kterých se tráví volný čas před televizní obrazovkou.

Se třetím faktorem souvisí také čtvrtý, podle autora nejsilněji působící, a to **úroveň vzdělanosti rodičů**. Průcha (2011) uvádí teorii B. Bernsteina, která vymezuje spojitost mezi jazykem, vzděláním a sociální třídou v ovlivňování jazykových schopností u dětí žijících v tomto sociálním prostředí. Bernstein ve své teorii rozlišuje užívání omezeného (jednoduché gramatické struktury a omezený slovník) a rozvinutého (složitější gramatické konstrukce a bohatý slovník) kódu v rodinách. Tento výzkum dokládá, že se dítě bude jazykově projevat tak, jak je mu to představováno v rodinném prostředí, protože rodinné prostředí je pro dítě vzorem. (Průcha, 2011)

4.1 Osvojování jazyka

Smolík a Seidlová Málková (2014) uvádějí skutečnost, že se dítě s lidskou řečí setkává již v prenatalním vývoji, kdy vnímá především hlas své matky. Autoři uvádějí výzkum DeCaspera a Spencerové, který dokládá, že dítě po narození rozezná text, se kterým se setkalo již před narozením, ale také lépe reaguje na hlas své matky na rozdíl od hlasu jiné ženy. (Smolík, Seidlová Málková, 2014) Můžeme se tedy domnívat, že pokud je matka neslyšící, CODA dítě se s jejím hlasem tak často neseťkává, je tím ochuzeno o zkušenost s lidským hlasem, kterou mají ostatní děti již v prenatalním období.

Od prvních chvil po narození se dítě setkává s mnoha různými zvuky, do kterých je také zahrnuta lidská řeč. Průcha (2011) uvádí, že se dítě od narození setkává s tzv. jazykovými inputy, a to přímými, které jsou zaměřeny na dítě, a nepřímými, které se zaměřují na jiného komunikačního partnera, ale dítětem jsou také vnímány. „*Tudíž přítomnost lidské řeči je normální součástí života dítěte od prvních dnů po narození a stává se i součástí jeho každodenního vnímání.*“ (Průcha, 2011, str. 38)

Od věku půl roku dítěte dochází k postupné schopnosti rozlišovat v toku řeči jednotlivá slova. Autoři také poukazují na to, že je dítě ve věku osmi měsíců schopno rozlišit známá slova, se kterými bylo dříve poslechem seznamováno, a to i v proudu mluvy. (Smolík, Seidlová Málková, 2014)

Osvojování slovní zásoby probíhá u dětí od jednoho roku. Prvními slovy jsou názvy osob, nejčastěji rodičů, případně názvy zvířat, názvy předmětů z okolí nebo části těla. Děti nejčastěji používají citoslovce a podstatná jména. Kromě slov, u kterých je možné určit jejich druh, se v dětské řeči také vyskytují výrazy neznámého původu. Ty nazývají autoři rutinami. (Smolík, Seidlová Málková, 2014)

4.2 Vývoj řeči

Vývoj řeči je složitý proces, který je ovlivněn vnějšími a vnitřními faktory. Bytešnicková (2007) upozorňuje, že dítě je po narození disponováno k tomu, aby si řeč osvojilo. Záleží ale prostředí, ve kterém žije, na rodičích, jak budou jeho dispozice rozvíjet.

Řeč dítěte se rozvíjí společně s psychickým vývojem a podmínkami, které pro vývoj přináší prostředí, ve kterém dítě vyrůstá. Mezi další faktory ovlivňující vývoj

řeči patří: stav centrální nervové soustavy, úroveň intelektových a motorických schopností, zrakové a sluchové vnímání a vrozené nadání pro verbální komunikaci. Vývoj řeči je možné sledovat do šesti let věku dítěte. V období mezi třetím a čtvrtým rokem je možné sledovat největší nárůst komunikačních schopností. (Bytešnicková, 2007)

Klenková (2006) uvádí, že vývoj řeči lze rozdělit na přípravná stádia (předřečové období) a stádia vlastního vývoje řeči. Při posuzování vývoje řeči musíme připustit individualitu každého jedince, jehož vývoj se nemusí podobat dané normě. (Klenková, 2006) Autorka uvádí názor Lechty, který dokládá, že se ve vývoji dítěte mohou objevit období, kdy bude vývoj akcelarovat nebo se bude naopak zpožďovat. Autorka (Klenková, 2006, str. 33, 34) uvádí rozdělení vývoje řeči tří autorů. První z nich je nejstarší dělení Sováka z roku 1971.

Předběžná stádia vývoje řeči:

- 1) Období křiku
- 2) Období žvatlání
- 3) Období rozumění řeči a vývoj vlastní řeči a
 - a. stadium emocionálně – volní
 - b. stadium asociačně – reprodukční
 - c. stadium logických pojmů
 - d. intelektualizace řeči

Vývoj řeči prochází v období od jednoho roku čtyřmi vývojovými stadii. První **stádium je emocionálně - volní**. Dítě v tomto období vyjadřuje svoje přání a prosby verbálním projevem. Z počátku jsou to jednoslovné věty, které nesou různé významy podle toho, jakou dítě přidá intonaci nebo jaké gesto. Dítě může říkat s radostí „pá“ ve chvíli, kdy zjistí, že jde s rodiči na procházku, ale stejné „pá“, ale se smutným výrazem může znamenat, že od dítěte někdo odchází a jemu se to nelíbí. Dítě se vyjadřuje několika slovy, ale stále u něj přetrvává žvatlání. Zhruba okolo jednoho a půl roku až dvou let se dítě zaměřuje na opakování slov po dospělých nebo opakuje slova i po sobě. Nahlíží na řeč jako na činnost. To je specifické pro **egocentrické stádium** vývoje řeči. **Asociačně - reprodukční stádium** se vyznačuje schopností dítěte přenášet pojmenování známých předmětů na předměty podobné. Dítě se stále vyjadřuje spojením výrazu a konkrétního jevu. V tomto období - mezi

druhým a třetím rokem - se u dětí výrazně rozvíjí verbální komunikace. Dítě zjišťuje, že pomocí verbální komunikace mu mohou být splněna jeho přání a rodiče na jeho žádosti reagují, a tak je dítě ještě více motivováno k dalším pokusům o produkci řeči. Pokud jsou tyto pokusy o komunikaci neúspěšné, dítě může být z nastalé situace frustrované. **Stádium logických pojmů** se u dětí objevuje kolem třetího roku. Dítě je schopno odpoutat se z dosavadních pojmů spojených s konkrétními jevy. Dítě pomocí abstrakce a zevšeobecnování vytváří slova s určitým obsahem. Toto období je pro děti velmi náročné, a tak se mohou v řeči kolem třetího roku objevovat různé obtíže, jako je opakování hlásek, slabik nebo slov nebo zarážení se v řeči. Posledním obdobím je **intelektualizace řeči**, časované v období konce třetího a začátku čtvrtého roku, ve kterém dítě ovládá obsahovou i formální stránku řeči. Dítě se v tomto období seznamuje s novými slovy, rozšiřuje tím svoji slovní zásobu a zpřesňuje obsahy slov a gramatická pravidla. Toto období přetrvává do dospělosti. (Klenková, 2006)

Stádia vývoje řeči dle druhého autora Příhody z roku 1963:

- 1) výrazové stadium interjekční
- 2) intonační drezura
- 3) počátky jazykové percepce)
- 4) stadium onomatopoické
- 5) stadium komplexních výrazů
- 6) izolační typ řeči
- 7) rozšíření izolační věty
- 8) flektivní typ řeči
- 9) počátek srozumitelné výslovnosti s jasnou artikulací
- 10) zdokonalování tvaroslovné a syntaktické
- 11) správné vytvoření podřadného souvětí

Třetí autor zabývající se rozdělením řečových stadií je Lechta z roku 1995

- 1) období pragmatizace
- 2) období sémantizace
- 3) období lexémizace
- 4) období gramatizace
- 5) období intelektualizace

Ontogenetický vývoj mluvené řeči

Vývoj řeči začíná již v kojeneckém období, kdy dítě s matkou komunikuje křikem. Postupně se z křiku stává melodičtější zvuk, který je pro matku rozlišitelný při jednotlivých potřebách dítěte. Kolem osmého až desátého týdne věku dítěte nastává ve vývoji období broukání. Dítě užívá vokalizaci při komunikaci s ostatními i samo se sebou. Postupně přechází k období žvatlání. Nejčastěji artikuluje hlásky, které by v tomto období mělo ovládat – m, n, t, b, p, z. Dítě si hraje mluvidly – oblast rtů, kořene jazyka a patra, zkouší, jak bude pohyb, který vykoná, vypadat, jak na něj bude okolí reagovat. Zvukový projev dítěte nabývá melodičnost. (Škodová, Jedlička, 2003)

V období osmého a devátého měsíce začíná u dětí období rozumění, týkající se nejprve suprasegmentální složky řeči. Dítě rozlišuje obsah sdělení podle melodie, přízvuku, zabarvení v hlase mluvícího. Tyto prvky přecházejí i do projevu dítěte. Lidské řeči začíná dítě rozumět kolem prvního roku života. (Škodová, Jedlička, 2003)

Období napodobování se u některých dětí objevuje už na konci devátého měsíce. V tomto období napodobuje dítě spíše zvuky, napodobení slov přichází až kolem měsíce dvanáctého. Schopnost spojovat slova v jednoslovné či dvouslovné věty se u dítěte objevuje přibližně ve dvou letech. Následuje stádium spontánní produkce ve větách. (Škodová, Jedlička, 2003)

Jazykové roviny v ontogenezi řeči

Morfologicko - syntaktickou rovinu je možné v dětské řeči sledovat okolo prvního roku věku dítěte, kdy vyslovuje první slova. Dítě používá slova neohebná, neskloňuje ani nečasuje. Podstatná jména používá v prvním pádě, slovesa říká v infinitivu, ve třetí osobě nebo v rozkazovacím způsobu. Okolo dvou let věku dítěte se objevují dvouslovné věty, zdvojením jednoslovných vět. Dítě nejprve používá podstatná jména, posléze slovesa, ale stále doplňuje své výroky onomatopoickými citoslovci. Mezi druhým a třetím rokem se u dítěte objevují také přídavná jména a osobní zájmena. Jako poslední slovní druhy v řeči dítěte se objevují číslovky, předložky a spojky. Ve věku čtyř let je dítě schopno používat v řeči všechny slovní druhy. Skloňování se u dětí objevuje mezi druhým a třetím rokem, ve třech letech

dítě používá jednotné i množné číslo. Stupňování přídavných jmen si dítě osvojuje nejobtížněji. (Klenková, 2006)

Při tvoření vět klade dítě na první místo slovo, které je pro něj nejdůležitější a poté dokončuje smysl věty. Během třetího a čtvrtého roku dítě tvoří souvětí (nejprve to je souvětí souřadné, vzájemný poměr slučovací a později souvětí podřadné). Gramatická pravidla dítě slyší ve svém okolí a do své mluvy je používá. Často se ale stane, že dítě použije gramatická pravidla analogicky i v jiných větách, kde je gramatika jiná. Do čtyř let jsou tyto gramatické odchylky běžné, ale po čtvrtém roce by se neměly v běžné komunikaci objevovat. (Klenková, 2006)

V rámci **lexikálně - sémantické roviny** se u dítěte nejprve objevuje pasivní slovní zásoba, kdy kolem desátého měsíce začíná rozumět výpovědi dospělých, a kolem jednoho roku se začíná tvořit slovní zásoba aktivní. (Klenková, 2006) Bytešníková (2007) zmiňuje tzv. individuální slovní zásobu, kterou má každý člověk v různém rozsahu, v poměru mezi aktivní a pasivní zásobou, jinou. Rámec slovní zásoby určuje zásoba kulturních národů, jejíž celý obsah neovládá nikdo z lidí. (Bytešníková, 2007)

Dítě užívá první slova, s doplněním neverbální složky, chápe je všeobecně. Pokud dítě vidí zvíře, chlupaté stvoření se čtyřma nohama, je to pro dítě „haf, haf“, i když to nebude pes. Dítě používá tzv. hypergeneralizaci. V pozdějším věku se u dítěte objevuje naopak hyperdiferenciace, při které je pojmenování určeno pouze jednomu předmětu. Dítě nepřipouští, že by takových předmětů nebo osob mohlo být více. Například označení hraček nebo členů rodiny vypadá, jako kdyby bylo pouze jedno auto a jeden táta a nikdo a nic jiného by se tak nazývat nemohlo. Pro vývoj řeči je také podstatný věk otázek, kdy se dítě zajímá jednak o to, Co to je? Případně, Kde to je? a v druhé fázi o to, Proč? a Kdy?

Klenková (2006) uvádí vývoj slovní zásoby v období jednoho roku - 5 až 7 slov, dvou let - 200 slov, tří let - 1000 slov, čtyř let - 1500 slov, šesti let - 2 500 až 3000 slov. Kejkličková (2011) uvádí vývoj slovní zásoby v období jednoho a půl roku - 50 slov, dvou let - 400 slov, tří let - 1000 slov a šesti let - 3 500 slov.

Foneticko - fonologická rovina se ve vývoji řeči zaměřuje na přechod vývojového stádia žvatlání dítěte na stádium napodobujícího žvatlání. Dále se při vývoji řeči zaměřuje na pořadí fixace hlásek do dětské řeči. Nejprve se fixují samohlásky, poté souhlásky (závěrové, úžinové jednoduché, polozávěrové a úžinové se zvláštním způsobem tvoření). Vývoj řeči dětí probíhá od narození a je ukončen

v pěti až sedmi letech. Toto období je vymezováno různě, ale autoři se shodují, že by dítě mělo mít ukončený vývoj řeči před nástupem školní docházky. (Klenková, 2006), (Kejklíčková, 2011) Ukončení vývoje dětské řeči je velmi diskutované téma. Škodová, Jedlička určují období mezi 5. a 6. rokem věku dítěte. Dále k celému vývoji řeči dítěte dodávají, že je nezbytně nutné pro správný vývoj řeči, aby nebyla poškozena centrální nervová soustava, intelekt, sluch, vrozená míra nadání pro jazyk a adekvátní sociální prostředí. (Škodová, Jedlička, 2003)

Vývoj **pragmatické roviny** sleduje schopnosti dětí zapojovat se do komunikace s ostatními lidmi a utvářet tak sociální interakce. Tato rovina se zajímá o schopnost dítěte navazovat kontakt, schopnost komunikace - navázání a udržení rozhovoru s dospělými lidmi v jeho okolí. (Škodová, Jedlička, 2003) V pragmatické rovině dochází *„ke správné aplikaci a propojení toho, co chce jedinec sdělit, s neoptimálnějším způsobem, jakým to sdělí, a vhodným okamžikem realizace tohoto sdělení v rámci určité společenské interakce.“* (Bytešníková, 2007, str. 81)

4.3 Vady řeči

V této části práce jsou rozebírány **vývojové vady řeči**, jmenovitě opožděný vývoj řeči a vývojová dysfázie.

4.3.1 Opožděný vývoj řeči

Opožděný vývoj řeči může mít mnoho příčin. Mikulajová, Kapalková (in Lechta, 2011) uvádějí dvě kategorie rizikových dětí pro vznik opožděného vývoje řeči. První kategorii tvoří děti s genetickými poruchami a chromozomovými anomáliemi, neurologickými onemocněními, vrozenými malformacemi, vrozenými poruchami metabolismu, sensorickými deficity, atypickými vývojovými poruchami, vystavené toxickým vlivům, chronicky nemocné a s vážnými infekčními onemocněními. Ve druhé kategorii se vyskytují rizikové děti z hlediska vývojového zaostávání, děti duševně nemocných rodičů, děti drogově závislých rodičů a alkoholiků, děti s vážným genetickým postižením v rodině, děti těžce chronicky nemocných rodičů, děti z extrémně špatných socioekonomických podmínek, děti s nízkou porodní váhou (pod 1500 g) a děti předčasně narozené, děti s chronickými záněty středního ucha a

děti s poruchami emocionality a chování.

Opožděný vývoj řeči je dle Kejkličkové (2011) možné rozdělit na:

- opožděný vývoj řeči prostý, který nemá zřetelné příčiny, porozumění řeči je v normě, ale jsou opožděny vyjadřovací schopnosti. Zdravotní stav dítěte je v normě. Zhruba kolem věku tří až čtyř let dojde ke srovnání vývoje řeči u dítěte.

- omezený vývoj řeči se objevuje u dětí, kterým určité omezení brání v běžném vývoji řeči

- přerušovaný vývoj řeči nastává ve chvíli, kdy se dosavadní normální vývoj zarazí kvůli těžkému onemocnění, úrazu anebo psychickému šoku

- scestný vývoj řeči označuje narušení vývoje, který má zřetelnou příčinu. Takovou příčinou může být porucha sluchu, mluvidel, mozku, intelektu nebo nedostatek řečových impulzů z okolí.

4.3.1.1 Diagnostika

Při diagnostice opožděného vývoje řeči je nutné zhodnotit stav intelektu, jemné a hrubé motoriky, sluchu a zraku, lateralitu a prostředí.

Vyšetření intelektu provádí klinický psycholog, který na rozdíl od klinického logopeda testuje dítě standardizovanými testy nebo testovými bateriemi, a dokáže přesněji určit míru intelektu a případnou prognózu do budoucna. Psycholog díky vyšetření přispěje k objasnění příčin vzniku opoždění dítěte, dále určí stupeň sociálního vývoje a určí úroveň výkonové motivace, tj. jak je možné dítě zatížit bez toho, aby bylo neurotizováno z neúspěchu ono nebo jeho rodina.

Vyšetření motoriky provádí klinický logoped, pokud se jedná o těžší poruchu, může vyšetření provádět neurolog, rehabilitační lékař nebo ortoped. Zaměřuje se především na vyšetření pohybové koordinace celého těla, dále na vyšetření jemné motoriky a v neposlední řadě na vyšetření motoriky mluvidel.

Vyšetření sluchu a sluchového vnímání provádí lékař - foniatr, audiolog, otorinolaryngolog. Klinický logoped se především zaměřuje na vyšetření fonemického sluchu, dále na vyšetření výkonnosti sluchového analyzátoru, při kterém logoped zjišťuje, jakou tónovou oblast dítě bezpečně slyší. Další možností zkoušky je sluchová zkouška řeči - zvukové podněty vázané na vyšší nervovou činnost. Ve slovech jsou obsaženy jednak hlásky s vysokými tóny, sykavky, ale také

s tóny hlubokými (hlásky n, b, d, h).

Vyšetření zraku a zrakového vnímání provádí oční specialista, orientační provádí pediatr. Zrak a zrakové vnímání se vyšetřuje většinou kresebnými činnostmi. Z kresby je možné určit poruchy řeči, ale také intelektový deficit, pokud je kresba obsahově chudá nebo něčím výrazně nápadná.

Vyšetření laterality je podstatné pro zjištění funkční dominance oko - ruka. Nevýhodný typ laterality se objevuje i u dětí s opožděným vývojem řeči. Vyšetření se provádí standardizovaným testem, který zjistí laterální preferenci a dominanci ruky a oka. Kromě toho je možné využít i doplňujícího testu, který hodnotí lateralitu nohy a ucha. Zkoušku provádí klinický logoped.

Vyšetření vlivu prostředí provádí klinický psycholog, i když i klinický logoped pozná z interakcí s dítětem, že může žít v nevhodném sociálním prostředí. Dítě může v takovém prostředí strádat, a kvůli nedostatku citové stimulace ztrácí motivaci k tomu komunikovat řeči. U deprivovaných dětí se neobjevuje zvědavost ani potřeba získávat informace.

Vyšetření řeči osahuje vyšetření rozumění řeči a řečovou produkci. Rozumění řeči se diagnostikuje pomocí obrázků, které si dítě prohlédne a má určit, kde je určitý předmět nebo se logoped ptá opisem, například co se jí? Dítě má na základě porozumění otázce vyhledat na obrázku správný předmět. Tyto pokyny může logoped pokládat delší a složitější (například užitím záporu v pokynu), a tím zjišťovat míru porozumění dítěte.

Vlastní řečová produkce se sleduje na úrovni jazykových rovin. Dítě má popisovat obrázky, reprodukuje nějaké vyprávění, případně s ním logoped vede rozhovor, a tím zjišťuje rozvinutí řeči v jednotlivých jazykových rovinách.

Postižení foneticko - fonologické roviny se objevuje nejdéle, protože většině osob dělá problémy rozeznat fonologické opozice. U některých dětí přichází terapie na úrovni této roviny až v době školní docházky. **Morfologicko - syntaktická rovina** prozrazuje postižení především pro dlouho přetrvávající převahu podstatných jmen ve slovníku dítěte, i když i ta jsou tvořena chybně - bez rodů, ve špatném pádě a čísle. Další slovní druhy jsou do řečové produkce přijímány velmi pomalu. Dítě mluví v jednoduchých, neúplných větách, s chybným slovosledem. Pokud se dítě snaží o větší řečovou produkci, s navýšením slovní zásoby, dostavuje se u něj ještě větší chybovost. **Lexikálně - sémantická rovina** je poškozena u dětí s mentálním nebo sluchovým postižením. Dítě má velmi malou slovní zásobu, především aktivní.

Chybují ve významech slov. **Pragmatická rovina** - v této rovině je možné sledovat slovní zásobu a její užívání, užívání gramatických tvarů a chybovost v nich, schopnost tvoření vět, schopnost udržet časovou a dějovou linku při vyprávění, schopnost užívání hlásek. (Škodová, Jedlička, 2003)

4.3.1.2 Terapie

Terapie opožděného vývoje řeči se zaměřuje především na rozvíjení slovní zásoby a zlepšení rozumění řeči. Děti potřebují správný řečový vzor a podnětné prostředí. Dítě musí být ke komunikaci motivováno. Při rozvíjení obsahové stránky řeči postupuje dítě od jednoslabičných slov po víceslabičná. Později se do jeho řeči zapojují jednoslovné a víceslovné věty. Nakonec je dítě schopno popisu děje.

Terapie se také zaměřuje na rozvíjení formální stránky řeči. Terapie výslovnosti ale přijde na řadu až ve chvíli, kdy má dítě obohacenou slovní zásobu. Do té doby není vhodné upravovat artikulaci. (Škodová, Jedlička, 2003) Mikulajová, Kapalková (in Lechta, 2011) upozorňují na nutnost vývojového postupu terapie, což znamená, že by terapeut měl nejprve dítě získat pro terapii, měl by dítě motivovat, a poté začít s vlastní terapií. Autorky také uvádějí nutnost zaměřit terapii jednak na profesionální v ambulanci klinického logopeda, dále na terapii ve školském zařízení kam dítě dochází, a na péči, kterou věnuje svému dítěti rodič. Terapie by ve všech případech měla být co nejvíce přirozená. Kromě individuální terapie je možné pracovat i se skupinou dětí. (Mikulajová, Kapalková, in Lechta, 2011)

U opožděného vývoje prostého a opožděného vývoje při nedostacích ve výchově je možné docílit terapií úplné nápravy. Pokud se ale u dítěte objevují další postižení (mentální, sluchové, rozštěp patra), nemusí se opoždění upravit nikdy, a řeč bude i nadále narušená.

4.3.2 Vývojová dysfázie

Vývojová dysfázie se projevuje celkovým nerovnoměrným vývojem osobnosti. Nejvíce patrné je postižení v oblasti osvojování jazyka. (Neubauer, 2010) Škodová a Jedlička (2003) dodávají, že právě narušení vývoje v oblasti jazyka je nejnápadnější, a dovede to rodiče s dítětem do ambulancí klinického logopeda.

„Vývojová dysfázie označuje poruchu vývoje řeči, způsobenou difuzním postižením mozku a zahrnujícím oblasti obou řečových center (expresivního a receptivního).“ (Kejklíčková, 2011, str. 36)

Dítě má sníženou schopnost naučit se verbálně komunikovat, i když všechny podmínky pro vývoj řeči jsou přiměřené. (Škodová, Jedlička, 2003) Díky plasticitě centrálního nervového systému se některé lehčí poruchy upraví, tj. funkci převezmou jiné mozkové struktury. (Kejklíčková, 2011)

Kejklíčková (2011) uvádí, že se jedná o poruchu vzniklou během nitroděložního vývoje, perinatálně nebo postnatálně během prvního roku života. U dětí se velmi často projevuje neklid, roztěkanost a snížená schopnost koncentrace. Škodová, Jedlička (2003) se také přiklání k narušení během prenatálního, perinatálního nebo postnatálního vývoje, ale dodávají také možnost dědičnosti poruchy, a to především u chlapců.

Příznaky vývojové dysfázie v řeči

Rozsah poruchy se může pohybovat od patlavosti v řeči, až po nesrozumitelný projev nebo úplnou nemluvnost. Škodová a Jedlička (2003) uvádějí příklady postižení v hloubkové a povrchové struktuře řeči.

Poškozená hloubková struktura se projevuje problémy v sémantické, syntaktické a gramatické rovině. V řeči se porucha těchto rovin projeví: přehazováním slovosledu, upřednostňování určitých slovních druhů v řečové produkci a málo častým výskytem jiných slovních druhů, omezení slovní zásoby, ale také chyby v ohýbání slov a vynechávání některých slov, a tvoření jednoslovných vět.

Povrchová struktura řeči je porušena ve fonologickém systému, což se vyznačuje nerozlišováním znělých a neznělých hlásek, závěrových a nezávěrových hlásek, kompaktnosti a difuznosti. Při poškození povrchové struktury řeči je patrná patlavost až nesrozumitelnost mluvního projevu, se záměnami nebo redukcemi hlásek nebo slabik ve slově, i když se může zprvu zdát, že je mluvní projev plynulý. (Škodová, Jedlička, 2003)

4.3.2.1 Diagnostika

Diagnostiku vývojové dysfázie by měl provádět tým specialistů - lékař, psycholog, speciální pedagog. Foniatrická diagnostika se zabývá vyšetřením řeči (Index vnitřní informace řeči a Test fonematického sluchu) a sluchu (vyšetření kmenových evokovaných sluchových potenciálů). Neurologická diagnostika se provádí vyšetřením CT a EEG. (Škodová, Jedlička, 2003)

Logopedická a speciálně pedagogická diagnostika se zaměřuje na orientaci v prostoru a čase, na laterality, motorické funkce, sluchové vnímání, zrakové vnímání, grafomotoriku, čtení, psaní, počítání, paměť, aktivitu a koncentraci pozornosti a řeč (percepci a expresi). (Škodová, Jedlička, 2003) Psychologickou diagnostiku provádí klinický psycholog. Zaměřuje se na kresbu lidské postavy a zkoušku obkreslování. Ve zkoušce obkreslování se testuje zrakové vnímání a jemná motorika. V této zkoušce selhává většina dětí s diagnózou vývojová dysfázie. Výkony dětí jsou v různých oblastech nerovnoměrné, ale neměl by být narušen intelekt. (Škodová, Jedlička, 2003) Smolík a Seidlová Málková (2014) uvádějí anglosaský název specific language impairment, který dokládá, že se jedná o specifickou poruchu jazyka a intelekt není postižen. (Smolík, Seidlová Málková, 2014)

Diferenciální diagnostikou je nutné odlišit, zda se místo vývojové dysfázie nejedná o jiné narušení komunikační schopnosti. Vývojová dysfázie by mohla být zaměněna za vývojovou dysartrii, vadu sluchu, opožděný vývoj řeči u mentální retardace nebo opožděný vývoj řeči prostý nebo těžkou dyslalií. (Škodová, Jedlička, 2003)

4.3.2.2 Terapie

Bytešnicková (2007) uvádí, že by do péče o dítě měl být zapojen tým odborníků, který bude zaměřen na rozvoj celé osobnosti jedince. Autorka zmiňuje spolupráci rodiny, týmu lékařů, logopeda, ale také učitelů a speciálních pedagogů ze školy, kam dítě dochází. Upozorňuje také, že se u dítěte s vývojovou dysfázií mohou objevit specifické poruchy učení. (Bytešnicková, 2007)

Praktická část

6 Kvalitativní výzkum

Z forem kvalitativního výzkumu je této práci použita případová studie, jejíž kritéria jsou dále popsána.

6.1 Případová studie

Případová studie, která *„je empirickým designem, jehož smyslem je velmi podrobné zkoumání a porozumění jednomu nebo několika málu případů,“* (Švaříček, Šedřová, str. 96, 97) je *„jeden z možných způsobů, jak porozumět složitým sociálním jevům.“* (Švaříček, Šedřová, str. 96, 97) Při rozhodování o vhodnosti určitého designu pro dané zkoumání bychom měli vědět, že případová studie je považována za nejvhodnější *„výzkumnou strategii v situacích, kdy se ptáme, jak nebo proč se dějí určité jevy (události), nad kterými máme jenom omezenou nebo vůbec žádnou kontrolu a jako výzkumníci jejich existenci ovlivňujeme minimálně či vůbec.“* (Švaříček, Šedřová, str. 101) Pokud již víme, že se pro naše zkoumání bude případová studie výborně hodit, musíme ještě rozmyslet, jaký typ studie vybereme na základě výstupu (deskriptivní, exploratorní, explanatorní a evaluační). Zkoumání případů má přesně dané hranice a pravidla. Případ, pečlivě vybíraný, je pozorován v jeho přirozeném prostředí. *„Vždy se tak jedná o záměrnou volbu, která je nezbytná proto, aby vybraný objekt měl vlastnosti, které chce badatel sledovat.“* (Švaříček, Šedřová, str. 103) Také je pro sledování případů důležitý čas. *„Je zřejmé, že případová studie, pokud má naplnit svůj účel, kterým je porozumění a interpretování událostí spojených se zkoumaným objektem, vyžaduje velké množství času stráveného zevrubným studiem případu.“* (Švaříček, Šedřová, str. 98) Při vybírání případů může tedy badatel vybírat mezi extrémními, typickými a kritickými případy. Opět záleží na tom, co chce badatel sledovat a jaké výzkumné cíle si stanovil. Mnohonásobné případové studie lze také použít, a tím také získat možnost příklady srovnávat.

Fáze případové studie jsou ukryty do několika kroků, které by měl každý badatel projít, aby splnil všechna kritéria případové studie. Prvním krokem je *„určení výzkumného tématu a definování otázek bádání.“* Následuje *„výběr výzkumného případu“* a *„sběr dat.“* Při získávání informací o klientech bychom neměli zapomínat na etické zásady, (pracovat se souhlasem klienta/pacienta, dbát na

to, že velmi často pracujeme s citlivými osobními údaji, nezneužívat spolupráce klientů, udržovat mlčenlivost o zkoumaném případě) které bychom měli dodržovat. Následuje etapa „*analýzy a interpretace dat.*“ Případovou studii zakončíme „*vytvořením výzkumné zprávy.*“ „*Závěrečná zpráva má přiblížit zkoumaný problém, výzkumný postup, zdůvodnění výběru případu a také vyložit příběh případu.*“ (Švaříček, Šedřová, str. 108)

6 Metodologie výzkumu

1) určení výzkumného tématu a definování otázek bádání

Hlavním výzkumným cílem práce je porovnání komunikačních kompetencí CODA dětí s normou ve vývoji řeči. Cílem práce je zhodnocení problematiky vývoje řeči dítěte v rodině, ve které nemá dítě adekvátní mluvní vzor, a jejíž členové komunikují dvěma odlišnými jazyky.

Pro své šetření jsem zvolila příklad čtyřleté CODA holčičky, u níž se projevuje opožděný vývoj řeči, ale také opožděný psychomotorický vývoj.

Důvodem volby respondentky byl blízký vztah k její rodině, ale také zájem o její vývoj a o vývoj jiných CODA dětí a případná vhodnost logopedické intervence.

Dalšími respondenty je dvojice dospělých CODA dětí a jejich zkušenosti se životem ve dvou světech.

2) definování etických kritérií

Rodina respondentky je seznámena s důvodem mého zájmu o její osobu. Při sběru dat a následném předkládání informací o respondentce je dodržována její anonymita. Veškeré zvukové nebo obrazové zaznamenávání je prováděno pouze se souhlasem rodiny sledované osoby.

Respondenti, se kterými byl veden rozhovor, byli seznámeni s důvodem mého zájmu o jejich osobu. Souhlasili s poskytováním informací. Informace o jejich osobních údajích jsou drženy v anonymitě.

3) sběr dat

Metody využívané při sběru dat jsou rozhovory s rodinou CODA dítěte, pozorování dítěte v jeho přirozeném prostředí a v ambulanci klinického logopeda. Dále je využita analýza odborné dokumentace respondentky.

Při rozhovorech s rodinou, logopedkou je užíván polostrukturovaný rozhovor, doplňovaný samostatným vyprávěním zpovídáné osoby. Otázky se zaměřují na dosavadní vývoj CODA dítěte, především na posouzení rozvoje dítěte

Při rozhovorech s dospělými CODA dětmi je užíván polostrukturovaný rozhovor, doplňovaný samostatným vyprávěním zpovídáné osoby.

Analýza odborné dokumentace předává výsledky z vyšetření, která respondentka podstoupila, a informuje o případném zlepšení či zhoršení stavu.

4) analýza a interpretace dat

Poslední součástí je interpretace zjištěných informací o případě CODA dítěte. Vývoj dítěte je sledován podobu tří let. A zhodnocení výzkumu, který posuzuje vývoj řeči CODA dětí a případnou nutnost logopedické intervence.

7 Případová studie CODA dívenky

Nela je čtyřleté CODA dítě Lucie a Petra, kteří jsou členové komunity Neslyšících. Nela bydlí se svými rodiči v samostatném bytě, ale často je navštěvují prarodiče a praprarodiče.

Osobní anamnéza

Nela se narodila z první gravidity, ve 40. týdnů těhotenství, 23. 4. 2010. Porod probíhal bez zdravotních komplikací. Bariérou byla ale komunikace. U porodu nebyl nikdo, kdo by Lucii tlumočil informace, které podával lékař. Nela měřila 48 cm a vážila 2600 g. Krátce po porodu se u Nely neobjevila žádná onemocnění. Společně se svou matkou byla propuštěna do domácí péče. V šesti měsících bylo rodičům doporučeno zahájení Vojtovy reflexní terapie pro nedostatečný pohybový vývoj dítěte. Ve dvou letech bylo provedeno vyšetření evokovaných odpovědí mozkového kmene - BERA. Bylo zjištěno, že je Nela slyšící. V této době byla také hospitalizována kvůli zvýšené dušnosti. Tento stav se nadále nevyskytoval až do doby, kdy byly Nele čtyři roky. Rodina tento stav přikládá zvýšené zátěži na dítě (neznámé, stresující situace). Nela doposud prodělala běžná onemocnění – nejčastěji to byla onemocnění dýchacích cest. Jiná onemocnění, která se přenášejí v dětském kolektivu, doposud Nela neprodělala, protože se do tří let věku v dětském kolektivu příliš nevyskytovala.

Farmakologická anamnéza, Alergologická anamnéza

Nela neužívá žádná farmaka, kromě běžně předepisovaných na virová nebo bakteriální onemocnění dýchacích cest. Dosud se u Nely neobjevila žádná alergie.

Rodinná anamnéza

Rodiče i prarodiče Petra i Lucie jsou slyšící. Petrova sestra je neslyšící, ale ve 2, 5 letech ji byl voperován kochleární implantát. Lucie má také sourozence – slyšícího bratra. Bratr Lucie má ale jiného otce.

V rodině Nely se neobjevila žádná sluchová vada, alespoň v okruhu generací, které jsou známé. V rodině otce se objevují nemoci pohybového ústrojí (dna, artróza) a porucha metabolismu cukrů – diabetes mellitus.

Otec Nely je vyučený kuchařem, ale tomuto zaměstnání se příliš nevěnuje. Je pro něj velmi těžké získat práci a udržet si ji. Vystřídal již několik zaměstnání v chráněných dílnách nebo v podnicích, kde nebylo nutné „tolik“ komunikovat. Vykonal zaměstnání skladníka, baliče nebo uklízeče. Velmi často je propuštěn již ve zkušební době. V současné době dojíždí do Prahy na odpolední směny do fast foodu. Náplní jeho práce je úklid.

Základní školu pro sluchově postižené navštěvoval v Praze v Holečkově ulici. Jeho matka s ním každý den do školy dojížděla. Každý den strávili zhruba čtyři hodiny na cestě. Po základní škole navštěvoval odborné učiliště pro sluchově postižené. Na této škole se seznámil s Lucií. Celý týden pobýval na internátu v Praze mezi neslyšícími. Toto prostředí bylo pro něj jistě vhodné, především kvůli možnosti komunikovat znakovým jazykem, ale byl velmi vzdálený své rodině. Ať už vzdálen počty kilometrů nebo komunikací.

Rodina Petra se nikdy nenaučila znakový jazyk. S Petrem komunikovali pouze pomocí odezírání, gest, psaného textu. Petr byl ve škole vzděláván ve znakovém jazyce, nebyl tudíž příliš nucen naučit se komunikovat mluvenou řečí, která je u něj velmi nesrozumitelná. V komunikaci se slyšící společností sice doplňuje znaky mluvou, ale spíše v té chvíli používá totální komunikaci, aby mohl slyšícím sdělit, co potřebuje. Samotnou mluvou by toho nedosáhl.

Matka Nely navštěvovala také Základní školu pro sluchově postižené v Praze v Holečkově ulici. Lucie byla na internátu již na základní škole. Dále pokračovala v učebním oboru kuchař. Kuchařkou se ale nedoučila. Odstěhovala se za Petrem. Společně si zařizovali byt. Nějaký čas pracovala v bistru v místě bydliště, poté nastoupila na mateřskou dovolenou. Nyní je nezaměstnaná. Nabízeny jsou jí úklidové práce, ale dosud do žádné nenastoupila.

Rodina Lucie, také slyšící, se také nenaučila znakový jazyk. S rodinou komunikuje Lucie písemnou formou. Lucie se se svou rodinou příliš nestýká. V rodině Lucie se objevuje vysoký krevní tlak a degenerativní onemocnění mozku.

Lucie komunikuje se slyšící veřejností znakovým jazykem doplňovaným mluvou, případně písemnou formou českého jazyka, ta ale není úplně srozumitelná. Podobně jako u Petra je to komunikace, která není plnohodnotná, protože ani u psaného českého jazyka nemá Lucie přesně zvládnutou gramatiku. U její písemné výpovědi je nutné si hodně domýšlet. Pro příklad mohu uvést několik SMS zpráv z naší komunikace. V první zprávě jsem se omlouvala, že nemůžu za Nelinkou přijít,

protože jsem nemocná. Lucka mi ve zprávě odpovídala, něco v tom smyslu, že jít mrzí, že jsem nemocná a abych se léčila čajem s citronem a medem a abych se brzy uzdravila. (Ahoj Marcelo. chudak lito na tebe klid doma nemocna lecit caj s citron nebo med drzet palce brzy uzdravit tak ahoj Lucka). Ve druhém případě mi Lucka chtěla oznámit, že nemám chodit, protože jedou do Kolína do bazénu a že bude lepší, když přijdu příští týden. (Ahoj Marcelo. dnes zase bude do kolina plavat. tady není doma az muzes priste tyden. Tak zatim ahoj hezky plavat bazen). Ve třetím případě jsem se ptala, zda můžu v určitý den přijít, jestli je už Nelinka zdravá a Lucka mi na to odpovídala, že Nelinka zdravá je, ale nemocná že byla ona, ale že přijít můžu, mám počkat pod oknem a otevře mi Petr, ale ona nebude doma, protože musí na Úřad práce a poté vyzvednout zprávu od psychologa a odnést ji do školky. (Ahoj Marcelo. Nelinka v poradku zdrava nebyli nemocna, ja byla nemocna vis chapes ted lepsi zdrava jo. muzes zitra prijít pockat okno petr. Ja zítra pryc urad práce pak psychologie papir pro dceru skolka. Tak zatím ahoj lucka). Při těchto zprávách jsem si musela hodně domýšlet, abych pochopila informaci. Jsem přesvědčená o tom, že kdyby se jednalo o nějakou důležitou informaci, tak Lucie z psaného textu informaci nezíská. Tento případ nastal v říjnu 2014, kdy se paní učitelky z mateřské školy snažily Lucii informovat o tom, že by bylo vhodné, aby Nelinka pracovala s týmem rané péče, kteří budou schopni podat rodičům informace o práci s dítětem ve znakovém jazyce, a mohou také poradit, jak s Nelinkou nadále pracovat. Z této informace Lucie pochopila, že chtějí Nelinku přemístit do jiné školky (MŠ speciální v nedalekém městě). Tuto informaci předala prarodičům Nely, kteří šli do školky řešit nastalou situaci. Tam ale zjistili, že je to úplně jinak.

Kromě komunikačních problémů, které v této rodině nastávají, jsou to i problémy praktického života. Jako příklad může být nemožnost sluchové kontroly. Matka Nelinky si je naprosto jistá, co Nelinka dělá, pouze ve chvíli, kdy ji vidí. Mnohokrát za den se ale stane, že matka nemá svoje dítě pod zrakovou kontrolou. Slyšící matka se jistě na sluchovou kontrolu spoléhá, protože slyší, že si dítě hraje, má představu, kde je. Neslyšící matka takovou kontrolu nemá, a tak se stalo, že se Nelinka vydala do koupelny a podařilo se jí zašpuntovat umyvadlo a voda tekla a tekla, až vytopila sousední byt. A nastaly starosti s obnovou koupelny a opravy a vybavení sousedního bytu. V rodině se začalo řešit, jak takovým situacím předcházet. Jako nevhodnější bylo určeno zamykání koupelny a pověšení klíče do výšky, kam Nelinka nedosáhne. Toto pravidlo je ale potřeba striktně dodržovat, jinak

se stane to, co se v této rodině skutečně stalo. Nelinka má velmi ráda klíče a líbí se jí jejich pohyb v zámku. Takto si hrála s klíčem na WC, což je místnost, kam není možné se dostat jinudy než právě dveřmi, které Nelinka zamkla a odemkat se jí nechtělo. Ve chvíli, kdy to matka zjistila, duchapřítomně došla za sousedy, kterým musela nějakým způsobem vysvětlit, co se stalo. Sousedi tuto informaci pochopili a byli ochotní pomoci. A tak paní sousedka mluvila na Nelinku a snažila se jí navést, aby klíčem opět otáčela a dokázala se z WC dostat. Myslím, že to je nepředstavitelná situace pro slyšícího rodiče, že se mu dítě zamkne, natož když je matka neslyšící a se svým dítětem nemá zrakovou kontrolu a slovy dítě navádí velmi obtížně.

Rodiče Nelinky jsou velmi nejistí ve finanční problematice, ale podle jejich názoru není s tímto tématem žádný problém. Kvůli informačnímu deficitu neslyšících v této problematice se stává, že se neorientují v problematice a mohou se dopustit i závažných chyb. Rodiče Nelinky, nikdo neví jakým způsobem, se dostali k uzavření půjčky na sto tisíc korun. Finanční společnost se již nezabývala tím, zda neslyšící jsou seznámeni se všemi podmínkami a povinnostmi. Rodiče Nelinky si udělali radost a nakoupili si jízdní kola, televizi, fotoaparát a další drobnosti, peníze utratili. Rodiče Petra vzpomínají na to, jak se ptali, odkud peníze mají a bylo jim řečeno, že vyhráli ve sportce. Petrovým rodičům se tato informace sice nezdála, ale jiné informace nedostali. Pomoc rodičů vyhledal Peter s přítelkyní ve chvíli, kdy přišel dopis, od finanční společnosti, že není splaceno několik splátek a nabíhá penále a při nezaplacení dluhu hrozí exekuce.

Zanedlouho následoval zprvu podobný šok jako z předešlé finanční situace, a to ve chvíli, kdy opět z úředního dopisu zjistili něco o zřízení účtu. Bez váhání se otec Petra vydal do finančního ústavu, kde se chtěl informovat o nastalé situaci. Úřednice ale odmítala informovat rodinného příslušníka a finančních rozhodnutích zletilé osoby. Vůbec si nenechala vysvětlit, že se otec zajímá o své neslyšící dítě, které nemusí být vždy plně informované o dané problematice. Snažil se úřednici vysvětlit, že tak jako ona jistě nerozumí znakovému jazyku, tak neslyšící plně nerozumí psanému českému jazyku a mluvenému jazyku skrze odezírání. Otec Petra po úřednici vyžadoval, aby ho seznámila s tím, co jeho syn podepsal a případně aby danou smlouvu zrušila. To úřednice samozřejmě vůbec neměla v plánu. Nakonec otcí Petra sdělila, že se jedná o založení spořicího účtu pro dítě, kam je mu možné posílat, do doby než mu bude osmnáct let, peníze.

Nejaktuálnější finanční problematika je zapůjčení si dvaceti tisíc na

zakoupení dárků k Vánocům. Tato informace se opět dostala k rodičům ve chvíli, kdy přišla upomínka, kvůli nezaplacené splátce. Myslím si, že si rodiče Nely vůbec neuvědomují, jakou mají v rodičích Petra oporu, že vždy seberou všechny síly, aby jim mohli pomoci z nastalých problémů se dostat.

Nelinka s rodiči bydlí v bytovém domě, kde s nimi žije dalších sedm rodin. Toto soužití není vůbec snadné. Někteří z obyvatel si stále stěžují na hluk, který vychází z bytu Petra a Lucie. Upozorňují na křik Nelinky, hlučnost televize a neustálé bouchání a dupání. Tyto stížnosti předávají většinou Petrově matce, která přijde na návštěvu a sousedi ji zahrnují kritikou. V době, kdy se nastěhovali noví nájemníci do vedlejšího bytu, se to dostalo do takových rozměrů, že se noví nájemníci nechali slyšet, že by „takoví“ vůbec neměli bydlet s ostatními lidmi, že oni si nepřejí, aby tam bydleli, ať si jdou někam, kde nebudou nikoho rušit (prý někam na samotu u lesa). Rodiče Petra se rozhodli, že nebudou tuto situaci už řešit samostatně a že napíší stížnost na městský úřad, aby se tímto zabýval příslušný odbor, případně, aby nastalou situaci vyřešil majitel bytového domu. Odpovědi z městského úřadu se rodiče Petra dočkali, ale bylo jim doporučeno, aby situaci řešili s majitelem. Ten zřejmě upozornil stěžující si nájemníky, že rodiče Nelinky mají byt ve svém vlastnictví, a tudíž nejsou povinni se odstěhovat, že možnost odstěhování mají oni, protože si byt pouze pronajímají. Od té doby se kritika sousedů zklidnila.

Celý den je v bytě zapnutá televize a vytváří kulisu. V televizi střídá Nelinčina matka dva dětské televizní kanály, kde celé dny běží pohádky nebo dětské příběhy se zvířaty či dětská angličtina. Nelinka ale televizi příliš nevnímá. Pouze v některých okamžicích ji v televizi něco upoutá, a tak chvíli sleduje, ale jinak přechází od jedné činnosti ke druhé. Přebíhá mezi dvěma pokoji bytu, kde má rozložené hry a hračky. Vždy si hraje v jednom pokoji, následně přenáší nějakou hračku do druhého pokoje, kde hračku odkládá a přechází k jiné činnosti. Netrvá to dlouho a opět se Nelinka vrací do prvního pokoje.

Nelinka se velmi nerada češe, nejraději by chodila jen tak s rozpuštěnými vlasy, ale matka má představu načesané dcery, a tak tráví každé ráno dlouhým česáním, pletením culíků, přidáváním ozdobných sponek, čelenek nebo jiných vlasových dekorací. Nelinka se chvíli vzteká, že se jí česat nechce, ale matka ji drží a pokud neuzná účes za hotový Nelinku si hrát nepouští. Někdy bylo velmi nešťastné, že se Nelinka zapojila do nějaké hry, už nějakou chvíli u hry vydržela, už

jsem se radovala, že po několika minutách neodběhla do vedlejší místnosti, a v tom přichází matka s hřebenem a dalším náčiním, aby šla Nelinku učesat.

Nela 2 roky

Aktivní slovní zásoba je asi 10 slov, většinou citoslovce, které označují zvířata nebo nesrozumitelné shluky hlásek, které označují další předměty v okolí dítěte. Nejvýznamnější slova jsou „papír“ a „boty“ - nejsou ještě správně artikulované, ale Nelinka používá slovo boty, pokud chce jít na procházku. Často také boty přináší do obýváku a naznačuje tím cestu ven. Ven ale příliš nechodí. Slovo „papír“ je ještě častější, protože často vyjadřuje nějakou prosbu, kterou Nelinka nedokáže slovy vyjádřit, a tak použije známé slovo.

Porozumění řeči je velmi špatné, Nelinka neovládá ani základní pokyny jako například podej, přines, ukaž. I když je výpověď zkrácena na nejdůležitější slova, ani tak Nelinka nepozná, co má udělat.

Motorika - hrubá motorika - při chůzi střídá nohy, často chodí po pokoji přes hračky, které jsou nahromaděné na podlaze, chůze je v některých chvílích kolébavá, občas vrávoravá. Při rychlejší chůzi i padá. Příliš se jí nedaří samostatně zastavit, většinou se chytá nábytku a zastavuje u něho. V určitých chvílích se v chůzi zarazí, začne se třást (natahne ruce a v zápěstí s nimi začne třást).

Hra - nejčastěji si hraje s panenkami, kterým svléká šaty, ale dále hra nepokračuje, panenky odkládá a přechází k jiným předmětům. Hraček má mnoho, velkou část vytáhá na koberec. Přechází od jedné k druhé. Hračky si prohlíží, poté je odkládá. Mezi hračkami je spousta stolních her nebo skládaček, ale Nelinka neovládá smysl těchto her. Součásti vysype na podlahu, některé si prohlédne a opět přechází k něčemu jinému. Mezi její hračky také patří domeček, který má v sobě otvory geometrických tvarů. Těmito otvory mají být dovnitř vhazovány správné tvary. U této hry prostrkává všechny tvary jedním otvorem, pokud se jí obrazec nedaří umístit, tak hru opouští nebo postupně zjišťuje, že je možné odkrýt střechnu, a tamtudy projdou všechny tvary. Stavba komínu z kostek je pro Nelinku spíše zážitek z bourání komínu. Kostky na sebe nestaví, počká, než komín postaví někdo jiný. Snažila jsem se ji přimět ke stavbě pokyny „dej kostku“. Ani tímto pokynem,

ale neustálým opakováním činností ji hra nepřiměla k tomu, aby také ona přidala kostku. Další z her je deska, ve které jsou otvory zobrazující těla zvířat, a dítě má vložit zvířata do správných otvorů. V této hře dokáže zvířata vytahat z otvorů, ale zpátky je nevkládá.

Jídlo - Nelinka jí velmi málo. Jídlo má nakrájené na kostičky, nejčastěji je krmena. Tekutá struktura jídla ji vytéká z úst. Jídlo neumí zpracovat, často ho plive.

Hygiena - stále nosí plenu. I přes časté pokusy s panenkou na nočníku se nedaří naučit dítě chodit na nočník. Pokud nemá plenu, moč se snaží co nejdéle udržet, pokud plenu dostane, potřebu vykoná, pokud ne, počůrá se na zem nebo velmi často do postele.

Nela 3 roky

Aktivní slovní zásoba se navýšila zhruba na 30 slov označující členy rodiny, zvířata, části oblečení, jídlo. Nejvýraznější slova „brýle“ a „čepice“. Pokud Nelinka něco žádá, vždy tento předmět ukáže, ale právě brýle a čepici neustále přináší do obývacího pokoje, obléká si je na hlavu a stále tato slova opakuje. I tato slova se stávají těmi, která Nelinka používá při nedostatku aktivní slovní zásoby

U Nelinky se postupně objevuje schopnost opakování. Při každé příležitosti využívá toho, že může dané slovo také říct. Jedno slovo jsem vždy opakovala několikrát a sledovala jsem, jak se postupně více a více objevuje správný tvar slova ze slova vyřčeného Nelinkou. Do této chvíle poslouchala vždy co říkám, ale nikdy neznámé slova neopakovala. Nyní se snaží vyslovit i to, které doposud nezná.

Porozumění zůstává podobné, různým pokynům Nelinka stále nerozumí, ale pokud vyslovím nějaké známé slovo, které je před Nelinkou na obrázku, tak ho ukáže. Pokud prohlížíme obrázkovou knihu, snažím se ke známým slovům přidávat také další - není tam pouze pes, ale je malý, hnědý, sedí u boudy, má kost. Snažím se říct co nejvíce slov, která ale postupně opakuji, aby je Nelinka co nejčastěji slyšela, a mohla si je spojovat s tím, co vidí na obrázku. Nejčastěji jsme listovaly různými slabikáři nebo obrázkovými knihami, kde byly obrázky vyobrazeny samostatně

a Nelinka se mohla soustředit pouze na jeden určitý obrázek. Pokud se objevil obrázek, kde bylo více zvířat a více postav, Nelinka se v něm úplně neorientovala.

Motorika - hrubá motorika se výrazně zlepšila, chůze je plynulá, bez zaváhání. Nelinka se umí rozeběhnout i zastavit. Při chůzi nepotřebuje oporu. Nejistota se objevuje při chůzi ze schodů, kdy vykračuje pravou nohou, levou přidá na stejný schod a opět jde z dalšího schodu pravou. Pokud jde do schodů, nohy střídá.

Hra - Nelinka má stále kolem sebe spoustu hraček. Některé z hraček jsou zmenšeniny reálných předmětů, které má Nelinka uložené v různých krabičkách, které otvírá, věci z nich vyndává, prohlíží. Velkou oblibu u Nelinky sklízí audio hračky (bručící medvídek, ozvučená pokladna, panenka zpívající písničky nebo dětské piáno). Dětské piáno udrží Nelinkinu pozornost velmi dlouho. Nelinka jednak mačká jednu klávesu přes druhou a zároveň si pouští různé melodie a zvuky zvířat. Nelinka ale neví, kdy s hračkou přestat, a tak je možné, že bručení medvídky pouští stále dokola například po dobu pěti minut. A v té chvíli není potřeba udržovat její pozornost, to je do své činnosti tak zabraná že ji neopouští.

Jídlo - Nelinka nedokáže ukousnout sousto a rozžvýkat ho, protože většinou jí tekutou konzistenci stravy nebo velmi měkké potraviny, které snáze rozmělní. Velmi mě zaujala chvíle, kdy Nelinka lízala zmrzlinu. V té chvíli jsem si uvědomila, že to s vývojem řeči rychleji jít nemůže, protože Nelinka nemá správnou hybnost jazyka. Kornout se zmrzlinou vždy přitiskla ke rtům, nějaká část zmrzliny se jí dostala do úst, ale většina zůstala okolo úst a na tvářích. Takto umazanou dceru matka okamžitě otírala papírovými kapesníky a pokus o jedení zmrzliny mohl pokračovat, ale dopadl úplně stejně. Navíc v tomto teplém dni zmrzlina rychle tála a končila v kapkách na zemi a všude po ruce a oblečení Nelinky. Matka tedy zmrzlinu odebrala, dojedla a letní osvěžení bylo ukončeno. Tato příhoda se odehrála ve městě před obchodem, ale zůstalo mi poučení pro příště, kdy jsme byly doma. Téměř při každém obědě se Nelince stalo, že jí kousek jídla zůstal v okolí rtů, protože se nesprávně trefila lžící do pusy. Zkoušela jsem ji předvést, jak by si rty mohla olíznout a případné nedostatky odstranit. První pokusy byly málo zdařilé nebo byly přerušeny matkou, která Nelinku okamžitě otírala papírovým ubrouskem.

K problematice jídla jsme se někdy dostaly i v rámci hry, kdy si Nelinka hrála s nádobíčkem pro panenky, a ve chvíli, kdy jsme něco uvařily, tak Nelinka

ochutnávala. Zajímavé na tom bylo to, že při této hře si Nelinka sama nabírala jídlo z talíře nebo z hrníčku a sama lžící nebo vidličkou přesouvala fiktivní jídlo do pusy, ale pokud jedla skutečné jídlo, tak ji matka krmila a Nelinka neměla možnost zlepšovat se v nabírání jídla a jeho zpracování ústy.

Hygiena - v hygieně není příliš vidět pokrok, protože Nelinka stále dostává plenu, i když je matka několikrát upozorňovaná na to, že pokud bude Nelinka stále používat plenu, že se bez ní neobejde nikdy, ale pro matku je výměna pleny jednodušší než odstraňování a úklid některých drobných nehod. Pokud jsem byla s Nelinkou, podařilo se nám několikrát stihnout přepravu na nočník, ale těchto pár pokusů, které se podařily, nestačilo k tomu, aby si Nelinka zvykla na to, že je pohodlnější použít nočník než se obtěžovat s plenou. Pokrok s hygienou nastal až v mateřské škole.

Návštěva čerta, Mikuláše a anděla, znamená pro mě a dva kamarády převléknout se za tyto postavy a vyrazit k dětem. Nelinka doposud tyto postavy viděla čerta, Mikuláše nebo anděla pouze v knize na obrázcích nebo v televizi v nějaké pohádce, ale naživo se s nimi ještě nesetkala. Všichni členové rodiny, ji ale připravují na to, že pokud bude zlobit, tak ji čert potrestá. Ale jak můžeme trestat dítě, které křičí, protože na něj jeho neslyšící rodiče nereagují, rozčiluje se, se vším bouchá, protože nikdo neví, co chce a většinou to co chce, nedostane, běhá po bytě, protože se sama nezabaví, a tak dále. Jak je možné takové dítě napomínat a trestat, když se nechová jako jiné dítě. U ostatních dětí jsme měli celý seznam toho, co by neměly dělat a v čem se zlepšit. Nelinka měla v této době hlavní cíl: naučit ses chodit na nočník. Dlouho jsme se připravovali, co budeme všechno říkat a jak to proběhne, ale když jsme přišli do bytu, Nelinka si nás celou dobu prohlížela, neřekla ani slovo, nereagovala jediným gestem, pouze nás upřeně sledovala. Když jsme se dostali do fáze, aby nám ukázala, co se naučila, tak společně s matkou vložila zvířata do desky s otvory odpovídající tvaru těl zvířat. Nelinka byla pochválena a dostala odměnu, ale ani ta ji neodpoutala od prohlížení si nezvyklé návštěvy.

Co se týče problematiky jinakosti, nevím jistě, zda si Nelinka nějakou jinakost uvědomuje. Je možné, že rozlišuje osoby, které s ní mluví a osoby, které s ní znakují a jejich řeč je jiná, ale okolní děti si jinakosti všímají. Jednoho odpoledne na sídlištním hřišti se Nelinka chtěla houpat, ale vyzkoušet i jiné atrakce. Po nějaké

době se ale matka chtěla vrátit domů, a tak vysvětlovala Nelince – částečně řečí a částečně znaky, že je čas na to jít domů. Tento rozhovor vyslechla jedna holčička, se kterou jsem se náhodou trochu znala, a tak ke mně hned šla a ptala se, zda ta paní neumí mluvit, i když je tak velká. A tak jsem se snažila vysvětlit, že nejde tak o tu řeč, že spíše je problém, že paní neslyší, a proto, že i špatně mluví.

Ostatní děti si ale jistě všimli toho, jak se Nelinka projevuje (pohyb, řeč) na to, kolik už jí je let, a jak by se projevovat měla. Nelinka mnoho věcí nezná, a tak si vše dlouze prohlíží a už to může poutat pozornost ostatních lidí.

Docházka do MŠ - Nelinka nastoupila do mateřské školky ve věku tří let. V té době, ale ještě neměla ukotvené hygienické návyky, a tak byla běžnou školkou odmítnuta. Nastoupila tedy do MŠ speciální, kde je snížený počet žáků (max. 15) a dětem je věnována individuální péče speciálních pedagogů a asistentů pedagoga. V mateřské škole je také zajištěna logopedická péče (1x za 14 dní) a canisterapie. Kromě Nelinky docházejí do mateřské školy děti s poruchami komunikace, s mentálním postižením a poruchami autistického spektra. Děti se kromě programu ve školce baví také návštěvami divadla, pořádáním soutěží a besídek pro rodiče.

Velkým přínosem byla školka především proto, že se snažila matce naznačit, že je třeba, aby Nelinka zvládala sebeobslužné činnosti sama, že není vhodné, aby za ní stále vše dělala ona. Při docházce do MŠ se rychle ukázalo, co by se Nelinka měla rychle naučit, aby se v těchto dovednostech vyrovnala vrstevníkům. Zásadní změnou byla hygiena – Nelinka začala ve škole podle vzoru ostatních dětí chodit na toaletu a postupně přestala vyžadovat přítomnost pleny. Sebeobsluha – především oblékání / převlékání. Do doby než chodila do MŠ, ji vždy oblékala matka, Nelinka si samostatně oblékla pouze čepici.

Ve školce bylo zjištěno, že se Nelinka sama nenají, protože je doma stále krmena. Problémy byly zjištěny také při ukusování sousta a jeho zpracování. Nelinka měla doma vždy nakrájený toastový chléb na malé kostičky, které snadno rozmělnila v ústech, ale nebyla zvyklá ukousnout z plátku chleba nebo rohlíku sousto a to poté rozkousat. K snídani také často jedla jogurty, pudinky nebo podobné mléčné výrobky, které není třeba kousat. Při obědě byla krmena, většinou jedla přílohy, masu se spíše vyhýbala. Všeobecně toho snědla během dne velmi málo. Osobně bych to přičítala velkému množství vypité sladké šťávy nebo limonády případně jedení sladkých tyčinek – opět měkké konzistence. Nelinka v podstatě vůbec kousat

nepotřebovala, protože vše dostávala pouze měkké.

Ve školce se Nelinka zapojuje do všech činností, i když zpočátku dění v školce spíše jen sledovala a samostatně se nezapojovala. Nelinka potřebuje při práci individuální přístup a vedení. Děti chodí často na malé výlety po městě. Chodí k řece pozorovat kachny, do parku sbírat listí nebo kaštiny, ze kterých ve školce něco vyrábějí, také chodí na poštu v převleku pošťáka, který posílá dopisy, a vyřizují za paní učitelku odeslání důležitých dopisů nebo posílají pozdravy rodičům nebo prarodičům. Pokud zůstanou ve třídě, tak si mohou hrát s hračkami nebo pracují s didaktickými pomůckami. Rozvíjejí jemnou motoriku - to si hrají na Popelku a přebírají hrách a čočku, prostorovou orientaci a matematické představy - přiřazují číslice k počtu předmětů na obrázku nebo zrakové a sluchové vnímání. Podle okruhů probíraných v rámci školního vzdělávacího programu se seznamují se světem kolem nás, s přírodou, lidmi, kulturou a dalšími tématy. Děti se také učí správně stolovat a umí si občerstvení přinést, ale také odnést špinavé nádoby. Pokud má některý z žáků narozeniny, překvapí ho paní učitelky narozeninovým dortem a všichni společně dort ochutnávají. V letních měsících se starají o záhony a poté sbírají úrodu. Ze sebrané úrody se učí péct ovocné koláče.

Nela 4 roky

Aktivní slovní zásoba zaznamenala úžasný nárůst (60 slov). Nejčastěji používá podstatná jména, případně na předmět ukazuje nebo ukáže znak pro daný předmět nebo činnost. Nelinka je stále velmi nejistá, pokud se má projevat v cizím prostředí. I když je jí prostředí známé, má chvíli zábrany a komunikuje znaky nebo gesty, případně šepotem. Nela dochází do ambulance klinické logopedie. Pokud Nelinku doprovází matka, snaží se paní logopedka o rozvoj znakového jazyka. Vysvětluje matce, jak má s Nelinkou na rozvoji znakového jazyka pracovat. Pokud je terapie přítomna babička, zaměřují se na řeč. Paní logopedka opět podává návrhy, jak s Nelinkou pracovat a v čem ji rozvíjet.

Porozumění řeči - Nelinka postupně rozumí a vykonává pokyny, které jsou po ní žádány, ale stále se stává že Nelinka daný pokyn nevykoná, a proto je nutné svoji výpověď upravit, přidat nějaké gesto a navést Nelinku správným směrem.

Motorika - Nelinka se po nástupu do školky výrazně zlepšila ve všech oblastech. V oblasti kresby Nelinka postoupila do fáze pojmenování čáranice, kdy po chvilkovém malířském úsilí, především s využitím všech odstínů barev Nelinka sděluje, že to je kočka.

Hra - nejoblíbenější hra je set lékaře. Nelinka neustále ošetřuje všechny plyšáky a panenky. Všichni musejí podstoupit změření teploty, poslechnutí stetoskopem a nasazení léčby. Pokud se nevěnuje léčbě hraček, zabývá se dětským tabletem, na kterém si přehrává zvuky předmětů nebo namluvené věty, krátké příběhy a písničky. V letních měsících chce navštěvovat dětská hřiště, kde jí nejvíce baví houpání na houpačce a tvorba báboviček z písku. Na pískoviště se nedostává tak často, a tak si s bábovičkami hraje doma. Společně nabíráme imaginární písek a vyklápíme bábovičky. Bábovičky mají tvary mořských zvířat, a tak se Nelinka seznamuje s novými druhy zvířat, a také s novou písničkou, která se vždy zpívá, aby se bábovička povedla.

Jídlo - Nelinka je schopná se najíst polévkovou lžící. Nabírání jídla na lžici je někdy náročnější, Nelinka si pomáhá rukou, ale i když to někdy vyžaduje určité úsilí, je Nelinka schopná se samostatně najíst. Zřejmě na základě pokynů z MŠ matka pochopila, že není vhodné Nelinku stále krmit. Postupně jsme také zkoušely jídlo vidličkou. Nejprve hrou s plastovou vidličkou, a poté při obědě s reálnou vidličkou. Myslím si, že se Nelince daří jídlo spíše napichovat vidličkou než nabírat na lžici. Ve školce má jídlo připravené na menší kousky a jí také vidličkou.

Hygiena - K velké úlevě všech členů rodiny dokáže Nelinka upozornit na to, že potřebuje jít na toaletu. Sama se dokáže svléknout a obléknout. Potřebuje pouze dopomoc k očištění po použití WC.

Opět je prosinec a je večer, kdy chodí Mikuláš, čert a anděl a opět se chystají k Nelince. Anděl ale letos nemohl, a tak byla připravena příhoda, že anděl chodí jenom k hodným dětem, a tak čeká dole. V té chvíli se potvrdilo, že Nelinka už rozumí víc, protože po této informaci couvla zpět do bytu, ale rychle se rozkoukala. Velmi ji zajímaly čertovské rohy a pravila „sundat“. Poté se pustila do skládačky, aby čertovi a Mikuláši ukázala, co se naučila (vkládala na správné místo hasiče, hasičská auta, hadice, žebříky). Když dostala nadílku, tak poděkovala ve znakovém jazyce.

8 Stimulační program

Stimulační program je sestaven z pěti částí, každá obsahuje sedm úkolů, které jsou většinou provázány jedním tématem. Dítě se seznámí se zvířaty, potravinami, zaměstnáními nebo barvami a tvary). V každém programu si dítě procvičí paměť, slovní zásobu, sluchové a zrakové vnímání a motoriku. Součástí programu je také hra (domino, kuželky, puzzle, skládačky) a dějový obrázek.

1. SP

Říkanka - Kolo, kolo mlýnský

Kolo, kolo mlýnský,

za čtyři rýnský.

Kolo se nám polámalo,

mnoho škody nadělalo,

udělalo bác.

Tato říkanka je doplněna chůzí do kruhu a závěrečným upadnutím při slovech „udělalo bác“

Slovní zásoba - oblečení

K pojmenování jednotlivých druhů oblečení je využita obrázková knížka „Oblečení“.

Hra - kuželky

Hraní hry kuželky může být nejprve zajištěno stavěním kuželek a přípravou míčků, poté se dítě snaží srazit míčem co nejvíce kuželek.

Sluch - porovnávání zvuků

Dítě má za úkol určit, zda slyšelo stejný nebo rozdílný zvuk. Ke cvičení je možné užívat předmětů z domácnosti, zvukových hraček, sluchového pexesa. Postupně je možné přecházet na rozdíly ve slovech.

Zrak - shody a rozdíly

Dítě má na pracovním listu, který má před sebou rozlišit ty obrázky, které jsou stejné jako ostatní, a jeden, který je odlišný (je nakreslen obráceně, něco na něm chybí, je zobrazeno něco jiného atd.)

Dějový obrázek - pohádka O řepě

Pohádka je psaná formou textu a obrázků. Dítě se může do čtení zapojovat tím, že čte obrázky. Na závěr je možné podle obrázku převyprávět příběh.

Motorika - knoflíky, zipy, sponky, tkaničky, suché zipy

K procvičení motoriky v tomto programu využijeme drobné předměty sloužící ke spojování oblečení. Dítě se učí zapínat zip, suchý zip, zapínat knoflíky (nejprve velké do velkých dírek), sponky a nakonec se bude pokoušet zavázat tkaničku.

2. SP

Říkanka - Halí, belí

Halí, belí, koně v zelí,

a hříbátka v petrželi.

Slovní zásoba - zvířata, mláďata

K této slovní zásobě je využito knihy Procházka po farmě, kde jsou zobrazena jednotlivá zvířata a jejich mláďata. Dále je možno knihu použít k učení se tomu, čím se zvířata živí a kde bydlí. (kráva, kůň, husa, prase, kočka, slepice, ovce, králík, pes)

Hra - domino Krteček

Na dominu jsou jednotlivé postavičky z Krtečka nebo jsou ve skupinách, drží různé předměty. (krtek, zajíc, myška drží deštník; krtek, myška, zajíc a ježek sedí na loďce) Nejprve je nutné, aby dítě dokázalo rozlišit jednotlivá zvířátka a předměty a postupně mohou být náhodně vybírány kartičky s obrázkem a dítě k nim přiřazuje stejný obrázek. Nakonec lze hrát jako domino.

Sluch - rozlišení názvů zvířat podle sluchu

Zprvu lze dítěti předvádět zvuky zvířat a dítě přiřazuje, které zvíře takový zvuk vydává (může ho ukázat na obrázku, pokud ho neumí pojmenovat), případně je možné využít audio hraček, které zvuky zvířat vydávají.

Zrak - figura a pozadí

Dítě má před sebou obrázek, na kterém je skryta žirafa, pokud dítě správně odliší figuru a pozadí.

Dějový obrázek - na dvoře

Dítě má před sebou obrázek s pohledem na statek pro rozeznání domácích zvířat.

Motorika - motanice zvířata

Dítě má v rukou kartonový papír s otvory, které musí tkaničkou propojit tak, aby spojil jednotlivá zvířata s jejich mláďaty.

3. SP

Říkadlo - Vařila myšička kašičku

Vařila myšička kašičku,

na zeleném rendlíčku,

tomu dala, tomu nic,

tomu málo, tomu víc.

Na toho malého se nedostalo, a tak utíkal do komůrečky, na homolečky. Tam se napapal.

Slovní zásoba- potraviny, ovoce, zelenina

Ke slovní zásobě je využíváno plastových modelů potravin. Modely mohou být nahrazeny i reálnými potravinami v domácnosti, popřípadě obrázky.

Hra - skládání obrázku z více dílů

Dítě je seznámeno s obrázkem celým (jahoda). Postupně má obrázek skládat ze 2, 4 a 6 částí. Části je zprvu málo a jsou stejně velké. Postupně je také možné obrázek rozstříhat na nepravidelné a menší díly.

Sluch - pojmenování potravin podle sluchu

Dítě má na základě sluchu označit tu potravinu, která byla řečena. Nejprve je možné vybírat z malé skupiny potravin, později dítě vybírá ze všech připravených potravin.

Zrak - přiřazení obrázku a jeho stínu (ovoce, zelenina)

Dítě má za úkol poznat, jaký stín udělá tvar určitého ovoce nebo zeleniny. V tomto případě má dítě poznat hrušku, jablko, třešeň a mrkev.

Dějový obrázek - v obchodě

Dítě má před sebou obrázek, na kterém je obchod plný zboží, paní prodavačka a chlapec, který si jde něco koupit.

Motorika - kreslení do krupice

Dítě se bude snažit kreslit prstem samostatně nebo dle předlohy do krupice, která je nasypaná na plechu.

4. SP

Říkanka - Pec nám spadla

Pec nám spadla, pec nám spadla,

kdopak nám ji postaví,

starý pecař není doma

a mladý to neumí.

Slovní zásoba - povolání

K této slovní zásobě jsou využity puzzle, se kterými se dítě seznámí, protože s nimi bude i nadále pracovat. Na puzzlích je vyobrazena postava, která vykonává nějaké

povolání, a k ní jsou přidány ještě 3 předměty, které k výkonu svého povolání potřebuje. V této části má dítě za úkol pojmenovat jednotlivá povolání a jednotlivé předměty. Dále je možné také použít přiřazení lidí do prostředí, kde povolání vykonávají. (prodavačka - obchod - nákupní koš, váha, kasa; kuchařka - kuchyně - hrnec, pánev, vařečky; doktorka - ordinace - léky, teploměr, stetoskop)

Hra - puzzle povolání

V tomto cvičení se dítě pokouší přiřadit puzzle správně k sobě. Z počátku je možné vybrat jen dvě kartičky puzzlí, postupně je možné přidávat.

Sluch - rozpoznání předmětů podle zvuku, které vydávají (zvonek, nádobí, voda) a další předměty z domácnosti vydávající specifický zvuk.

Zrak - povolání a výrobek

Dítě má za úkol přiřadit člověku, který vykonává povolání to, co vyrábí nebo pěstuje. (pekař - preclík, zahradník - květina, sadařka / zelinářka - jablko)

Dějový obrázek - Povolání

Dějový obrázek vyobrazuje pohled na město, kde v každém domě bydlí někdo, kdo vykonává nějaké povolání. (malíř, kominík, řezník, zahradník)

Motorika - stavění komínu z kostek

V tomto cvičení je možné stavět z kostek komín, nebo může dítě stavět stavby z různě tvarovaných dílů.

5. SP

Říkanka - Sluníčko

Sluníčko, sluníčko,

popojdi maličko.

Sedíš tu u cesty,

stane se neštěstí,

něco tě zajede.

Slovní zásoba - barvy, tvary

Pro slovní zásobu je využito knížek „Barvy“, „Tvary“, ale dále i reálných předmětů, které mají i další barvy, které nejsou v knize zmíněné.

Hra - Seguinova destička geometrické tvary

Cílem této hry je vložit všechny tvary do správných otvorů, aby spadly dovnitř domečku nebo jiné krabice. U všech tvarů je nejprve na řadě pojmenování tvarů a jejich barev, následně dítě vhadzuje tvary správnými otvory. Hra obsahuje základní tvary, ale i složitější (ovál, kříž, hvězda, lichoběžník)

Sluch - reprodukce rytmu

K tomuto cvičení použijeme ruce a budeme tleskat podle sluchové předlohy.

Zrak - polštáře mají stejnou barvu, vzor

Na obrázku jsou tři dvojice polštářů. Dítě má za úkol spojit / rozlišit stejné polštáře.

Dějový obrázek - děti v parku. Dítě má za úkol pojmenovat činnosti, které vidí na obrázku, ale také dodat popis dětí a hraček, se kterými si hrají.

Motorika - navlékání korálků

I u posledního cvičení zůstaneme u tvarů a barev. Začínáme u větších korálků s většími otvory, postupně můžeme navlékat menší korálky.

Na následujících stranách je popis a hodnocení schopností a dovedností dítěte v oblastech stimulačního programu ve věku dvou let (září, rok 2012).

Nela 2 roky

Stimulační program 1)

Říkanka - Kolo, kolo mlýnský. Nelinka říkanku poslouchá. Někdy mě přeruší tím, že začne na něco ukazovat nebo odbíhá do vedlejšího pokoje. Pokouším se přeříkat říkanku několikrát, ale ne vždy mě Nelinka poslouchá až do konce.

Slovní zásoba - oblečení. Oblečení se snažím Nelince popisovat v obrázkových knížkách na různých postavách. Pokud se chceme věnovat přímo oblečení, Nelinka podává malou knihu (leporelo), kde jsou nakresleny jednotlivé části oděvu. Nelinka má velmi oblíbené boty. V knížce jsou ale i holinky, bačkory, sandály nebo pantofle, a tak popisujeme i další druhy bot. Nelinka obrázky prohlíží, na některý ukáže prstem, já ho opět pojmenuji, ale Nelinka slovo neopakuje. Pokud se jedná o oblečení, tak na svém vyhledává lísteček a nazývá ho „papír“

Hra - kuželky. Nelinka postupuje u kuželek, jako když boří komín z kostek, takže postavené kuželky boří vlastním tělem namísto koulí. Někdy jsem ani kuželky nestačila postavit a už zase ležely. Koule jsme si kutáleli po podlaze, občas jsme se strefily do kuželky, ale cílený hod koule na kuželky to nebyl.

Sluch - porovnávání zvuků. U porovnávání zvuků je problém, že Nelinka nedokáže vyslovit rozdílnost obrázků. K porovnávání zvuků jsme se nedostaly, ale poslouchaly jsme zvuky zvířat. Někdy jsme využívaly i program v televizi, kde ukazovali zvířata a k nim přidávali i jejich zvuky.

Zrak - shody a rozdíly. Nelinka má před sebou list s obrázky. Obrázky jsou vždy v řadě a jeden z nich se něčím odlišuje (většinou je nakreslen obráceně). Nelinka si obrázky prohlíží, ukazuje na ně prstem. Já je vždy pojmenuji. Poté ukazuji prstem na řadu obrázků a zastavím vždy u toho rozdílného a označím ho, že je jiný. Nelinka na rozdíly ale příliš nereaguje. Spíše se zajímá známé předměty - klíč, vidlička, nůž.

Dějový obrázek - pohádka O řepě. Nejprve seznamuji Nelinku s postavami příběhu. Příběh začínám číst. Nelinka ukazuje na obrázky na papíře. Pohádku budeme muset přerušit, protože Nelinka odbíhá do druhé místnosti. Po nějakém čase

se snažím opět začít s pohádkou, ale dopadne to podobně. Nelinka nevydrží sedět a pohádku poslouchat.

Motorika - knoflíky, zipy, sponky, tkaničky, suché zipy. S některými z předmětů se Nelinka setkává při oblékání - nejčastěji je to zip na mikině či bundě a suchý zip na botách. Když se vyráží ven na nějakou procházku, Nelinka je často oblékána, takže si zapínání příliš nevyzkouší, ale často si o procházku říká tím, že si přinese boty nebo se v předsíni snaží obout sama. Zapínat knoflíky, zacvaknout sponku nebo zavázat tkaničku zatím neumí. Dosud k tomu neměla tolik příležitostí. Oblečení, které by obsahovalo takové zapínání, buď nemá, nebo ji obléká matka.

Stimulační program 2)

Říkanka - Halí, belí. Nelinka poslouchá, jak ji zpívám, připadá mi, že ji ještě nikdo nezpíval, že slyšela zpěv jen z rádia nebo z televize. Písničku několikrát opakuji, a zkusím, zda se Nelinka nezapojí například broukáním melodie, ale Nelinka se nezapojuje.

Slovní zásoba - zvířata, mlád'ata. Slovní zásoba okruhu zvířat je Nelinčina velmi oblíbená. Nejčastěji si prohlíží obrázky zvířat, některá zvířata má i v podobě plastových modelů. Její slovní zásoba obsahuje zvuky podobné zvukům zvířat. Pro rozšíření slovní zásoby jsem přinesla knihu, kde byla jednak dospělá zvířata, dále jejich mlád'ata, ale také možnosti zvířecí potravy a ubytování. Knížka je ale založena na tom, že dítě musí všechny informace vyhledat. Když správně najde mládě, potravu a obydlí, složí tím v horní části knížky dospělého jedince. Z počátku Nelinka pouze sledovala, jak obracím stránky, na některé zvíře ukázala, ale k hledání mlád'at jsme se nedostaly.

Hra - domino Krteček. Ve hře domino jsme se nejprve seznamovaly s postavičkami. Vždy, když jsme našly nebo jsem ukázala dvě stejné karty, dávala jsem je k sobě, a označovala jsem je jako stejné. Nelinka ale sama karty nevyhledávala. Zkusily jsme najít ještě několik dvojic, ale Nelinka často odbíhala k jiné činnosti.

Sluch - rozlišení názvů zvířat podle sluchu. K tomuto cvičení jsme používaly dětské piáno, u kterého byly i klávesy, které po stisknutí přehrávaly zvuky zvířat. Nelinku velmi bavilo zvířata pouštět. Nejprve jsme poslouchaly i se zrakovou kontrolou, a já jsem doplňovala názvy zvířat. Po přehrání zvuku bez zrakové kontroly se zvířata poznávat nedařilo.

Zrak - figura a pozadí. Nelinka zvíře nerozlišila nebo nedokázala zvíře pojmenovat. Ve cvičení, kde jsou překryté dva předměty (vybírala jsem ty, které dokáže pojmenovat nebo ukázat), objevila pouze jeden.

Dějový obrázek - na dvoře. Nelinka měla před sebou obrázek plný zvířat, které se mohou pohybovat na dvoře. Nelinčina oblíbená zvířata jsou kočka a pes. Ty na obrázku vyhledává. Dále upozorňuje na míč, se kterým si kluci na obrázku hrají. Na předměty / zvířata ukazuje prstem, jen minimálně k tomu přidává nějaké pojmenování.

Motorika - motanice zvířata. Nejprve s Nelinkou prohlížíme zvířata na obrázcích. Kromě známých českých jsem do cvičení přidala i dvě cizokrajná zvířata. Nelinka je ale určitě zná, protože na její oblíbené skládačce se také vyskytují. Pojmenování zvířat je ale horší, a tak pojmenováváme dospělé jedince i mláďata, poté je pojmenováváme znovu, ale tentokrát říkáme po sobě pes - štěně, lev - lvíče a další. K názvům ještě přidávám - je velký, je malý. Nakonec беру do ruky tkaničku a propojuji zvířata. Nelinka si celou dobu motanici prohlíží, sleduje co dělám, ale nezapojuje se.

Stimulační program 3)

Říkanka - Vařila myšička kašičku. Na tuto říkanku jsme většinou narazili v knížce, ve které jsme prohlížely obrázky. Já jsem říkanku odříkala a Nelinka poslouchala. Při vyprávění jsem vařila v její dlani, poté jsem počítala myšky na jejích prstech. Nelinka držela a sledovala, co to dělám. Na myš na obrázku většinou ukazovala prstem. Dále jsme ještě popisovaly obrázek, kdo na něm je, kolik je myšek, co mají na sobě, jakou to má barvu. Snažila jsem se, aby Nelinka co nejčastěji ta slova slyšela, ale žádné nové slovo po mě neopakovala.

Slovní zásoba - potraviny, ovoce, zelenina. Nelinka si velmi často hraje s košíkem, ve kterém jsou plastové modely ovoce, zeleniny a dalších potravin. Nelinka všechny předměty z košíku vyndá, některé si chvíli pohlíží, ale poté tuto hru opouští. Když má předmět v ruce, dodávám k tomu, jak se jmenuje. Po nějaké chvíli se snažím, abychom se ke hře vrátily a naskládaly všechny předměty zpět do košíku, opět každý předmět označuji názvem.

Hra - skládání obrázku z více dílů. Nelinka má před sebou obrázek jahody. Předmět pojmenuji a snažím se jí ukázat, že celý obrázek je také možno složit ze dvou částí, když je dáme k sobě. Nelinka se ale vůbec k činnosti nemá, obrázek ani nebere do ruky, pouze sleduje, jak já s obrázky pohybuji.

Sluch - pojmenování potravin podle sluchu. Ke cvičení jsou využity modely potravin, případně obrázky v knize. Nelinka opět ukazuje na oblíbené. Pokud zaslechne název oblíbené potraviny, tak na ni někdy ukáže prstem, ale spíše si předměty prohlíží samostatně.

Zrak - ovoce / zelenina a stín. Nelinka si prohlíží obrázky, prstem na ně ukazuje, já přidávám název. Pojmenovávám hrušku, jak barevný obrázek, tak stín. Ptám se, kde je hruška, ale Nelinka na otázku nereaguje. Opět se zaměřuji na pojmenování hrušky (barevné i stínu), ale Nelinka stále ukazuje prstem, ale více na otázky nereaguje.

Dějový obrázek - v obchodě. Nelinka si obrázek prohlíží, prstem ukazuje na předměty. Předměty, na které Nelinka ukazuje, pojmenovávám, poté ještě přidávám další názvy. Opět se toho snažím k předmětu říci více, aby Nelinka slova slyšela a postupně se s nimi seznamovala.

Motorika - kreslení do krupice. Nelinka velmi ráda kreslí. Má celou sadu barevných tužek, na každý obrázek téměř všechny použije. Kreslení do krupice se jí velmi líbilo, ale po chvíli byla krupice všude. Nelince nestačilo jen kreslit, potřebovala krupici prozkoumat detailně.

Stimulační program 4)

Říkanka - Pec nám spadla. V jedné z dětských knížek jsme při prohlížení našly říkanku Pec nám spadla. Nelinka si obrázek prohlížela, prstem ukazovala na

jednotlivé předměty či osoby. Já jsem ji říkanku recitovala, a poté jsme obrázek prohlížely, a já jsem dodávala názvy předmětů a osob. Většinou jsem při prohlížení obrázku říkala básničku znova.

Slovní zásoba - povolání. K tomuto cvičení jsem měla připravené puzzle s osobami vykonávající povolání a předmětů, které k povolání používají. Nelinka si obrázky prohlížela. Ke skládání puzzlí jsme se nedostaly. Pojmenovávaly jsme názvy povolání a předměty. Případně jsme některá povolání vyhledávaly v obrázkových knížkách, které Nelinka často prohlíží a obrázky má již „nakoukané“. Porovnávaly jsme prodavačky, učitelky, zahradnice, zedníky, pekaře. Popisovala jsem, co mají na sobě nebo co drží v ruce.

Hra - puzzle povolání. Ani v tomto cvičení jsme se ke skládání puzzlí nedostaly. Nelinka vůbec netuší princip této hry. Nelinka si obrázky prohlíží a já puzzle skládám k sobě. Vždy když jsme jedno z povolání dokončily, tak jsme opět popsala co je na obrázcích a říkala jsem, že máme hotovo, že je to složeno, že je to celé, a tak dále.

Sluch - rozpoznání předmětů podle zvuku, které vydávají. Toto cvičení je prováděno kdykoliv, kdy v domácnosti nebo z venku něco zazní. Nelinka má velmi ráda vodu - pokaždé když teče v koupelně, na WC, v kuchyni, ukazuje tím směrem. Z venku je slyšet především hučení aut na silnici pod domem. Nelinka vždy ukáže na okno nebo na druhou místnost. Například u aut se snažím porovnávat - hučelo to málo - jelo malé auto, hučelo to hodně - jelo velké auto. Ale Nelinka pouze ukazuje, že se venku něco děje.

Zrak - povolání a výrobek. Nelinka má před sebou na papíře na jedné straně nakreslené tři osoby vykonávající povolání, a na druhé straně tři výrobky. Zatím jsme se nepouštěly do spojování povolání - výrobek. Nejprve jsem pojmenovala osoby a výrobky, a poté jsem se ptala, kde je jablko, květina. Preclík Nelinka zatím nezná. Jelikož je jablko, květina i preclík u osoby, je možné vyhledat předměty dvakrát a opět jsem říkala, že je to stejné a ukazovala jsem na obrázky, že zahradník pěstuje jablka, malá jablka jsou na obrázku u něho, a je tam ještě velké jablko, to patří k sobě. Nelinka obrázky prohlíží a ukazuje na předměty prstem.

Dějový obrázek - povolání. Nelinka si obrázek prohlíží, ukazuje na známé předměty. (auto, strom, dům) Snažím se o popis některých činností, ale Nelinka neudrží tak dlouho pozornost. Dále ukazuje na nějaké předměty, které popisují.

Motorika - stavění komínu z kostek. Nelinka vytahuje kostky z police. Vyhazuje je hromadně z krabice. Pokouším se stavět komín z kostek, ale Nelinka má velkou radost, když může komín bořit. Po každém pádu kostek na zem říkám: „Bum“ nebo „Bác“ Nelinka příliš neopakuje, spíše se směje, jak to pěkně spadlo.

Stimulační program 5)

Říkanek - Sluníčko. Tato písnička mě napadla ve spojitosti, že Nelinka často ukazuje na obrázcích sluníčko, a také pokud jí někdo něco kreslí, velmi často to je sluníčko. I když píseň J. Suchého a J. Šlitra zpívá o sluníčku sedmítečném, nám to pro účely sluníčka stačilo. Nelinka poslouchá, pokud máme v dosahu obrázek sluníčka, tak na něj ukazuje.

Slovní zásoba - barvy, tvary. Nelinka má dvě obrázkové knížky, které se zabývají právě barvami a tvary. Velmi často si v nich listuje, na nějaký předmět ukáže prstem, ale slovy nic nevyjadřuje. Pokud prohlížíme knížky společně, opět se snažím ji předměty popsat, doplňovat názvy barev a tvarů. Například: Méd'a má míč. Míč je červený.

Hra - Seguinova destička - geometrické tvary. Nelinka vytáhne tuto hru z police. Hra má tvar domu. Střecha se dá odklopit, a tím se dají tvary vysypat. Po obvodu domu jsou otvory, kterými se mají tvary dostat zpět do domečku. Pokud tvary z domečku vysypu a podám Nelince některý tvar, dlouho si ho prohlíží. Poté zkusím vzít sama tvar, najít správný otvor a tvar hodit dovnitř. Nelinka se mě snaží napodobit, ale nenachází správný tvar. Většinou od této hry odchází.

Sluch - reprodukce rytmu. Pro splnění tohoto cvičení se snažíme tleskat například do rytmu říkanek a básniček. Z počátku tleskám svými rukama o ruce Nelinky, ale ani tak se samostatně do tleskání nezapojí. Do opakování rytmu jsme se nedostaly.

Zrak - polštáře mají stejnou barvu a tvar. Máme před sebou list papíru se šesticí polštářů, kdy dvojice mají stejný vzor. S Nelinkou popisujeme, že na některém

polštáři jsou kytky, na druhém kolečka, a na třetím pruhy. Je tam ale také kočka. Tu Nelinka vnímá nejlépe. Neustále se k ní vrací. Vzory jí příliš neuchvátily, příliš se nezapojuje. A tak já opět opakuji, že na jednom polštáři jsou kytky a jsou i na druhém, ukazují i druhý polštář. Na dalších jsou pruhy, a tak dále. Nelinka si stále obrázky prohlíží, případně ukazuje na nějaké reálné předměty, které předměty na obrázku připomínají.

Dějový obrázek - děti v parku. Obrázek, na kterém jsou děti v parku, si prohlížíme. Nelinka ukazuje na sluníčko, balón, děti. Já se snažím vždy přidat ještě další popis. Přidávám i krátké věty (Holka sedí. Kluci staví z písku. Slunce svítí. Letadlo letí). Slova a ni věty neopakuje, slovně se nezapojuje.

Motorika - navlékání korálků. Navlékáme velké korálky na silnou tyčku. Navlékám já a neustále pobízím Nelinku, aby také vzala korálek a přidala ho na tyčku. Nelinka dokáže i při této činnosti předměty vyndat z police, shodit z tyčky, ale do navlékání se jí příliš nechce. Spíše odchází k jiné činnosti.

V následujícím textu je popis a hodnocení schopností a dovedností dítěte v oblastech stimulačního programu ve věku tři let (září, rok 2013).

Nela 3 roky

Stimulační program 1)

Říkanka - Kolo, kolo mlýnský. Tato říkanka se Nelince velmi líbí, protože se u ní pohybuje. Není to jen sezení u knihy s obrázky, ale je to pohyb. A tak chodíme dokola po pokoji a zpíváme. Zpívám já, Nelinka někdy začne zrychlovat tempo chůze. Nakonec si užívá „udělání báb“.

Slovní zásoba - oblečení. Nejoblíbenější část oblečení je pro Nelinku čepice. Často toto slovo používá, i když se o čepici vůbec nejedná. Častokrát ukazuje směrem na verandu a vchodové dveře, a říká čepice nebo čepici nosí do obýváku a nasazuje si ji - podle počasí nosí kšiltovku či kulicha, ale i v parném létě si vzpomene, že má kulicha v pokoji ve skříni a jde pro něj, protože to je její čepice. Druhým výrazným slovem jsou brýle. Ty musí mít neustále při sobě, má jich hned několik a všichni si

musíme nasadit brýle. Co se týče dalších částí oděvů, snaží se jejich názvy po mě opakovat, ale samostatně oblečení nepojmenuje.

Hra - kuželky. Kuželky postavím, Nelinka někdy také připravuje, poté házím jako první, Nelinka se také pokouší hodit míček a některou z kuželek shodit, ale příliš se jí to nedaří. Ještě neumí hodit míček tak, aby ho nějak nasměrovala a on například shodil kuželky. Hra se jí příliš nelíbí. Často odbíhá do jiné místnosti a ke hře se vracíme několikrát.

Sluch - porovnávání zvuků. K porovnávání jsme používaly nejčastěji zvuky zvířata a pokoušela jsem se Nelinku navést, zda jsou zvuky stejné nebo ne. Porovnávat se ale nedařilo. Používala jsem plastové modely zvířat, za které jsem „mluvila“ a zkoušely jsme říkat, že kočka a pes nemluví stejně nebo koza a kráva nemluví stejně.

Zrak - shody a rozdíly. Na listu s obrázky jsme nejprve předměty pojmenovaly. Poté jsem naváděla Nelinku, aby sledovala, že je jeden z předmětů obráceně. Dodávala jsem, že je jiný. Nelinka ale rozdíly příliš nehledala, spíše si ukazovala na obrázky prstem. A tak jsem opět sdělovala název předmětu - případně jsem říkala, co se s předmětem dělá. Pokud byl někde v dosahu, ukazovala jsem i předmět reálný.

Dějový obrázek - pohádka O řepě. Nelinka pozná jednotlivé členy vyprávění. Pohádku čtu já a snažím se Nelinku navést na to, aby pojmenovala obrázek ve chvíli, kdy se o něm mluví. U čtení ale dlouho nevydrží. Někdy si vyprávíme pohádku bez psaného podkladu a Nelinka má za úkol doplňovat, kdo tahal řepu. Vždy máme u sebe obrázek, abychom si mohly všechny členy ukazovat na obrázku.

Motorika - knoflíky, zipy, sponky, tkaničky, suché zipy. Procvičení motoriky nastane ve chvíli, kdy se Nelinka chystá ven na procházku. Postupně se učí sama si zapnout boty na suchý zip a mikinu nebo bundu na zip, (nespojí obě části zipu jezdcem, ale poté zip táhne a bundu zapne / rozepne), ale všechno jde postupně, protože ještě nedávno Nelinku oblékala matka, a tak nemá Nelinka potřebu oblékat se sama a někdy vyčkává, než k ní matka přijde a obleče ji. Do cvičení postupně zapojujeme i další možnosti zapínání, ale vše jde pomalu.

Stimulační program 2)

Říkanka - Halí, belí. Nelinka se snaží co nejvíce do říkanky zapojit. Některé slovo se snaží napodobit, ostatní text si sama pobrukuje. Reaguje na slovo koně.

Slovní zásoba - zvířata, mlád'ata. U většiny zvířat řekne, „jak dělají“, pojmenuje kočku a psa. Názvy mlád'at neovládá, a tak si říkáme, že to je malý pes a velký pes nebo že to je maminka / tatínek a jejich dítě.

Hra - domino Krteček. Stále se snažíme o hraní domina, ale většinou to dopadne tak, že vyhledáváme stejné obrázky, Nelinka na nějaké zvíře ukáže nebo pojmenuje předmět, který vidí, ale ke hře se dosud nedostáváme. Příkládat kartičky za sebou se snažím já, navádím Nelinku, aby taky kartičku přidala. Takto se nám to povede dvakrát za sebou, ale poté Nelinka přechází k jiné činnosti.

Sluch - rozlišení názvů zvířat podle sluchu. V toto cvičení kombinujeme přiřazování zvuku k plastovým modelům zvířátek nebo ukazování zvířat podle zvuku dětského piána. Někdy také využíváme dětského televizního programu, kde se objevují zvířata vydávající zvuky a po chvíli je zvíře na obrazovce ukázáno, a dítě má kontrolu, zda zvíře správně poznalo. Takto pracujeme společně, upozorňuji Nelinku, aby poslouchala zvuk, a poté ukázala nebo pojmenovala zvíře. Nelinka pozná psa, kočku, koně, ovci, kozu.

Zrak - figura a pozadí. Nelinka nerozliší figuru od pozadí, zvláště, když je obrázek výrazně skryt v pozadí. Pokud jsme hledaly předměty v méně výrazném pozadí, také se příliš nedařilo. Zkoušely jsme ho vybarvovat, aby byl zvýrazněný. Předmět jsem vždy pojmenovala, Nelinka na něj ukázala prstem, někdy ho ukázala v reálné podobě v bytě, případně jeho znak, ale samostatně předmět nenašla.

Dějový obrázek - na dvoře. Nelinka dokáže pojmenovat zvířata, která vidí na obrázku nebo případně ta, na která ukážu (pes, kočka, prase) a zvuky zvířat (ga - ga, píp, mé). Pokud je sama nepojmenuje, opakuje jejich názvy po mě. Dále ukazuje na kytky a přidává znak pro květinu. Snažím se vyprávět, co se na obrázku děje. Nelinka zopakuje podstatná jména, slovesa neopakuje, jednoduché věty také ne.

Motorika - motanice zvířata. Nejprve pracujeme na pojmenování dospělých jedinců a poté prohlížíme mláďata. Já přidávám pojmenování, Nelinka na ně ukazuje prstem. Při protahování tkaničkou vždy ukážu, která zvířata k sobě patří. Nelinka protahuje. V činnosti je velmi nejistá, v některých chvílích ji vedu ruku, poté zkouší protahovat samostatně. Špatně se jí pracuje po začátku, kdy je tkanička dlouhá. Téměř vůbec se jí nedaří trefit se do otvoru.

Stimulační program 3)

Říkanka - Vařila myšička kašičku. Nelinka poslouchá básničku, sleduje pohyby na dlaní a počítání prstů. Do recitace se nezapojuje. Pokud máme k dispozici nějaký obrázek, hledáme myšky na obrázku, zjišťujeme, co mají za oblečení.

Slovní zásoba - potraviny, ovoce, zelenina. Ať už používáme plastové modely, nebo obrázky potravin v knize, Nelinka dokáže některá slova opakovat. Samostatně pojmenuje jablko (ukazuje také znak pro jablko), banán, zelí, pití (pití je vše co je zabaleno v lahvi - voda, mléko, kečup, džus - tyto rozdílly Nelinka zatím nerozlišuje).

Hra - skládání obrázků z více dílů. Pracujeme s obrázkem velké jahody (je to Nelinčino oblíbené ovoce). Pracujeme s předlohou. První část obrázku pokládám já, začínáme na 2 dílcích. Navádím Nelinku slovy: „Neli, kde je jahoda?“ „Není celá.“ „Podej obrázek.“ Nelince podávám do ruky část obrázku a říkám jí, aby obrázek dala na místo. Nelinka pracuje pouze s dopomocí. Sama obrázek nesloží.

Sluch - pojmenování potravin podle sluchu. V tomto cvičení se zkusím ptát, kde je která potravina na obrázku nebo mezi plastovými modely, ale Nelinka se většinou zabývá vyndáváním předmětů z košíku nebo přemísťováním do jiné nádoby a příliš na moje výzvy nereaguje. V tom případě alespoň komentuji co Nelinka v té chvíli dělá (Nelinka bere jablko, prohlíží si ho, jablko je červené. Nelinka dává jablko do misky. Jablko je v misce.)

Zrak - ovoce / zelenina a stín. Nelinka nejprve vůbec neděla, co po ní chci. Poznala barevné ovoce a zeleninu, ale na stínové tvary nereagovala. A tak jsem barevné obrázky vystříhala a přikládaly jsme je na stejný tvar stínu. Pojmenovaly jsme si

potravinu, a poté jsem odkryla barevnou verzi a ukázala jsem na stín potravinu a znovu jsem ji pojmenovala.

Dějový obrázek - v obchodě. Nelinka si prohlíží obrázek a naznačuje otáčením zápěstí, jako kdyby odemykala, že vidí klíče, ukazuje na kluka, že má boty a čepici. Boty ukazuje ve znakovém jazyce a čepici ukazuje tím, že si dlaní t'uká na hlavu a ukazuje čepici na obrázku. Velmi se jí také líbí barevné pastelky na polici.

Motorika - kreslení do krupice. Kreslení do krupice Nelinku velmi baví. Většinou kreslí kruhy a svislé čáry. Velmi často z toho v jejích očích vznikne kočka. Do krupice jí kreslím jednoduché obrázky (domeček, sluníčko, ovoce) nebo tvary (kruh, hvězdu, spirálu, svislé a vodorovné čáry). Nelinka to ale vždy překreslí vlastní tvorbou. Podobné tvary kreslit nezkouší.

Stimulační program 4)

Říkanka - Pec nám spadla. Říkanu recituji, Nelinka se příliš nezapojuje, poslouchá. Opakuje pouze slovo pec. Reaguje ve chvíli, kdy se v říkance objeví slovo dědeček. To hned dokládá souvislostí babi a děda. Při říkance sledujeme obrázek, popisujeme ho, vidíme dědečka s kladivem. Říkáme si, že se tam pečou rohlíky a chleba, které jíme. Nelinka poslouchá, prstem ukazuje na předměty, někdy vysloví její používaný výraz, které ne vždy patří k probírané problematice.

Slovní zásoba - povolání. Prohlížíme si jednotlivé obrázky, přidáváme k nim pojmenování. Nelinka povolání nepojmenuje. Názvy povolání podle mě neopakuje.

Hra - puzzle povolání. Pokoušíme se o skládání puzzlí. Velkou pomocí je nám předloha, díky které Nelinka snáze vyhledá a umístí tu správnou část puzzlí. I při skládání puzzlí si opakujeme názvy povolání a přístroje a nástroje, které se k nim používají.

Sluch - rozeznávání předmětů podle zvuků, které vydávají. Nelinka již rozliší dupání ostatních obyvatel domu po schodech. Vždycky vyběhne ke dveřím, očekává příchod někoho z rodiny. Ještě mnohem rychleji vybíhá, pokud slyší zarachotit klíč v zámku. Po cinknutí mikrovlnné trouby ví, že se bude obědovat. V období, kdy bylo venku pěkné počasí, vybíhala na balkón, pokud slyšela hučení aut. Rozlišovaly jsme,

že jede auto nebo autobus nebo nákladní auto a někdy jsme dokonce zaslechly a později i viděly jet v dálce vlak. Pokud Nelinka zaslechla vodu, napodobovala, že se pod vodou myjí ruce.

Zrak - povolání a výrobek. Nelinka ukazuje na malé a velké kytky, jablka a preclíky, říká kytka a jablko, preclík po mě napodobí. Ukazuje na osoby, říká pán. Společně spojujeme povolání a předměty. Zkoušíme také spojovat čarou, podle předem vyznačené čárkované trasy.

Dějový obrázek - povolání. Na obrázku je velmi mnoho věcí. Nelinka si všímá domů, stromů, zvířat. Pokoušíme se doplňovat malý dům, velký dům či jiná dvouslovná spojení, ale Nelinka zopakuje jen jedno slovo.

Motorika - stavění komínu z kostek. Nelinka vytahuje kostky z police. Já stavím na zem první kostku. Nelinka si vybírá, jakou kostku vezme a přidává ji na komín. Takhle se několikrát vystřídáme, ale protože Nelinka ještě neumí stavět kostky přesně na sebe, komín po chvíli padá. To nás ale neodradí a stavíme nový. Abychom mohly déle stavět, snažím se komín trochu rovnat, ale stejně komín po chvíli padá nebo ho Nelinka zboří. Nelinka má vždy ohromnou radost.

Stimulační program 5)

Říkanka - Sluníčko. Nelinka poslouchá písničku, opakuje slovo sluníčko. Snažím se říkat slova pomaleji, aby je mohla opakovat. Opakuje jen krátká slova (cesty, zajede). Během písničky chce tancovat. Po skončení mě nabádá k opakování.

Slovní zásoba - barvy, tvary. Nelinka po mě napodobuje názvy barev a tvarů, ale sama nepojmenuje žádnou barvu. Z tvarů pojmenuje kolo (kolečko).

Hra - Seguinova destička - geometrické tvary. Nelinka podává hru z police, vysypává všechny tvary na koberec. Vybírá si jeden z tvarů a zkouší ho prostrčit otvorem. Pokud se jí zadaří, bere další tvar, a prostrkává ho stejným otvorem. Je velice udivená, že se tam nevejde. Pokud se jí tvar na poprvé prostrčit nedaří, zkouší další otvory, ale velmi rychle její trpělivost se zkoušením otvorů, a různým otáčením tvaru, dochází a od hry odchází.

Sluch - reprodukce rytmu. Pro navození tleskání začnu říkat říkanku paci, paci, pacičky a tleskám do rytmu, Nelinka mě většinou napodobí a tleskáme do rytmu básničky. Napodobování rytmu ale stále nejde. Když už nám nejde napodobování rytmu, tak se alespoň snažíme tleskat, pak se plácát do stehů, plácát do koberce, do křesla, ale musím Nelinku neustále usměřňovat, aby se nevystěhovali všichni sousedi, jaký děláme rámus. Pokud Nelinka už do všeho „netříská“, tak se snažíme dvakrát bouchnout do křesla, poté dvakrát zatleskat. Nelinka mě nejprve sleduje, poté začne provádět první úkon, ale už nepřejde na druhý. Tak se jí líbí, že například bouchá do křesla, že nemůže přestat.

Zrak - polštáře mají stejnou barvu a tvar. Nelinka ukazuje na kočku, říká, že je to kočka. Ptám se, jak na ni zavoláme? Společně na kočku voláme: čiči, čiči. Dále pokračujeme k polštářům. Ukazujeme si reálné polštáře na posteli. Hledáme na polštářích kytky. Nelinka na jednu ukazuje, proto se ptám, kde je ještě kytky. Nelinka ukazuje na další. Poté ukazujeme kolečka a pruhy. V tomto cvičení také jmenujeme barvy, Nelinka po mě napodobuje názvy barev. Snažíme se polštáře se stejným vzorem spojovat tužkou, pomocí čárkované čáry.

Dějový obrázek - děti v parku. Na obrázku popisujeme předměty, na které Nelinka ukazuje nebo na ně upozorňuji já, přidávám další popis. Nelinka zopakuje některé slovo - popisujeme co mají děti na sobě, že si hrají na písku, holka že sedí na lavičce, mimino že sedí v kočárku. Nelinka ukazuje na reálné předměty, které vidí v místnosti, nebo ukazuje směrem ven, že tam svítí sluníčko nebo jede vlak. Kromě vlaku se jí a obrázku líbí velké míče, kterým říká balón.

Motorika - navlékání korálků. Nelinka ovládá navlékání velkých korálků na silnou tyčku. Postupně zkusíme navlékat menší korálky na slabší tyčku nebo drátek, ale to zatím nejde. Nelinka se vrací k velkým korálkům nebo odchází od navlékání úplně.

V následujícím textu je popis a hodnocení schopností a dovedností dítěte v oblastech stimulačního programu ve věku čtyř let (září, rok 2014).

Nela 4 roky

Stimulační program 1)

Říkanek - Kolo, kolo mlýnský. Nelinka chce říkanek několikrát za sebou opakovat. Další opakování si žádá slovy „kolona“. Velmi se jí líbí chůze v kruhu a konečné „udělání báb“. Během říkanek si pobrukuje melodii nebo vykřikuje, opakuje slovo „báb“.

Slovní zásoba - oblečení. Mezi jednotlivými druhy oblečení pojmenuje - čepici, boty, brýle, ponožky, kalhoty, triko, kabát. Ostatní názvy opakuje, ale sama oblečení nepojmenuje.

Hra - kuželky. Při kužkách se Nelinka snaží vyhodit míček, ale velmi často letí míček úplně jinam. Na Nelince je také vidět, že by chtěla míč už dávno pustit, ale nejde to, a tak stojí s napnutou rukou v ní míček a ne a ne ho hodit nebo jen upustit. Pak se jí to najednou povede, ale míč letí někdy i za její záda. V házení míčků se střídáme. Pokud nemůžeme dlouho kuželky trefit, Nelinka ukončí hru tím, že kuželky shodí ručně. V následujících okamžicích hru opouští a nemá příliš cenu kuželky rovnat a chystat další kolo.

Sluch - porovnávání zvuků. Cvičení by mělo být zaměřeno na porovnávání, zda jsou zvuky stejné nebo rozdílné. Ale Nelinka nemá ještě sluchové vnímání tak rozvinuté, aby mohla zvuky porovnávat, spíše se snažíme, aby podle zvuku poznala předmět, který takový zvuk vydává - nejčastěji v domácnosti (klíče v zámku, dupání po schodech, štěkot psa, cinkání mikrovlnné trouby.) Pokud bychom měly porovnávat zvuky, nejlépe pozná Nelinka zvuky zvířat, a tak si k tomuto cvičení půjčíme některou z audio hraček, která vydává zvuk, a zkusíme porovnávat. Celé cvičení komentuju já, Nelinka většinou poslouchá nebo pojmenuje zvíře.

Zrak - shody a rozdíly. Nejprve jsme všechny předměty pojmenovaly. Na prvním předmětu jsem Nelince ukázala, že je obrázek nakreslen jinak - obráceně. Snažily jsme se hledat i další rozdíly. Pokud byl rozdíl výrazný, ukázala Nelinka na správný obrázek, ale pokud byly obrázky rozdílné v detailu, rozdíl nenašla.

Dějový obrázek - pohádka O řepě. Text pohádky čtu já a navádím Nelinku, aby podle obrázků pojmenovala dědu, babičku, vnučku (to je Nelinka), psa, kočku a myšku. Ke konci pohádky už Nelinka pojmenovává postavy z pohádky ve chvíli, kdy na ně ukážu prstem.

Motorika - knoflíky, zipy, sponky, tkaničky, suché zipy. Nelinka ovládá zapnout suchý zip, ovládá také obyčejný zip, ale nenasadí zip do jezdce, s tím potřebuje ještě pomoci. Sponky zacvakne, pokud je jedna část pevně připevněna k látce a Nelinka má vzít druhou a zacvaknout ji. Knoflíky musí být velké, a i tak se Nelince nedaří spojit práci obou rukou a knoflík zapnout. Tkanička nejde Nelince zavázat vůbec.

Stimulační program 2)

Říkanka - Halí, belí. Říkanku opakujeme několikrát za sebou, Nelinka se mnou opakuje téměř celou říkanku, těžká pro ni jsou slova „v petrželi“.

Slovní zásoba - zvířata, mlád'ata. Nelinka pojmenuje zvířata (pes, kočka, kůň, prase, kráva, slepice, ovce) u těchto zvířat řekne, jaké vydávají zvuky. U některých zvířat pojmenuje i to, čím se živí (tráva, maso, mléko). Vše pojmenovává podle obrázku. Názvy mlád'at doposud neovládá.

Hra - domino Krteček. - Nelinka si nejprve kartičky prohlíží a poslouchá můj komentář, kdo je na obrázku. Dalším krokem je pokus o hru domino, kdy Nelinka vezme jednu kartičku a já ji vyzívám, aby našla další, kde je krteček a deštník. Pokud je pokus neúspěšný, беру do ruky stejnou kartičku já a opět říkám, že je tam krtek a deštník a dávám kartičky vedle sebe, případně dodávám, že jsou kartičky stejné. Dále pokračujeme s dalšími kartami. Doposud nikdy jsme se nedostaly ke hře domina.

Sluch - rozlišení názvů zvířat podle sluchu. Při tomto cvičení vydávám zvuky různých zvířat a Nelinka buďto zvíře pojmenuje nebo na připraveném obrázku ukáže (pes, kočka, kůň, prase, kráva, slepice, ovce). Někdy jsme také využívali techniku dětského tabletu, na kterém jsem stiskla obrázek zvířete, tablet vydával zvuky místo mě a Nelinka řekla, co to bylo za zvíře, nebo přišla ke mně k tabletu a zvíře na obrazovce našla a ukázala. Většinou ho opět stiskla, takže se zvuk ozval opětovně a znovu jsme se ujistily, že to je to pravé zvíře.

Zrak - figura a pozadí. Nelinka velmi špatně rozlišovala figuru od pozadí. Zkoušely jsme také cvičení, kdy je předmět skryt v menším množství čar a vzorů, ale postupně se daří pojmenovat předměty zvýrazněné barvou. V kombinaci skrytých dvou

předmětů pojmenuje jeden předmět a ukáže na něj nebo nepojmenuje a neukáže předmět žádný.

Dějový obrázek - na dvoře. Prohlížíme si obrázek, Nelinka okamžitě ukazuje na zvířata (kočka, pes, koza, prase), po vyzvání říká „jak zvířata dělají“. Opakuje po mě i názvy a zvuky dalších zvířat. Nelinka nadále sleduje obrázek a já vyprávím, co se na obrázku děje. Snažím se vše popisovat jednoduchými větami, aby se Nelinka pokoušela opakovat třeba i větu, ale to se doposud nedařilo. Většinou opakuje názvy zvířat nebo věcí a někdy zopakuje název nějakého děje.

Motorika - motanice zvířata. Nelinka pracuje podle mého návodu, často ji vedu ruku. Opět opakuji názvy mláďat. Nelinka názvy mláďat neovládá. Poznává zvířata, které jsou si, dospělý jedinec a mláďě, velmi podobné. Nelinka v tomto cvičení pracuje s tkaničkou, navádím ji, kudy ji má protáhnout. Stále je problematické protažení tkaničky otvorem.

Stimulační program 3)

Říkanka - Vařila myšička kašičku. Nelinka celou říkanku doplňuje vlastním pobrukováním textu, ze slov doplňuje (kašičku, rendlíčku) Soustředí se na doprovodné pohyby v dlani a následné ukazování na prstech. O další pokračování si říká tím, že mi vezme dlaň a naznačuje pohyb vaření kašičky.

Slovní zásoba - potraviny, ovoce, zelenina. Nelinka si velmi ráda hraje s plastovými modely potravin. Velmi často je vytahuje z police a postupně vše vytahuje z košíku. Každou potravinu si pojmenujeme, Nelinka se téměř vše snaží opakovat. Oblíbené potraviny pojmenovává spontánně - kečup, párek, jahoda, vejce.

Hra - skládání obrázků z více dílů. Obrázek jahody má Nelinka před sebou. Celý obrázek používáme jako předlohu a pokoušíme se složit obrázek ze dvou částí za pomoci předlohy. První část přikládám na obrázek já, Nelinka sleduje. Poté ji vyzívám, aby také vzala obrázek a dala ho na správné místo. Nelinka chvíli váhá, poté ji se skládáním pomáhám. Dávám na místo i druhou část obrázku. Vše dávám zpátky a zkusíme to znovu. Zprvu se nám to vůbec nedařilo, ale když Nelinka pochopila smysl skládání obrázku do celku, vezme obrázek do ruky a pokládá ho na

předlohu. Musíme ale ještě pilovat, aby byl položen správným směrem, abychom mohly pokračovat k dalším dílkům.

Sluch - pojmenování potravin podle sluchu. Opět se vracíme k plastovým modelům potravin. Připravuji skupinku čtyř známých potravin a ptám se: „Neli, kde je jahoda?“ Nelinka bere do ruky jahodu. Pokud vydrží pozornost, ptám se na další potraviny. Někdy také zkusíme vyhledat potravinu z celého počtu plastových modelů. Většinou se nám to daří. Pokud zkusíme poznávat reálně potraviny nebo obrázkové, které vypadají jinak než platové modely, občas Nelinka v poznávání potravin váhá.

Zrak - ovoce / zelenina a stín. K tomuto cvičení je nejprve zapotřebí využít modelů ovoce a zeleniny, ovoce a zeleninu si pojmenovat. Poté přiřazuji první obrázek k jeho stínu. Pojmenovávám - „to je hruška, tady je také hruška.“ „Jsou stejné.“ A ptám se Nelinky: „Kde je mrkev?“ Nelinka ukazuje na barevný obrázek. Ptám se dál: „Kde je další mrkev?“ Nelinka chvíli váhá. Přikládám, model mrkve na barevný obrázek a pak ho přibližuji i stínu mrkve. Pokládám ho na papír a říkám. „To je mrkev.“ Takhle pokračujeme i s dalšími obrázky. Nelinka vždy pojmenuje barevný obrázek, u stínu váhá, ale poznává stín jablka.

Dějový obrázek - v obchodě. Před Nelinkou je obrázek obchodu, kam si chlapec přišel něco koupit, obsluhuje ho paní prodavačka. Ptám se Nelinky, co vidí na obrázku? Nelinka spontánně vyhledává prstem banány, bonbóny, housky, klíče. Postupně se snažíme nalézat na obrázku i další předměty. K předmětům přidávám, že jsou v krabici, na regálu, pověšené na kolíku, v koši, ve sklenici. Nelinka má také dětskou pokladnu, můžeme si na takový obchod zahrát. Přináší předměty, které budeme nakupovat, a všem načítá čárový kód.

Motorika - kreslení do krupice. Kreslit do krupice se nedá tak často, protože papír a tužka nedělají takový nepořádek. Nelinka objevila, že nejlepší část na kreslení do krupice je mazání obrázků tím, že se zahýbe s plechem. Krupice je velmi často na zemi. Nelinku to velmi baví, kreslí kruhy, svislé čáry, někdy tento prvotní výtvar rychle začárá a poté okamžitě maže.

Stimulační program 4)

Říkanek - Pec nám spadla. Nelinka se snaží o společnou recitaci básničky. Celou básničku se snaží recitovat, ale nestačí ji na to slova, proto jsou zřetelněji slyšet slova: pec, spadla, postaví, kladivo, hotovo. Ostatní text si brouká nebo nahrazuje nesrozumitelnými výrazy. Do básničky se zapojuje vždy, když ji začnu recitovat. Zkousím zpomalovat, a vyslovovat slova jednotlivě. Nelinka se je pokouší opakovat.

Slovní zásoba - povolání. Nelinka jmenuje předměty, které u sebe mají jednotlivá povolání na obrázku- počítač, kniha, čepice, nůžky, cibule, jablko. Dále popisuje části oblečení. Ostatní názvy předmětů po mě opakuje. Název povolání ovládá: kuchař, učitel, doktor.

Hra - puzzle povolání. Skládání puzzlí je stále náročná činnost. Společně připravíme všechny díly, které k sobě patří, Nelinka se poté snaží sestavovat puzzle. Někdy chvíli váhá a puzzle otáčí, zkoumá, jak by se daly spojit. Na postavení puzzlí přichází sama nebo jí napovídám.

Sluch - rozeznávání předmětů podle zvuků, které vydávají. Nelinka má neustále spojené zvuky s tím, že přichází babička, bude se jíst, myjí se ruce, nebo se jde přímo koupat. Vždy když zaslechne tyto zvuky, tak říká babi, papat, koupat. A společně si upřesňujeme, že když teče voda, tak se jdeme koupat nebo když zarachotí klíče, že jde babička. Velmi často také štěká na někoho za dveřmi pes, takže Nelinka informuje, že Míša štěká. V bytě nad Nelinkou bydlí rodina s malým dítětem, které často pláče, Nelinka to komentuje slovy mimi nebo brečí. Případně z vedlejšího bytu hraje televize a Nelinka stále ukazuje na zeď, že se tam něco děje. A nemůžeme se od toho odpoutat, stále je něco slyšet u zdi.

Zrak - povolání a výrobek. Nelinka pojmenuje kytku, jablko i preclík. K preclíku přidává pána, který vaří, u kytky ukazuje na zahradníka a u jablka ukazuje na zelinářku. U kuchaře kromě toho, že řekne, vaří, přidává i znak ze znakového jazyka pro vaření. Tužkou spojujeme povolání a předměty.

Dějový obrázek - povolání. Pokoušíme se o krátké popisné věty (podmět a přísudek). Snažím se popisovat co nejvíce dějů, ale Nelinka opakuje pouze názvy předmětů, zvířat. Sloveso opakuje jen výjimečně (jede, nese). Jednoduché věty neopakuje vůbec.

Motorika - stavění komínu z kostek. Nelinka připravuje kostky. Staví si vlastní komín. Zároveň také sleduje, jak jde stavba mně. Pokud komíny nepadají samovolně, Nelinka je boří vlastní rukou. Nelinka má vždy ohromnou radost a volá: bum nebo bác. Já k tomu dodávám, že komín udělal bác. Bum už to spadlo.

Stimulační program 5)

Říkanka - Sluníčko. Nelinka se snaží o společné zpívání písničky, ale většinu textu dosud nezvládá zazpívat, a tak si společně se mnou brouká a vyslovuje jen některá slova (sluníčko, cesty, zajede). Dalšího opakování písničky se dožaduje slovy, sluníčko, sluníčko. Během písně se vždy pohubuje do rytmu nebo se chce točit nebo skáče.

Slovní zásoba - barvy, tvary. Nelinka po mě opakuje názvy barev a tvarů. Ví, že se některá barva jmenuje žlutá, ale neví, která to je. Pokud prohlížíme obrázek a je tam něco žlutého, okamžitě opakuje: žlutá. Kromě kola / kolečka ještě rozlišuje kostku / opakuje slovo čtverec, a líbí se jí také slovo hvězdička / hvězda. Ostatní z názvů tvarů zatím po mě opakuje.

Hra - Seguinova destička - geometrické tvary. Dobře se nám pracuje s barvami i tvary v této hře, kdy si může Nelinka tvary i osahat, a navíc musí ještě najít správný otvor pro daný tvar. Ovládá umístit - kruh, čtverec, hvězdu, obdélník (ten někdy vkládá do otvoru pro čtverec), kříž, ovál (ten někdy zaměňuje za kruh). V této sadě tvarů jsou také lichoběžníky. Ty Nelinka nezvládá umístit, většinou je prohazuje střechou. Krabička je ale dobře vymyšlená, protože kruh a ovál, stejně jako čtverec a obdélník nejsou na stejné straně, a tak je možné Nelince trochu poradit tím, že před ní natočím domeček tou stranou, kde je právě hledaný tvar, a Nelinka je schopná již vybrat správně, protože porovná například kruh se čtvercem a hvězdou, a správně se rozhodne, že bude kruh patřit do kulatého otvoru.

Sluch - reprodukce rytmu. Pro navození tleskání pobízím Nelinku slovy: „jak se dělá paci, paci?“ Nelinka začne tleskat, a tak říkám básničku a tleskáme do rytmu. Napodobování rytmu ale stále nejde. Někdy také používáme bubínek, ale Nelinka když už bubnuje, tak bubnuje a nenechá se přerušovat.

Zrak - polštáře mají stejnou barvu a tvar. Nelinka ukazuje kočku. Zkoušíme také kočky počítat. Nelinka po mě číslice opakuje, ale počítání zatím nezvládá. Vyhledáváme společné tvary na polštářích a zkoušíme spojovat. Nelinka pojmenuje kytku, kolečko. Ukáže, kde jsou kytky, kolečka i pruhy. Společně spojujeme dva stejné polštáře, komentujeme to slovem, že jsou stejné.

Dějový obrázek - děti v parku. Nelinka poznává sluníčko, letadlo, strom, holku, kluka, balón, mimino, dále ukazuje na písek, vlak, kočárek. Na dětech popisujeme co mají na sobě - Nelinka pojmenuje triko, boty, ponožky. Dále upřesňujeme, že kluci nemají kalhoty, ale kraťasy a holka má sukni. Snažím se přidávat k oblečení také barvy, Nelinka název zopakuje, ale sama barvu neurčí. Velmi se jí líbí mašle, kterou má holka na hlavě.

Motorika - navlékání korálků. Navlékání korálků Nelinku příliš nebaví, zato je to parádnice, která si dává korále na krk, náramky na ruku. Chvilí tak chodí po bytě, a pak přinese z vedlejší místnosti nějakou krabičku nebo kabelku a ukládá korále a náramky tam. Po nějakém čase vše zase vyndává a pro změnu si mám korále na krk vzít já. Samotné navlékání, ale nezvládáme.

9 Rozhovory s dospělými CODA dětmi

CODA dítě MAREK

Marek má neslyšícího otce a nedoslýchavou matku. Markova matka ovládá znakový jazyk, a tak zajišťuje komunikaci mezi slyšící rodinou a Markovým otcem, ale také zajišťuje veškerou komunikaci s úřady, lékaři nebo jinými institucemi. Marek je jedináček, je mu osmnáct let a dokončuje střední školu, obchodní akademii. Rád by v tomto oboru také pracoval.

Mateřským jazykem je pro něj český jazyk, tím od mala komunikoval s matkou. Jeho řeč se vyvíjela běžným způsobem, logopeda nikdy nenavštěvoval. Znakový jazyk příliš nepoužíval. Pokud se chtěl domluvit s otcem, tlumočila matka nebo komunikace probíhala gesty. Ve znakovém jazyce začal komunikovat na základní škole, ale dodnes ho prý spíše neovládá. Komunikaci s otcem doplňuje gesty nebo psanou formou českého jazyka.

Navštěvoval běžnou mateřskou školu v místě bydliště. Šlo o školku na vesnici, ve které všichni věděli, že otec neslyší, a byli na to zvyklí, že když s ním matka komunikuje, že při tom pohybuje rukama, ale z vyprávění ví, že velmi těžce nesl přechod na základní školu ve městě, kde je nikdo moc neznal, a posmívali se jim, že nemluví, ale že mávají rukama. S tímto problémem se setkal ještě mnohokrát, když se pohybovali po městě nebo jeli v nějakém dopravním prostředku, vždy upoutávali pozornost. V poslední době je to asi nejhorší, protože tím, že znakový jazyk ovládá lépe než kdy předtím, a může s otcem navázat delší a hodnotnější komunikaci, jsou pohledy na ně ještě vtíravější, než když prohodili pár znaků a komunikaci ukončili.

O víkendech nebo o prázdninách navštěvoval babičku a dědu (rodiče otce), se kterými jezdil na výlety a s dědou pracoval na zahradě nebo v dílně, společně opravovali nebo něco nového vyráběli. S prarodiči si velmi dobře rozuměl, velmi rád za nimi jezdil. Děda mu nahrazoval otce, se kterým se nedokázal domluvit, a se kterým tolik volného času netrávil.

Do budoucna by se Marek chtěl ve znakovém jazyce zdokonalit, aby mohl s otcem snáze komunikovat, protože neustálé tlumočení od matky není ono. Marek ví, že potřebuje komunikovat s tátou, že děda je v pohodě, ale je to děda. Pokud by měl možnost udělat něco znova, bylo by to dřívější učení se znakovému jazyku a možnost dřívější komunikace s otcem. Profesionálním tlumočnickem by být nechtěl.

CODA dítě JAKUB

Jakub má neslyšící oba rodiče. Prarodiče, zejména babička zajišťuje veškerý kontakt a komunikaci s úřady, lékaři nebo jinými institucemi. Jakub je jedináček, je mu devatenáct let, vyučil se automechanikem. Pracuje v nedalekém autoservisu.

Mateřským jazykem je pro něj znakový jazyk. Je to jazyk, kterým komunikuje se svými rodiči, ale samozřejmě vnímá český jazyk také jako důležitý, protože s ním se domluví s prarodiči, učiteli, kamarády, kolegy a dalšími lidmi v okolí. Bydlí s rodiči a prarodiči ve dvougeneračním domě. Vzpomíná, že jako malý k nim velmi často chodil a z vyprávění ví, že ho jako malého (2 - 3 roky) hlídala každý všední den babička, protože maminka chodila do práce. Nejprve prý ovládal znakový jazyk, aby maminka věděla, co potřebuje, ale od doby co ho hlídala babička, začal více mluvit, ale zprvu nevěděl, na koho má mluvit, a na koho znakovat, tak používal obojí.

Navštěvoval běžnou mateřskou školu. Ve školce se na něj děti dívali proč tak mává rukama, když chce něco říct. Vzpomíná, že mu přišlo divné, že všichni mluví a jeho rodiče ne. Ze školky ho vždy vyzvedávala babička, která s ním také docházela na logopedii, protože neuměl R a Ř.

Navštěvoval běžnou základní školu. Na základní škole se jeho nejistota zmírnila, protože mu babička vysvětlila, proč jsou jeho rodiče jiní a proč se na ně někdo dívá jako na divné, když spolu někam jdou a komunikují spolu. Během docházky na základní školu byl často s babičkou, učili se spolu, psali úkoly, povídali si o tom, co bylo nového ve škole. Doma vyprávěl zážitky ze školy rodičům ve ZJ. Na třídní schůzky chodila s matkou babička. Babička ale tak dobře ZJ neovládala, aby mohla rodičům tlumočit, Jakub jako malé dítě také ne, a tak babička rodičům informace napsala a oni si je přečetli.

Dnes je Jakub schopen zajistit komunikaci s úřady sám, a tak rodičům často tlumočí. Ale profesionálním tlumočnickem by nechtěl být.

10 Výzkumná zpráva

Výzkumná zpráva obsahuje rozbor schopností a dovedností zaměřených na činnosti ve stimulačních programech CODA holčičky ve věku 2, 3 a 4 roky.

	2 roky	3 roky	4 roky
SP 1)			
Říkanka - Kolo, kolo mlýnský	Poslouchá, nerecituje	Nerecituje, chodí v kruhu, „udělá bác“	Pobrukuje si říkanku, další opakování si žádá slovem „kolona“ a nakonec vykřikne „bác“
Slovní zásoba - oblečení	Boty, papír	Čepice, brýle, další názvy se snaží opakovat, ale samostatně je nepojmenuje	Pojmenuje čepici, boty, brýle, ponožky, kalhoty, triko, kabát, ostatní názvy opakuje
Hra - kuželky	Nehodí koulí, kuželky boří rukama	Kuželky míčem neshodí, míček neumí hodit, kuželky shazuje rukama, hra jí příliš nebaví, odchází od činnosti	Snaží se vyhodit míček směrem ke kuželkám, míček se jí hodit nedaří, míček letí úplně jinam, kuželky shazuje rukama
Sluch - porovnání zvuků	Zvuky neporovná, porovnání nevyjádří	Porovnání zvuků se nedaří - využito zvuků zvířat	Zvuky neporovná, ukazuje předměty, které zvuky vydávají
Zrak- shody a rozdíly	Obrázky si prohlíží, rozdíl nevyhledá	ukazuje na obrázky prstem, rozdíl nenajde	Najde výrazný rozdíl, rozdíl v detailu nerozezná
Dějový obrázek - pohádka O řepě	Ukazuje na postavy příběhu, nevydrží dlouho poslouchat, od činnosti odchází	Pojmenuje postavy pohádky, do vyprávění se nezapojuje	Pojmenuje postavy pohádky, při čtení doplňuje názvy postav podle obrázku
Motorika - knoflíky, zipy, sponky, tkaničky, suché zipy	Snaží se o zapnutí suchého zipu, zip, knoflíky, mašle, sponky neovládá	Zapne suchý zip a zip (nenasadí na obě části zipu jezdec, ale poté dokáže zip zapnout / rozepnout, sponku, knoflíky, mašle neovládá	Zapne suchý zip, zip s dopomocí (nasazení jezdec), sponku zacvakne, knoflík nezapne, tkaničku nezaváže
SP 2)			
Říkanka - Halí, belí	Poslouchá, nezapojuje se	Během říkanky si pobrukuje, slova se snaží napodobit, opakuje slovo koně	Opakuje celou říkanku, obtížná jsou slova „v petrželi“
Slovní zásoba - zvířata, mláďata	Prohlíží si obrázky, řekne „haf“	Zná zvuky domácích zvířat, pojmenuje psa a kočku, mláďata neovládá	Pojmenuje psa, kočku, koně, prase, krávu, slepici, ovci, zná jejich zvuky,

			pojmenuje trávu, maso, mléko, názvy mláďat neovládá
Hra - domino Krteček	Prohlíží si obrázky, systém hry neovládá	Vyhledá dva stejné obrázky s výraznou dopomocí, ve hře dále nepokračuje, často odchází od činnosti	Najde s dopomocí dva stejné obrázky, s dopomocí je přidává k sobě, dále ve hře spíše nepokračuje
Sluch - rozlišení názvů zvířat podle sluchu	Pouští zvuky zvířat z nahrávky, opakuje „haf“ + zrková kontrola, jiná zvířata sluchem nerozliší	Podle nahrávek zvuků zvířat pozná / ukáže na obrázku psa, kočku, koně, ovci, kozu	Pozná zvuky domácích zvířat podle sluchu, zvíře pojmenuje nebo ukáže na obrázku
Zrak - figura a pozadí	Zvíře na obrázku nepojmenuje, figuru od pozadí nerozliší	figuru nerozliší, pokud je obrázek zvýrazněný, pojmenuje ho nebo ukáže reálný předmět	Rozliší figuru od pozadí s dopomocí (zvýraznění předmětu), při rozlišení dvou předmětů rozliší jeden
Dějový obrázek - na dvoře	Ukazuje na kočku, psa, jiná zvířata, říká pouze „haf“	Pojmenuje psa, kočku, prase a zvuky zvířat husa, pták, koza, názvy ostatních zvířat / předmětů opakuje, slovesa, jednoduché věty neopakuje	Pojmenuje zvířata, vydává jejich zvuky (kočka, pes, koza, prase), opakuje zvuky ostatních zvířat, opakuje podstatná jména, výjimečně slovesa
Motorika - motanice zvířata	Nezvládne spojit dospělého jedince a mládě, neovládá systém motanice	Neovládá spojení dospělého jedince a mláděte, s dopomocí spojuje jedince tkaničkou, špatně se tkaničkou trefuje do otvoru	Pracuje s dopomocí (spojení dospělého jedince a mláděte), tkaničku protahuje otvorem s výraznou dopomocí (nedaří se protáhnout tkaničkou otvorem)
SP 3)			
Říkanka - Vařila myšička kašičku	Poslouchá, sleduje, co dělám, jinak se nezapojuje	Poslouchá, sleduje pohyby spojené s říkankou, do činnosti se nazapojuje	Text doplňuje vlastním pobrukováním textu, doplňuje slova kašička, rendlíček, opakování vyžaduje naznačením vaření v dlani
Slovní zásoba - potraviny, ovoce, zelenina	Prohlíží si předměty nebo obrázky, nepojmenuje je	Pojmenuje jablko, banán, zelí, pití, jablko ukazuje společně se znakem	Názvy potravin opakuje, pojmenuje kečup, párek, jahoda, vejce
Hra - skládání	Sleduje moji	Pracuje s	Pracuje s dopomocí,

obrázků z více dílů	činnost, sama obrázek nesloží	výraznou dopomocí, pokládá část obrázku na předlohu, samostatně nepracuje	složí k sobě dva dílky na předlohu
Sluch - pojmenování potravin podle sluchu	Předměty si prohlíží, na oblíbené ukazuje prstem, na název věci nereaguje	Nereaguje na výzvy, předměty si samostatně prohlíží, podle sluchu je neoznačuje	Ukáže známé potraviny podle sluchu
Zrak - přiřazení obrázku a jeho stínu	Prohlíží si obrázky, stín předmětu neidentifikuje	Předmět a jeho stín nerozezná, sleduje, jak přikládám barevný obrázek na stín	S dopomocí (barevný obrázek přiložený na stín), pozná stín jablka
Dějový obrázek - v obchodě	Prohlíží si obrázky, na předměty ukazuje prstem	Ukazuje na pastelky, dále na klíče (ukazuje znak), čepici, boty (ukazuje znak)	Ukazuje banány, bonbóny, housky, klíče, opakuje názvy předmětů, předložkové vazby (na polici, ve sklenici) neopakuje
Motorika - kreslení do krupice	Do krupice kreslí čáranice, poté krupici vyhazuje ven	Kreslí kruhy a svislé čáry, neobtahuje tvary podle předlohy	Kreslí kruhy, svislé čáry, nejoblíbenější je „mazání“ obrázku
SP 4)			
Říkanka - Pec nám spadla	Poslouchá říkanku, nezapojuje se	Poslouchá, nerecituje, opakuje slovo pec a dědeček	Text básničky si pobrukuje, říká: pec, spadla, postaví, kladivo, hotovo
Slovní zásoba - povolání	Prohlíží si obrázky, slova neopakuje	Názvy povolání neovládá, prohlíží si jejich obrázky, názvy povolání neopakuje	Pojmenuje - počítač, kniha, čepice, nůžky, cibule, jablko, části oblečení osob, pojmenuje kuchař, učitel, doktor
Hra - puzzle povolání	Seznamuje se s povoláními a předměty, puzzle neskládá	Skládá puzzle s výraznou dopomocí a s předlohou	Puzzle skládá s dopomocí, vydrží delší dobu otáčet puzzle a zkoušet kam patří
Sluch - rozeznávání předmětů podle zvuků, které vydávají	Rozpozná vodu, auto, klíče, ukáže směr, odkud zvuk přichází	Rozliší chůzi po schodech, rachocení klíčů v zámku (očekává příchod babičky), rozezná zvuk mikrovlnné trouby (oběd), hučení aut, vlaku, běží ke zdroji zvuku nebo na něj ukazuje	Ukazuje směr, odkud zvuky přicházejí: z chodby, rachot klíčů, štěkot psa, pláč dítěte, hlas televize z vedlejšího bytu
Zrak - povolání a	Povolání	Ukazuje na předměty,	Pojmenuje kytku,

výrobek	s výrobkem nespojí, známé je pro ni jablko	řekne kytku, jablko, pán, napodobí preclík, s dopomocí spojuje povolání a výrobek	jablko, preclík, ukazuje, který člověk patří k jakému předmětu, u kuchaře dodává znak vařit, s dopomocí spojuje člověka a výrobek
Dějový obrázek - povolání	Ukazuje na auto, strom, dům, slovy předměty ani činnosti nepojmenuje, poslouchá můj popis	Pojmenuje dům, strom, názvy zvířat, více slovné názvy, věty neopakuje	Pojmenuje předměty, opakuje další názvy, slovesa opakuje (nese, jede), věty neopakuje
Motorika - stavění komínu z kostek	Komín z kostek nestaví, líbí se jí komín bořit	Vybírá kostku, přidává ji na komín, komín padá samostatně nebo ho boří	Staví vlastní komín, stavbu po čase boří, vykřikuje: bum, báb boří
SP 5)			
Říkanka - Sluníčko	Poslouchá písničku, pokud je v dosahu sluníčko, ukazuje na něj prstem	Poslouchá, opakuje slovo sluníčko, napodobuje cesta, zajede	Text říkanky si pobrukuje, vyslovuje slova sluníčko, cesta, zajede, další opakování vyžaduje slovy sluníčko, sluníčko
Slovní zásoba - barvy, tvary	Prohlíží si obrázky, předměty nepojmenuje	Napodobuje názvy barev a tvarů, samostatně barvu nepojmenuje, z tvarů pojmenuje kruh (kolo)	Opakuje názvy barev a tvarů, zná název žlutá, neví, o jakou barvu jde, pojmenuje kruh (říká kolo), čtverec (říká kostka), hvězda
Hra - Seguinova destička - geometrické tvary	Tvary si prohlíží, pokouší se protahovat tvary, ale protahuje je pouze jedním otvorem	Tvary protahuje jedním otvorem, pokud to nejde, dlouho u hry nevydrží	Umístí kruh, čtverec, hvězdu, obdélník, kříž, ovál, neumístí lichoběžníky
Sluch - reprodukce rytmu	Tleská s dopomocí, rytmus neopakuje	Tleská samostatně, rytmus neopakuje, nepřejde k jiné činnosti (tleskání, plácání do stehen, do křesla)	Tleská samostatně, rytmus neopakuje, s dopomocí tleská do rytmu básničky
Zrak- polštáře mají stejnou barvu a tvar	Ukazuje na kočku, kytku, stejné motivy k sobě nepřihadí	Pojmenuje kytku, kolo, kočku, s dopomocí vyhledává stejné tvary, s výraznou dopomocí spojuje dva stejné polštáře	Pojmenuje kytku, kolo, kočku, ukáže tvary na polštářích, stejné polštáře vyhledá, s dopomocí spojí čarou
Dějový obrázek -	Ukazuje na balón,	Pojmenuje mimino,	Pojmenuje sluníčko,

děti v parku	sluníčko a děti, slovně se nazapojuje	balón, na další předměty ukazuje prstem, snaží se napodobit názvy předmětů	letadlo, strom, holka, kluk, balón, mimino, ukazuje na písek, vlak, kočárek, názvy předmětů opakuje, neopakuje jednoduché věty
Motorika - navlékání korálek	Sleduje, jak navlékám korálky, sama se nezapojuje	Ovládá navlékání velkých korálek na silnou tyčku, navlékání menších korálek na slabší tyčku neovládá	Navlékání korálek (menší korálky)neovládá, od činnosti rychle odchází

V rámci pozorování CODA dítěte v jeho běžném prostředí v období tří let, docházím k závěru, že k vývoji dochází ve všech složkách - motorických, sociálních, smyslových a kognitivních, avšak je velmi patrné opoždění. Zároveň ale musím zmínit, že dítě vyrůstá v prostředí, které není dostatečně stimulující pro vývoj řeči.

Již v prenatálním období nedosahovala na zkušenost s hlasem matky, a nemohla se tím s lidskou řečí seznamovat. Je velmi nepravděpodobné, že neslyšící matka mluvila na své nenarozené dítě. Po narození sice matka dávala Nelince veškerou péči a lásku, ale více méně nedokázala upoutat pozornost dítěte a postupně ho učit znakový jazyk. Zároveň se ale nedařilo ani slyšícímu okolí rozvinout v malé časové dotaci u Nelinky řečovou komunikaci.

Vývoj řeči je tedy u tohoto dítěte narušen, logopedická diagnostika hovoří o opožděném vývoji řeči prostém. Tato diagnóza ale není konečná, porucha se může rozvinout ve vývojovou dysfázii nebo jiné poruchy. Hlavním nedostatkem je, nevhodný mluvní vzor, protože matka na ní mluví narušenou mluvou neslyšícího. Nelinka se některým matčiným pokynům naučila rozumět, i když je řeč maky velmi nesrozumitelná. Domnívám se, že tento fakt, že rodiče na Nelinku mluví, velmi ztěžuje její vývoj řeči, protože se nemůže v takové řeči orientovat a v podstatě to je pro ni další jazyk. Protože rodiče používají znakový jazyk, dalším jazykem mluví babička a další příbuzní, ale rodiče na ní mluví jinak. Jsem přesvědčená, že se Nelinka nezvládá v těchto jazycích orientovat a bilingvální komunikace je pro ní velmi náročná.

Vývoj řeči ve stádiu asociačně - reprodukčním, kdy je dítě motivováno k další mluvě, protože poznává, že právě mluvou může něčeho dosáhnout, snaží se Nelinka vše si vydobýt křikem, ale ani ten často nepomáhá, protože si matka nemusí rozčlenění svého dítěte všimnout. Nelinka tedy nemá saturovány své potřeby a dochází u ní

k frustraci. Domnívám se, že frustrace z komunikace je stále větší a větší, protože se Nelinka prosazuje agresivitou.

Velkým přínosem je docházení do mateřské školy, kde se Nelince velmi líbí. Ztotožňuji se s názorem Matějčka, že je školka pro dítě blahodárná, pokud má doma nějaký problém. Nelinka v současné době dokáže verbálně vyjádřit některá svá přání, a v mateřské škole jí paní učitelky rozumí, a její přání mohou splnit. Doma je velká pravděpodobnost, že dojde ke komunikačnímu šumu a matka nepostihne informaci správně.

Z další části výzkumu je patrné, že se každé dítě nevyvíjí stejně. Na příkladu dvou chlapců je doloženo, že se CODA dítě může vyvíjet intaktně a že nemusí mít výrazné odchylky ve vývoji řeči. V případě chlapce, který má nedoslýchavou matku, můžeme konstatovat, že bude mít dobrý mluvní vzor a podnětné prostředí, a že bude jeho vývoj probíhat v normě. Problémem v tomto případě je ale nedostatečná komunikace s otcem, která osobnost také poškozuje, pokud dítě nekomunikuje s oběma rodiči. Na příkladu druhého chlapce je možné pozorovat obětavost prarodiče, který svým způsobem převzal zodpovědnost za vývoj řeči za své dítě, a svému vnukovi věnoval veškerý čas. V tomto případě je také výhodné, že bydlí rodina v jednom domě a chlapec má babičku vždy na blízku.

Závěr

Vývoj komunikačních schopností dětí CODA může probíhat zcela intaktně a nikdo si ani nemusí všimnout toho, jakou cestu muselo dítě projít, aby dokázalo komunikovat dvěma jazyky - aby se oběma jazykům naučilo rozumět, dále aby bylo schopno oba jazyky napodobit a později zkoušet vlastní produkci jazyka. Dále aby dítě propojilo předmět - znak - slovo, které se v pozdějším věku rozšíří ještě o slovo napsané a přečtené. V komunikaci oběma jazyky také musí dítě zvládnout rozlišit, zda komunikuje se slyšícím, se kterým bude mluvit a již nebude komunikaci doplňovat znaky, nebo zda komunikuje s neslyšícím, u kterého mluva pomůže pouze k odezírání.

Vývoj komunikačních schopností ale nemusí vůbec probíhat podle normy, a dítě vyžaduje péči pracovníků rané péče, psychologa, speciálního pedagoga a logopeda, kteří dítě stimulují, aby se vývoj co nejvíce přiblížil normě. V případě Nelinky je hlavní otázkou, zda se ve vývoji posune tak daleko, aby mohla nastoupit do běžné školy. Na rozvíjení dovedností ale zbývá méně a méně času, protože v dubnu 2015 bude Nelince pět let.

Na případu Nelinky jsem také vysledovala, že není spousta věcí tak samozřejmých, jak by se zdálo. Například mě velmi překvapilo, že dětský lékař váhal tak dlouho, než doporučil rodině speciální vyšetření, a tím i následnou speciální péči. Myslím si, že by dětské lékaři mohli být v této problematice vzdělanější a měli by být v kontaktu s pracovníky středisek rané péče, kteří by dítěti a jeho rodině poskytli vhodnou péči.

Zarážející pro mě byl také fakt, že Nelinka byla vyšetřena na foniatrické klinice až ve věku dvou let, i když musela být diagnostikována jako rizikový jedinec, u kterého se může objevit sluchové postižení. Není mi znám důvod, proč se s vyšetřením čekalo až do doby dvou let.

CODA dítěte Nelinka dosáhla největšího pokroku v oblasti sebeobsluhy a osobní hygieny, která byla pro rodinu velmi stresující, protože si byli moc dobře vědomi, že není v pořádku, aby tříleté dítě nosilo pleny, i když matce připadalo používání plen pohodlnější. Vývoj komunikačních dovedností se projevuje především rozvojem slovní zásoby a chutí komunikovat a opakováním všech slov, která zaslechne. Prarodiče ale připouštějí, že vývoj Nelinky bude ještě „během na dlouhou trať“, a budou muset ještě vynaložit mnoho sil, až bude Nelinka chodit do

školy a bude potřebovat jejich pomoc. Prarodiče vnímají Nelinku jako své třetí dítě, protože se o ni plně starají a zajišťují veškeré záležitosti s lékaři a s úřady.

Seznam použité literatury

BARTOŇOVÁ, Miroslava; BYTEŠNÍKOVÁ, Ilona; VÍTKOVÁ, Marie. et al. *Děti se speciálními vzdělávacími potřebami v mateřské škole*. Brno, Paido, 2012. ISBN 978-80-7315-237-6

BEDNÁŘOVÁ, Jiřina; ŠMARDOVÁ, V. *Diagnostika dítěte předškolního věku. Co by mělo dítě umět ve věku od 3 do 6 let*. 1. vydání. Brno: Computer Press, 2007. ISBN 978-80-251-1829-0

BYTEŠNÍKOVÁ, Ilona. *Rozvoj komunikačních kompetencí u dětí předškolního věku*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2007. ISBN 978-80-210-4454-8

BYTEŠNÍKOVÁ, Ilona; HORÁKOVÁ Radka; KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie & surdopedie: texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido, 2007, 118 s. ISBN 978-80-7315-136-2.

HUDÁKOVÁ, Andrea. a kol. (BÍMOVÁ, P; BUNNHOVÁ, F; DINGOVÁ, N; FENCL, J; HRONOVÁ, A; JUNGWIRTHOVÁ, I; FENCLOVÁ, J; MOTEJZLÍKOVÁ, J; MYSLIVEČKOVÁ, R; OKROUHLÍKOVÁ, L; PETRÁŇOVÁ, R; ŠUSTOVÁ, T; UHROVÁ, L; ZVONEK, A) *Ve světě sluchového postižení*. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených, 2005. 104 s. ISBN 80-86792-27-7

GARDNER, Howard. *Dimenze myšlení: teorie rozmanitých inteligencí*. 1. vydání. Praha: Portál, 1999. 400 s. ISBN 80-7178-279-3

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6

HORÁKOVÁ, Radka. *Sluchové postižení: úvod do surdopedie*. 1. vydání. Praha: Portál, 2012. 160 s. ISBN 978-80-262-0084-0

HORŇÁKOVÁ, Katarína; KAPALKOVÁ, Svetlana; MIKULAJOVÁ, Marína. *Jak mluvit s dětmi od narození do tří let*. 1. vydání. Praha: Portál, 2009. 168 s. ISBN 978-80-7367-612-4

HRUBÍNOVÁ, Markéta Agnes. *Co mi povíš, Matěji: rozvíjíme řeč předškolních dětí*. 1. vydání. Praha: Portál, 2010, 131 s. ISBN 978-80-7367-658-2

HRUBÝ, Jaroslav, *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu 1. Díl*. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených, 1999. 395 s. ISBN 80-7216-096-6

HRUBÝ, Jaroslav. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu 2. díl*. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených, 1998. ISBN 80-7216-075-3

KEJKLÍČKOVÁ, Ilona. *Logopedie v ošetrovatelské praxi*. 1. vydání. Praha: Grada, 2011. 128 s. ISBN 978-80-247-2835-3

KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie*. 1. vydání. Praha: Grada, 2006. 228 s. ISBN 978-80-247-1110-9

KOMORNÁ, Marie. *Systém vzdělávání osob se sluchovým postižením v ČR a specifika vzdělávacích metod při výuce*. 2. vydání. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, o.s., 2008. ISBN 978-80-87218-18-1

KOMORNÁ, Marie. *Psaná čeština českých neslyšících - čeština jako cizí jazyk*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, o.s., 2008. ISBN 978-80-87218-29-7

KOSINOVÁ, Barbora. *Neslyšící jako jazyková a kulturní menšina - kultura neslyšících*. 2. vydání. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, o.s., 2008. ISBN 978-80-87153-94-9

LANGMEIER, Josef; KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 1. vydání. Praha: Grada, 1998. 334 s. ISBN 80-7169-195-X

LECHTA, Viktor. a kol. *Terapie narušené komunikační schopnosti*. 2. vydání. Praha: Portál, 2011. 392 s. ISBN 978-80-7367-901-9

MATĚJČEK, Zdeněk. (1) *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. 6. vydání. Praha: Portál, 2013. 144 s. ISBN 978-80-262-0519-7

MATĚJČEK, Zdeněk. (2) *Co děti nejvíc potřebují*. 6. vydání. Praha: Portál, 2013. 112 s. ISBN 978-80-262-0398-8

NEUBAUER, Karel. *Artikulace a fonologické rozlišování hlásek*. 1. vydání. Havlíčkův Brod: Tobiáš, 2011. ISBN 978-80-7311-118-2

NEUBAUER, Karel. *Logopedie - učební text pro bakalářské studium speciální pedagogiky*. 3. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. ISBN 978-80-7435-053-5

PRŮCHA, Jan. *Dětská řeč a komunikace: poznatky vývojové psycholingvistiky*. 1. vydání. Praha: Grada, 2011. 200 s. ISBN 978-80-247-3181-0

REDLICH, Karel. *CODA - slyšící děti neslyšících rodičů*. 2. vydání. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, o.s., 2008. ISBN 978-80-87153-97-0

ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem: vývojová psychologie*. 3. vydání. Praha: Portál, 2014. 392 s. ISBN 978-80-262-0772-6

SERVUSOVÁ, Jana. *Kontrastivní lingvistika - český jazyk x český znakový jazyk*. 2. vydání. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, o.s., 2008. ISBN 98-80-87218-30-3

SKÁKALOVÁ, Tereza. *Uvedení do problematiky sluchového postižení*. 1. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011. ISBN 978-80-7435-098-6

SKORUNKOVÁ, Radka. *Základy vývojové psychologie*. 1. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. ISBN 978-80-7435-253-9

SLÁNSKÁ BÍMOVÁ, Petra; OKROUHLÍKOVÁ, Lenka. *Rysy přirozených jazyků: český znakový jazyk jako přirozený jazyk. Lexikografie: slovníky českého znakového jazyka*. 2. vydání. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, o.s., 2008. ISBN 978-80-87153-91-8

SMOLÍK, Filip; SEIDLOVÁ MÁLKOVÁ, Gabriela. *Vývoj jazykových schopností v předškolním věku*. 1. vydání. Praha: Grada, 2014. 248 s. ISBN 978-80-247-4240-3

SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 3. vydání. Praha: Portál, 2012, 219 s. ISBN 978-80-262-0217-2.

ŠKODOVÁ, Eva; JEDLIČKA, Ivan. a kol. *Klinická logopedie*. 1. vydání. Praha: Portál, 2003. 616 s. ISBN 80-7178-546-6

ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. 2. vydání. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1820-3

ŠVARŤÍČEK, Roman; ŠEĐOVÁ, Klára. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vydání. Praha: Portál, 2007. 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie handicapu 3. část - vývoj postiženého dítěte v předškolním věku*. 2. vydání. Liberec: Technická univerzita, 2003. 42 s. ISBN 80-7083-772-1

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 2. vydání, dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012, 531 s. ISBN 978-80-246-2153-1.

VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie lidské komunikace*. 1. Vydání. Praha: Portál, 2000. 264 s. ISBN 80-7178-291-2

Středisko rané péče Tamtam Praha, 2013. Jak vypadá raná péče v neslyšících rodinách? In: *tamtam-praha.cz* [online] Dostupné z: <http://www.tamtam-praha.cz/informace-pro-vas/o-rodine/jak-vypada-rana-pece-v-neslysicich-rodinach.html?hledat=ran%C3%A1%20p%C3%A9%C4%8D>

Středisko rané péče Tamtam Praha, 2013. In: *tamtam-praha.cz* [online] Dostupné z: <http://www.tamtam-praha.cz/o-nas/verejny-zavazek-poslani-a-cile-socialni-sluzby/program-sluzeb-rane-pece-pro-rok-2013.html?hledat=c%C3%ADlov%C3%A1%20skupina>

Seznam použitých obrázků

BEDNÁŘOVÁ, J; ŠMARDOVÁ, V. *Diagnostika dítěte předškolního věku. Co by mělo dítě umět ve věku od 3 do 6 let.* Brno: Computer Press, 2007. 1. vyd. ISBN 978-80-251-1829-0

- str. 103 - shody a rozdíly
- str. 96 - figur a pozadí
- str. 97 - figura a pozadí
- příloha Ř 26 - ovoce
- příloha Ř 26 - oblečení
- příloha Ř 26 zelenina

BLUMENTRITTOVÁ, Vlasta; BUKÁČKOVÁ, Jaroslava. *Čtení hned po slabikáři.* Ilustrace Edita Plicková. Praha: BLUG, 1998. ISBN 80-85635-94-1

- str. 7 - Strašidelný klobouk
- str. 61 - pro zasmání - v obchodě

FABIÁNOVÁ, Irena; HŘEBEJKOVÁ, Jarmila; VEBEROVÁ, Eva. *Slabikář.* Praha: SPN, 1989. ISBN 14-059-89

- str. 34 - děti v parku

GEBHARTOVÁ, Vladimíra. *Říkání pro radost.* Praha: Axióma. ISBN 80-7292-098-7

- str. 6 Kolo, kol mlýnský
- str. 15 Pec nám spadla
- str. 36 O řepě
- str. 101 Halí, belí

MLČOCHOVÁ, Markéta. *Šimonovy pracovní listy 1: celkový rozvoj.* Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0014-7

- str. 5, obrázek jahoda

Procházka pro farmě. INFOA, 2012. ISBN 978-80-7240-781-1

- obrázek pes

SVĚRÁK, Zdeněk; UHLÍŘ, Jaroslav. *Když se zamiluje kůň: písničky s notami a akordy pro děti a dospělé.* Ilustrace Vlasta Baránková. Praha: Fragment, 2012. ISBN 978-80-253-1671-9

- str. 47, píseň Dělání

TREFL SA. *Malý objevitel: Povolání.* Vzdělávací skládačka pro nejmenší. Puzzle.

- obrázek: hasič
- obrázek: kuchařka
- obrázek: prodavačka
- obrázek: učitelka

Učíme se hrou pro předškoláky. Hrajeme si s obrázky. Ilustrace Angelika Penner.
Praha: Svojtka & Co., 2006. ISBN 80-7352-549-6

- použito 7 obrázků

Seznam příloh

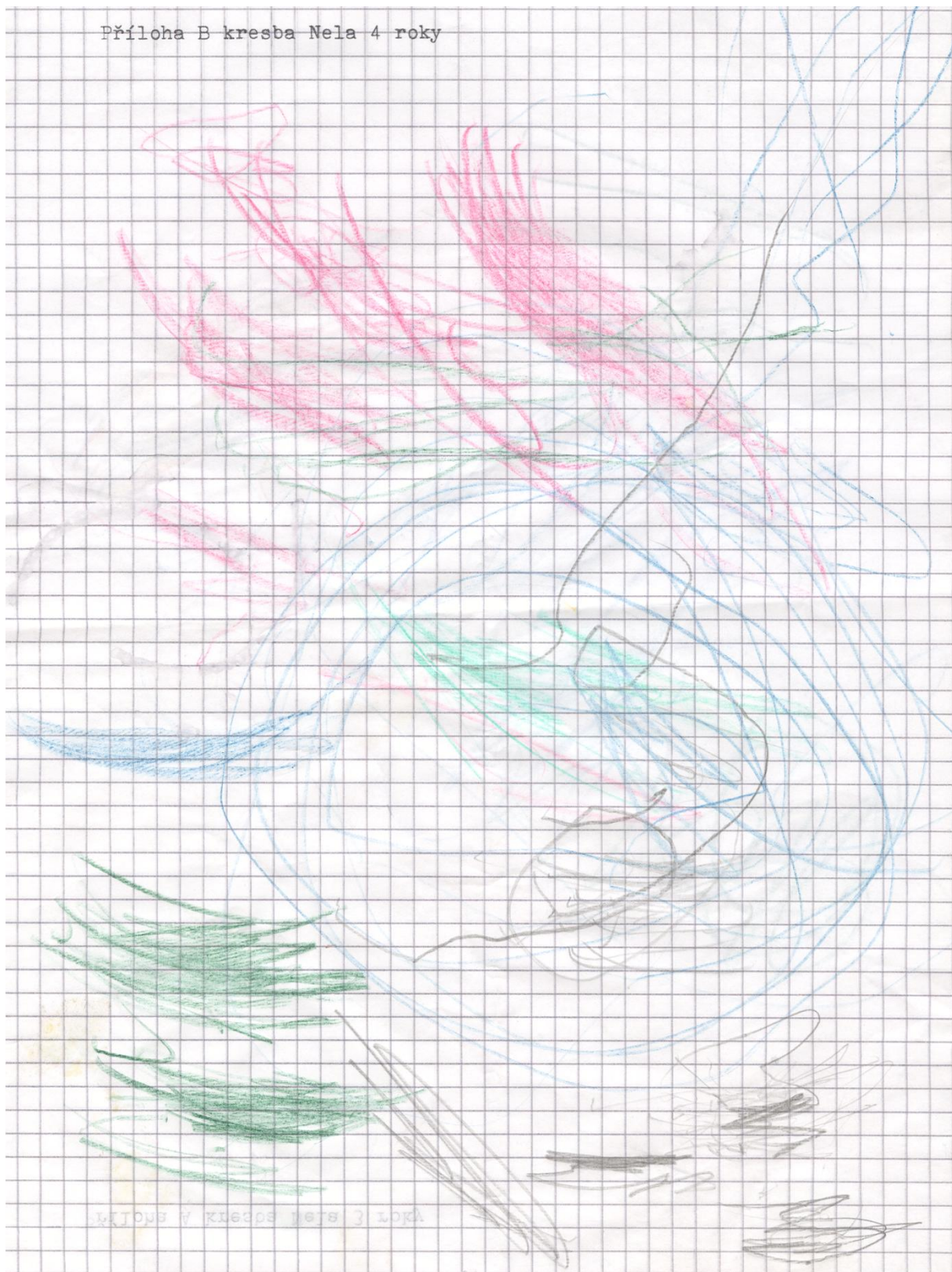
- Příloha A) kresba Nela 3 roky
- Příloha B) kresba Nela 4 roky
- Příloha C) SP 1 - říkanka - Kolo, kolo, mlýnský
- Příloha D) SP 1 - slovní zásoba - oblečení
- Příloha E) SP 1 - zrak - shody a rozdíly
- Příloha F) SP 1 - dějový obrázek - pohádka O řepě
- Příloha G) SP 2 - říkanka - Halí, belí
- Příloha H) SP 2 - slovní zásoba - zvířata, mláďata
- Příloha I) SP 2 - zrak - figura a pozadí
- Příloha J) SP 2 - dějový obrázek - na dvoře
- Příloha K) SP 2 - motorika - motanice zvířata
- Příloha L) SP 3 - slovní zásoba - ovoce
- Příloha M) SP 3 - slovní zásoba - zelenina
- Příloha N) SP 3 - hra - skládání obrázků z více dílů
- Příloha O) SP 3 - zrak - přiřazení obrázku a jeho stínu
- Příloha P) SP 3 - dějový obrázek - v obchodě
- Příloha R) SP 4 - říkanka - Pec nám spadla
- Příloha S) SP 4 - slovní zásoba - povolání
- Příloha T) SP 4 - zrak - povolání a výrobek
- Příloha U) SP 4 - dějový obrázek - povolání
- Příloha V) SP 5 - zrak - polštáře mají stejnou barvu a vzor
- Příloha W) SP 5 - dějový obrázek - děti v parku
- Příloha X) cvičení - přiřazení částí obrázků
- Příloha Y) cvičení - vyhledání zvířat na obrázku
- Příloha Z) cvičení - vyhledání zvířat na obrázku

Přílohy

Příloha A kresba Nela 3 roky

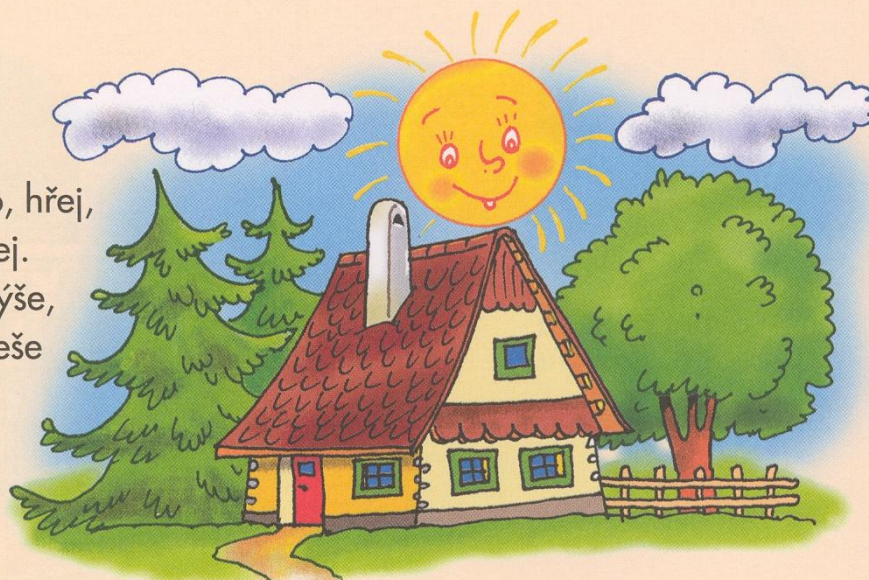
Příloha B kresba Nela 4 roky

Příloha B kresba Nela 3 roky

Hřej, sluníčko, hřej,
hory, dolý krej.
Povyskoč si výše,
na tý naší střeše
kolo udělej!

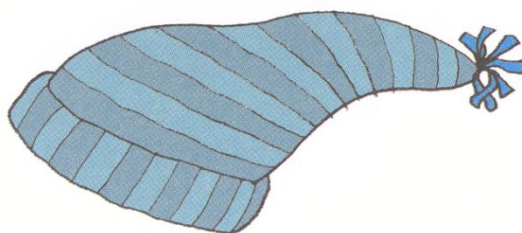
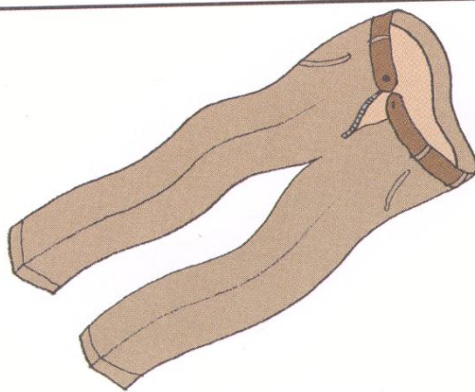
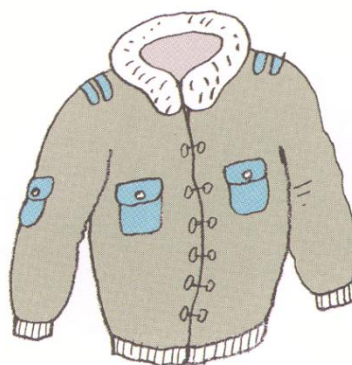
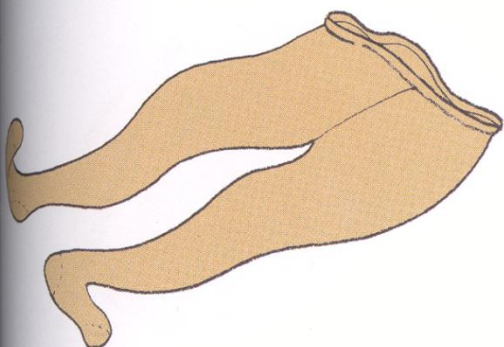
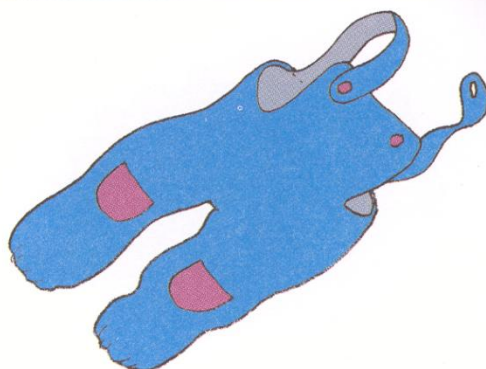

Kolo, kolo mlýnský,
za čtyry rýnský,
kolo se nám polámalo,
mnoho škody nadělalo,
udělalo – bác!

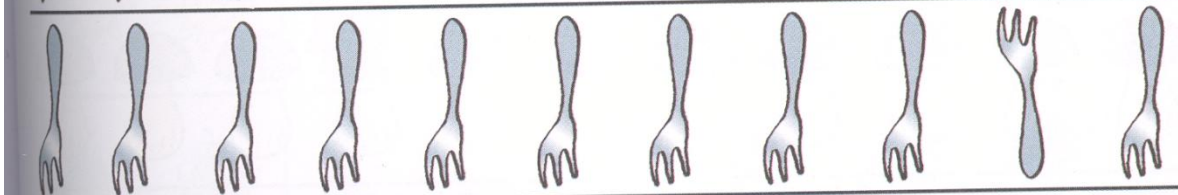
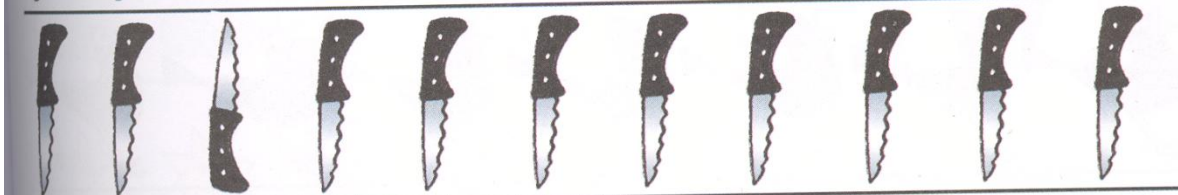
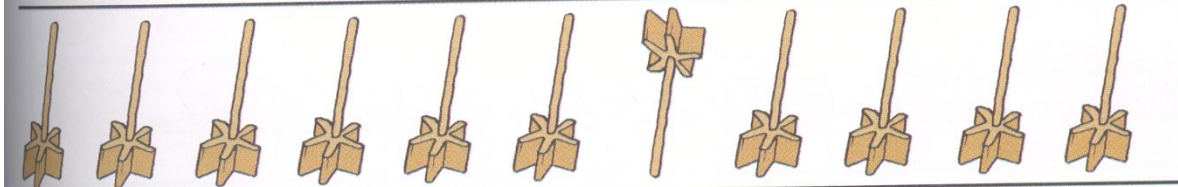
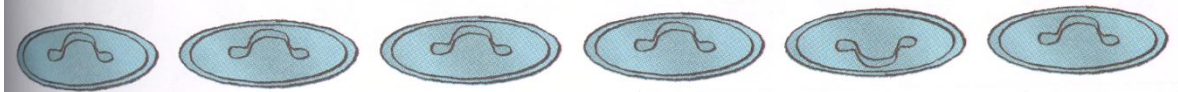
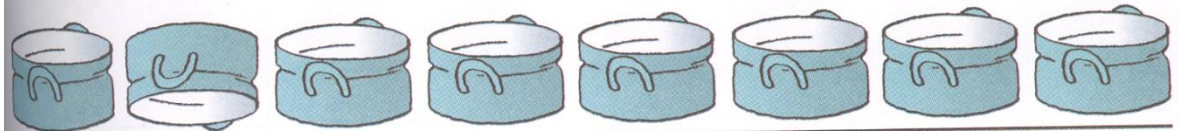
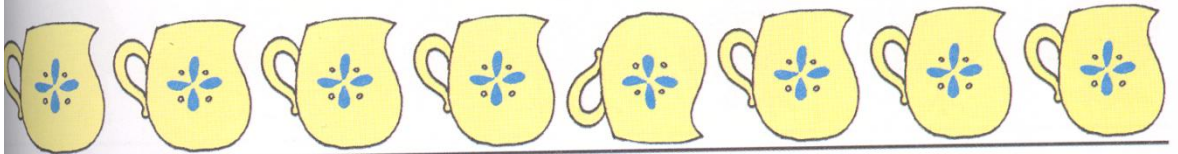
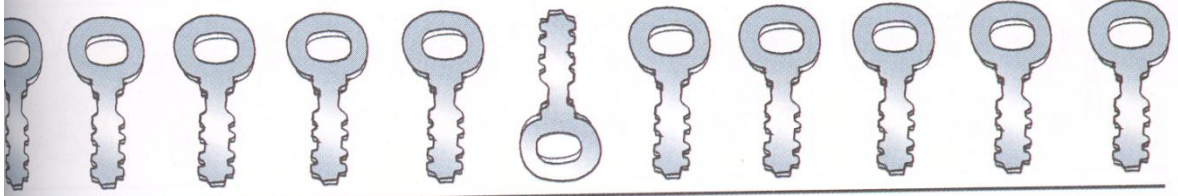
Vezmeme si hoblík, pilku,
zahrajem si ještě chvílku,
až to kolo spravíme –
tákhle se zatočíme!

Příloha Ř26: Tvoří nadřazené pojmy

Příloha Z15: Odliš obrázek v řadě lišící se horizontální polohou

dědka, za . Táhnou, potahují, ale ještě pořád vytáhnout nemohou.

I zavolala myšku. za kočičku,
 za pejska, za vnučku,
za babku, za dědka, za .

Táhnou – potahují – vytáhli
A byla velká, převeliká!

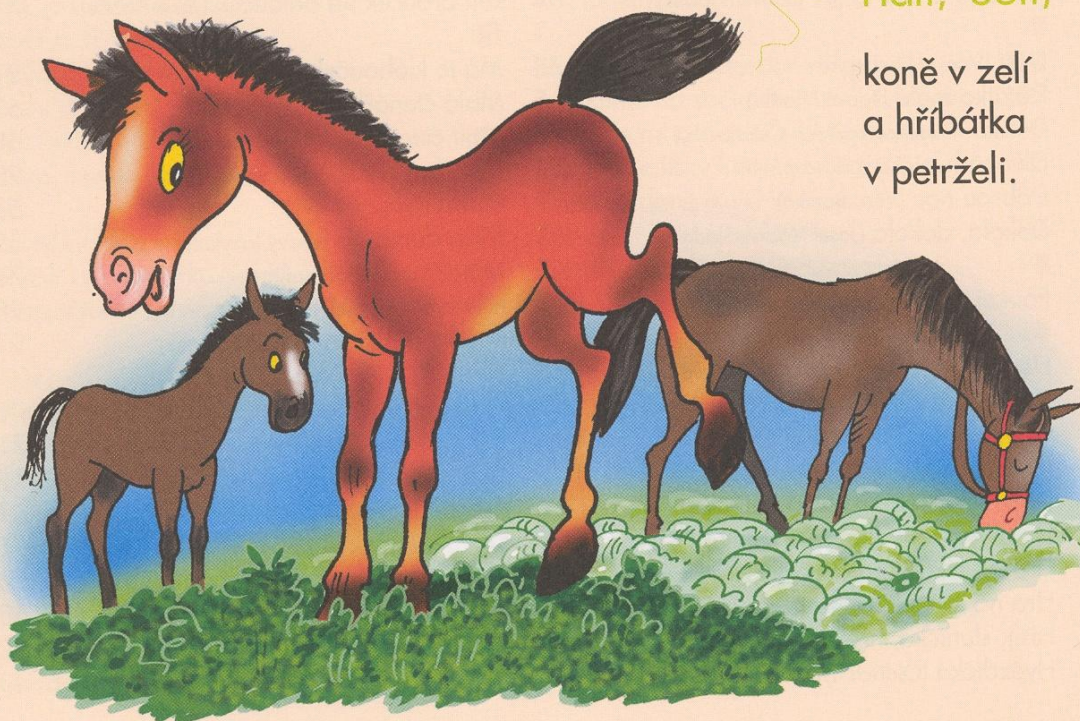
Halú, belú,

kočka v zelú,
a pes v koši,
on ju straší,
kočička sa
polekala,
ven okénkem
utekala.

Halí, belí,

koně v zelí
a hříbátka
v petrželi.

haf-haf

pes

štěně

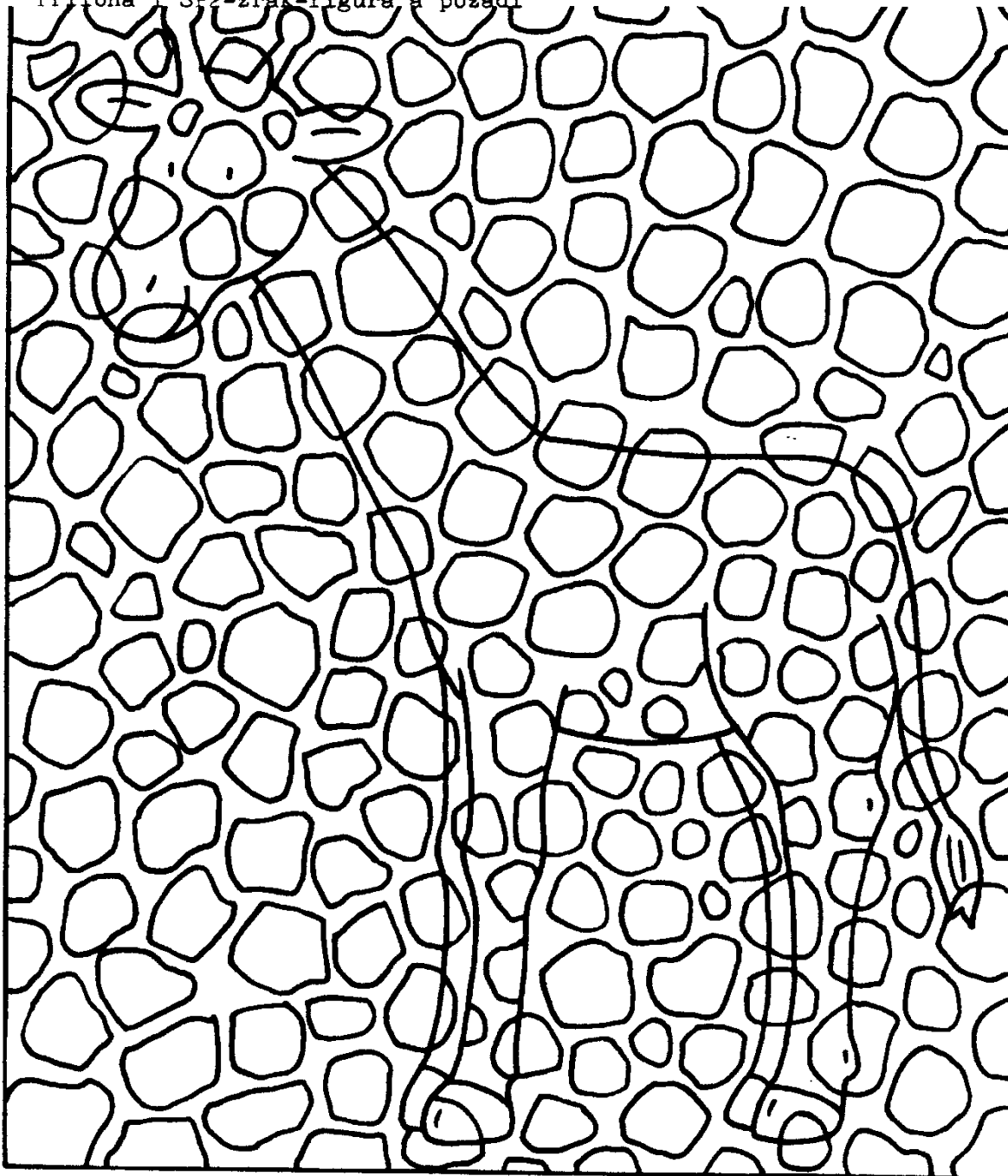
kost

maso

bouda

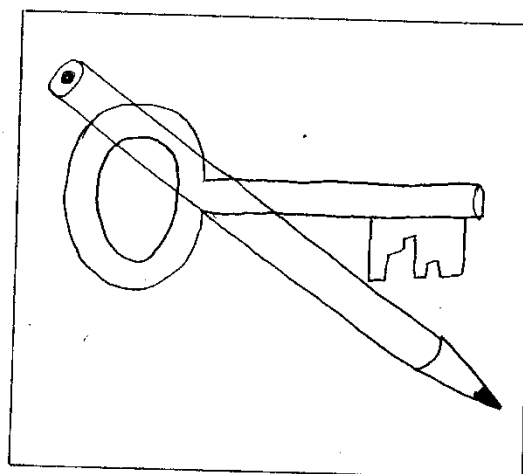
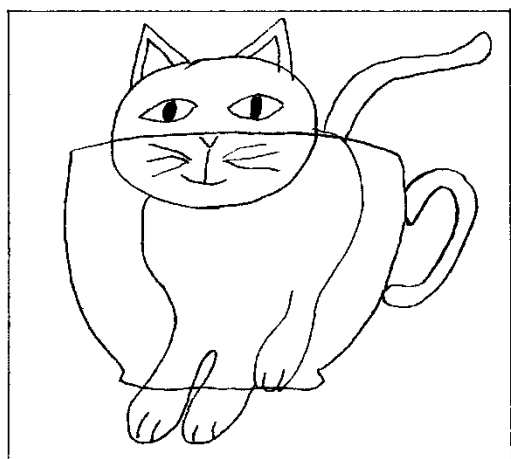
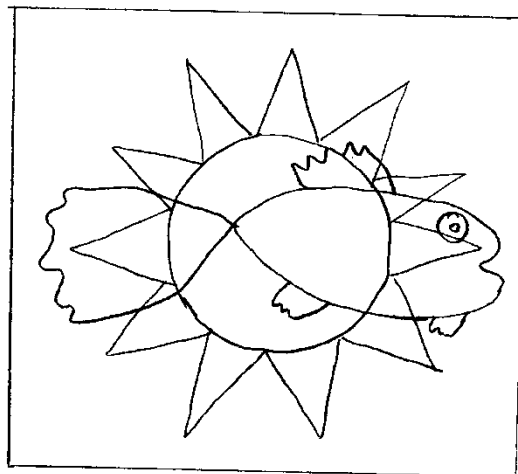
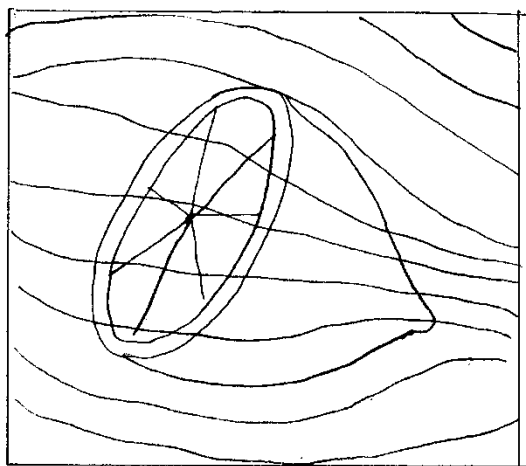
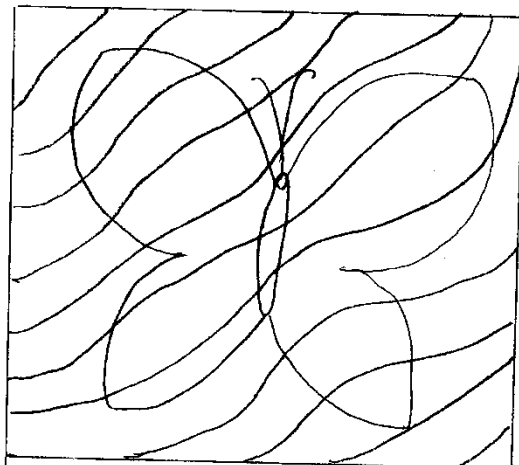
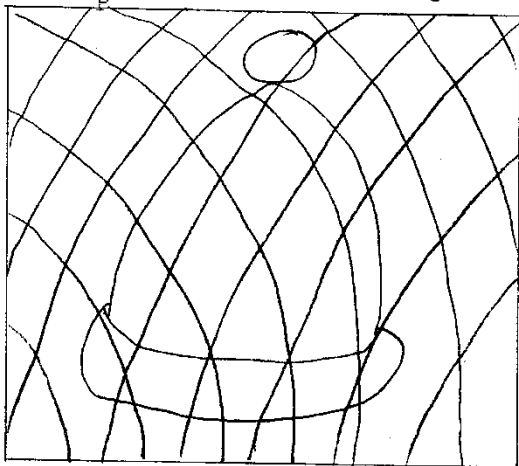

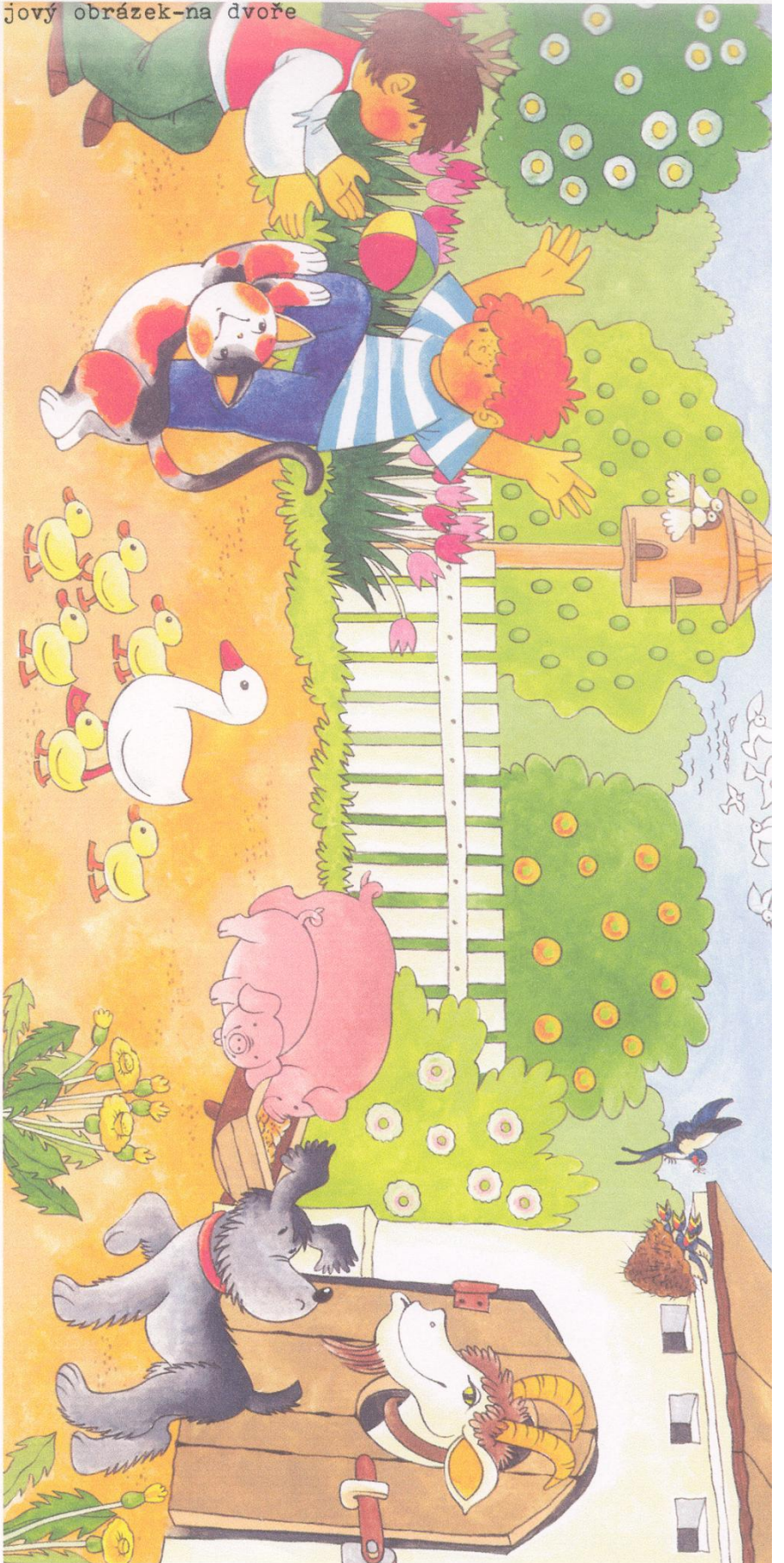
.....
Kterépak zvíře se tady asi skrývá?

Vybarvi čarami ohraničenou vnitřní plochu.

Pak se dozvíš odpověď.

Príloha I SP2-zrak-figura a pozadí

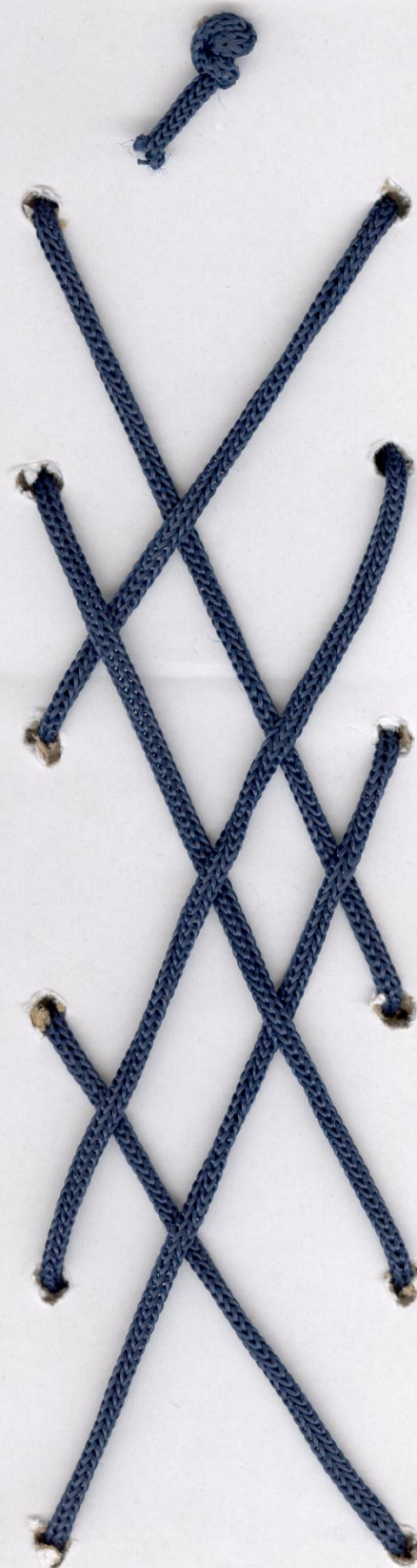
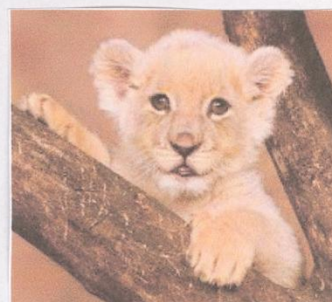

Kuba s Honzíkem si s Mickou hráli.
Prováděla totiž samé veselé kousky.

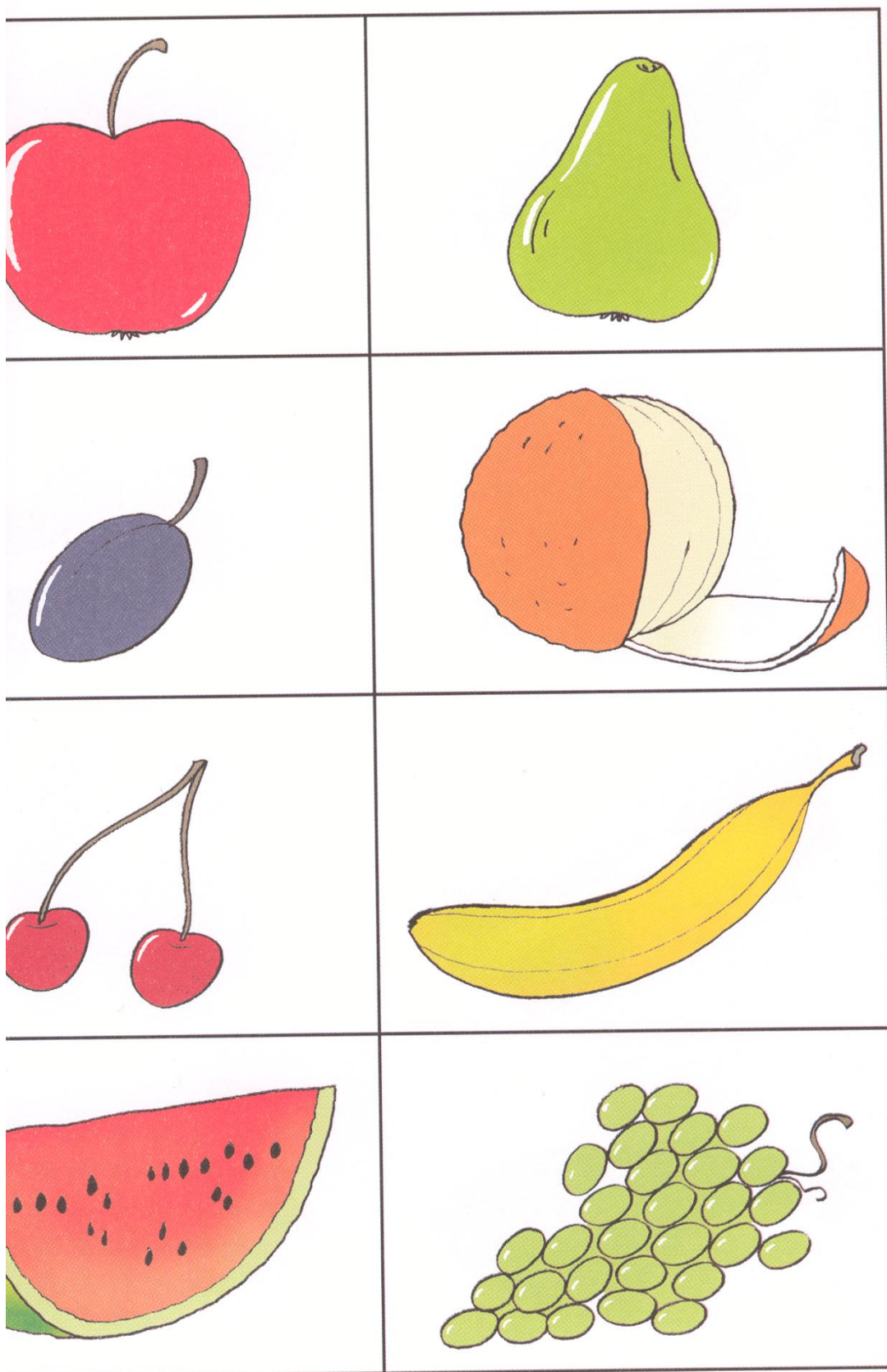
Micka hopsala, skákala i kotrmele metala.
Ostatní zvířátka se jenom podívala.

Příloha K SP2-motorika-motanice zvířata

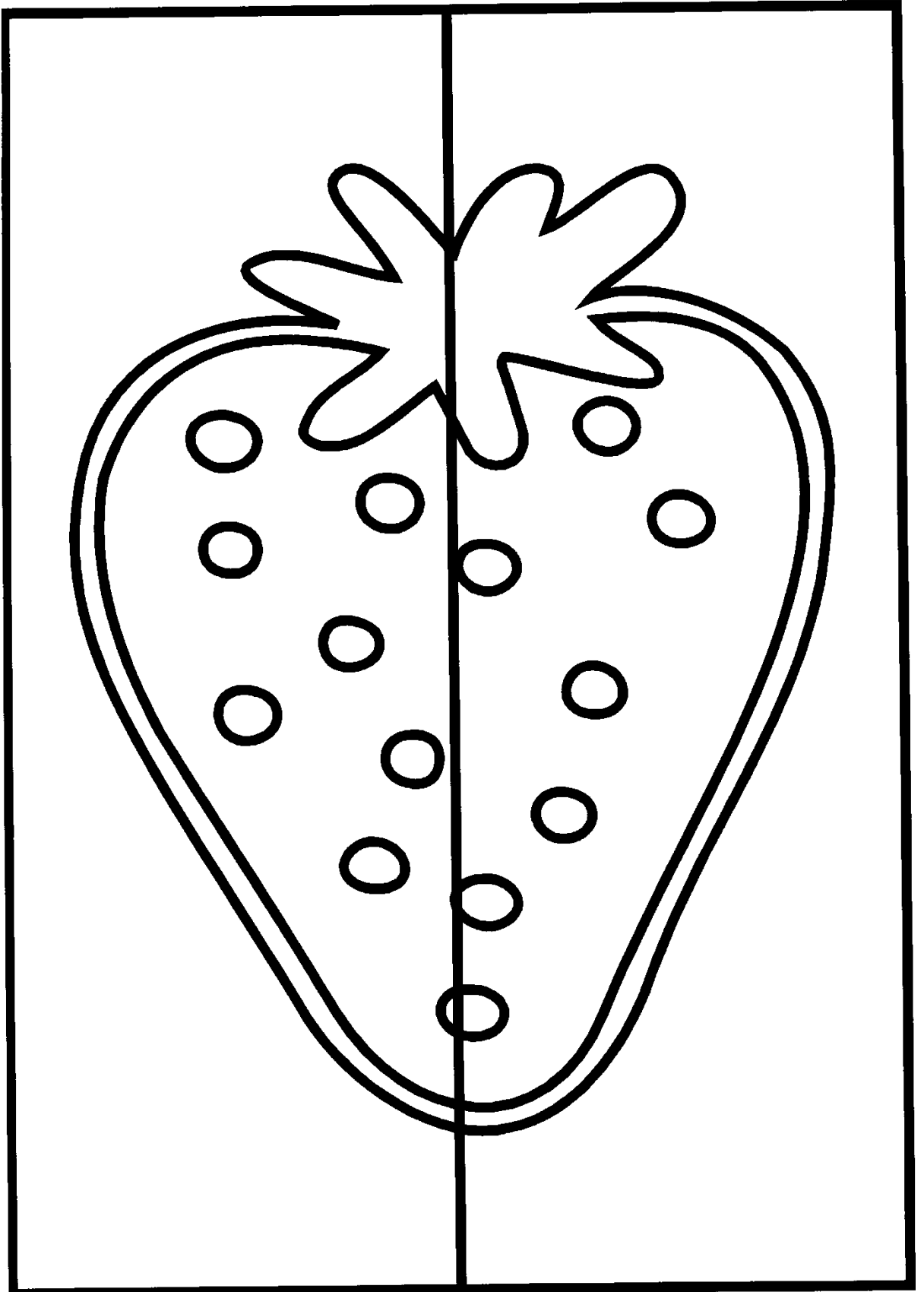

na L SP3-slovní zásoba-ovoce

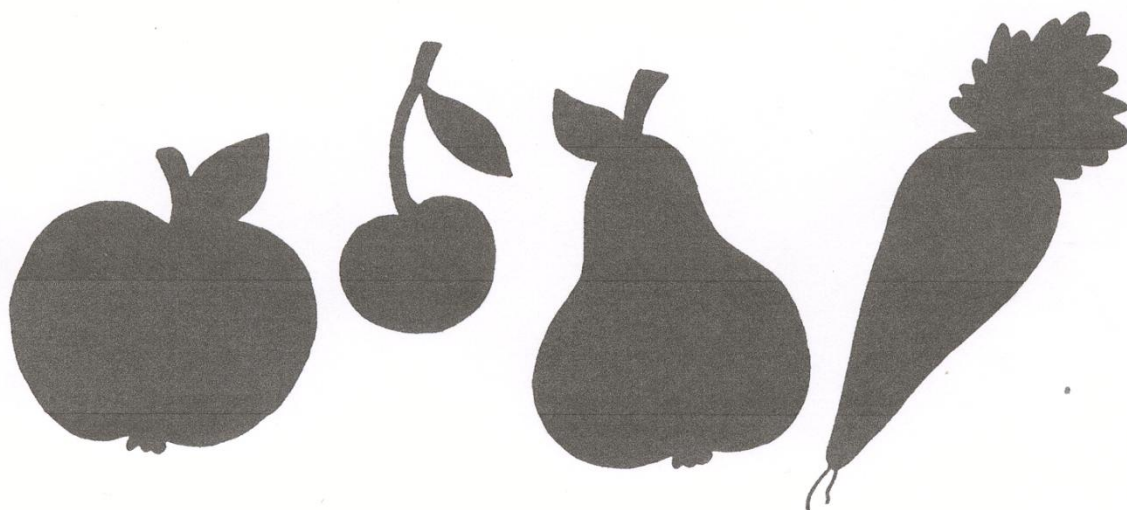
3: Tvoří nadřazené pojmy

Příloha N SP3-hra-skládání obrázků z více dílů

Příloha 0 SP3-zrak-přiřazení obrázku a jeho stínu

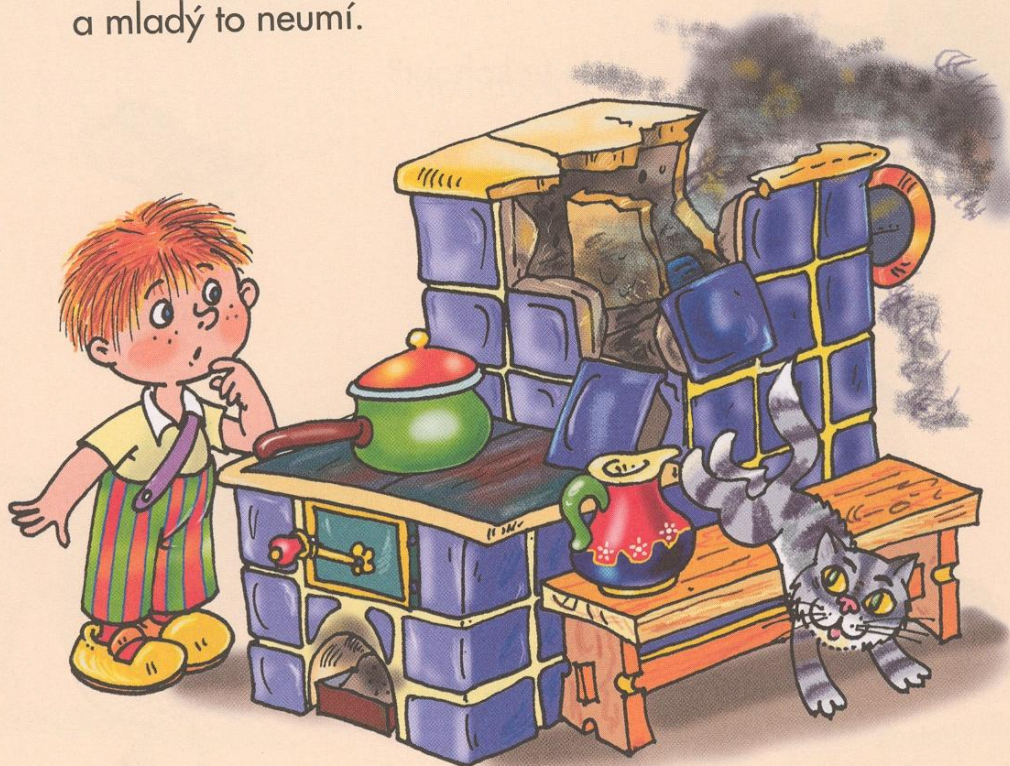
Ovoce a zelenina! Každou kresbu spoj čarou s jejím správným stínovým obrázkem.

Pro zasmání

Pec nám spadla, pec nám
spadla,
kdopak nám ji postaví?
Starý pecař není doma
a mladý to neumí.

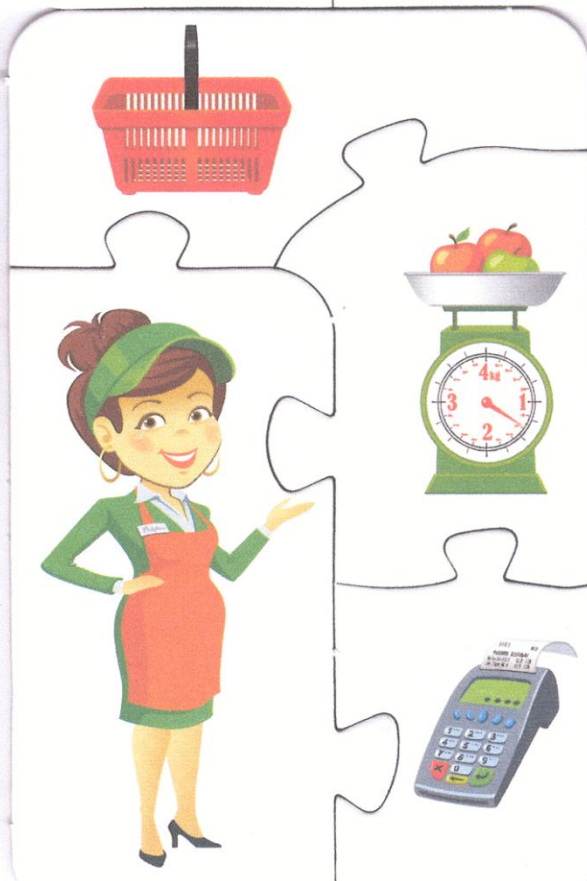
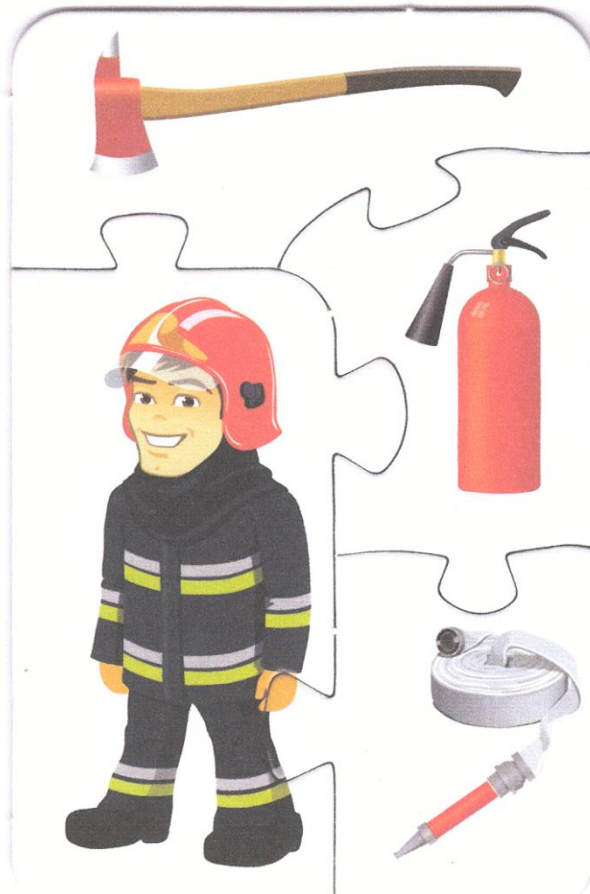
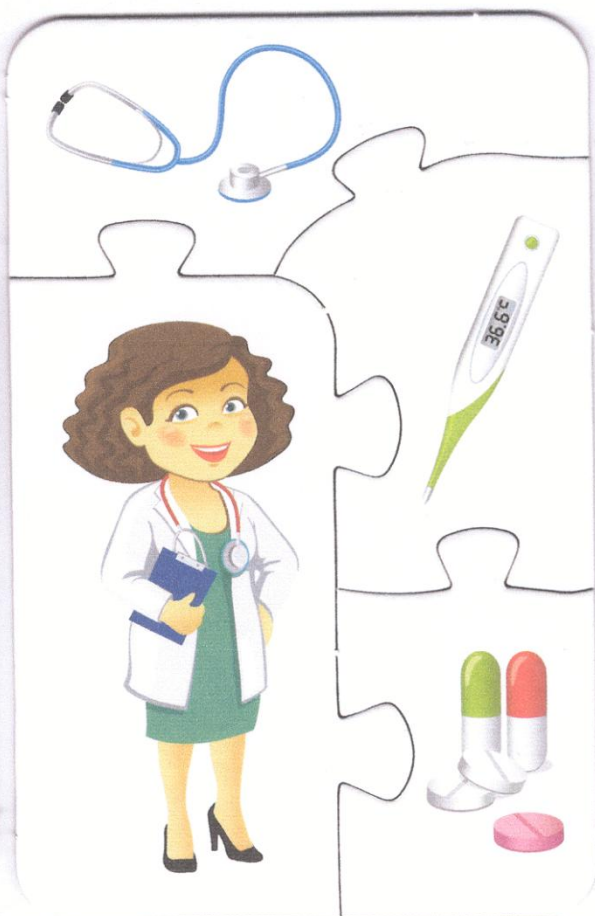
Zavoláme na dědečka,
ten má velké kladivo,
dá do toho čtyry rány
a už je to hotovo!

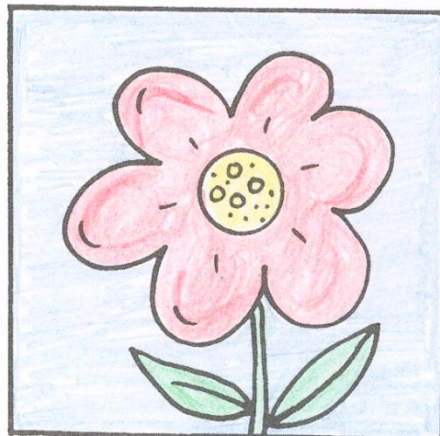
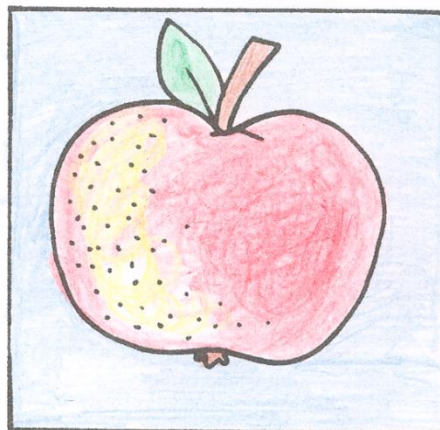
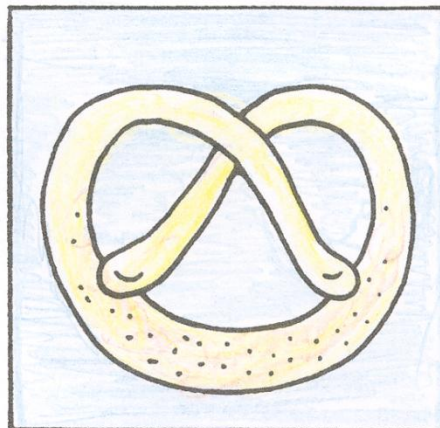

Náš děda
nás nedá.
Ani ve zlém,
ani v žertu,
ani drakům,
ani čertu!

Příloha S SP4-slovnízásoba-povolání

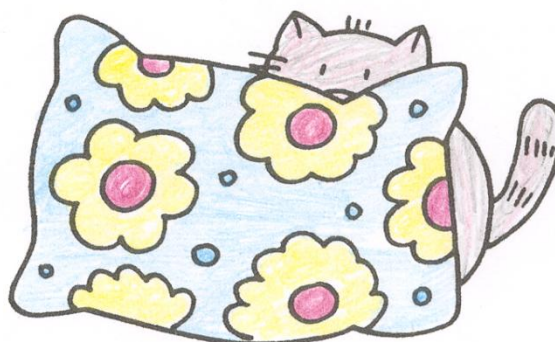

Co patří k sobě?
Odpovídající obrázky spoj správně čarami.

Příloha V SP5-zrak-polštáře mají stejnobarvu a vzor

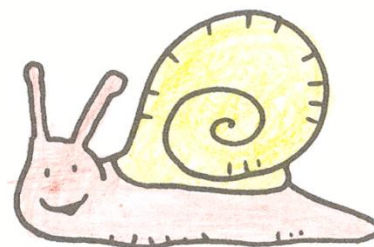
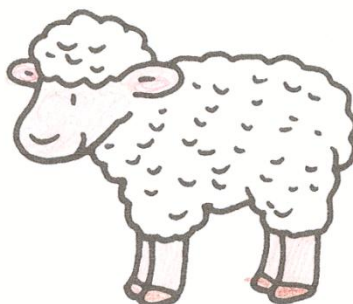
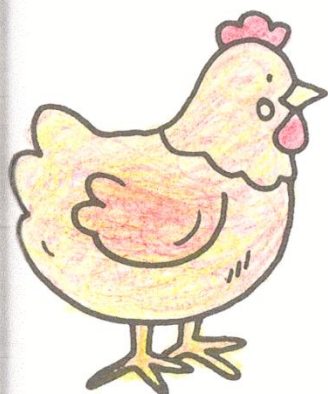
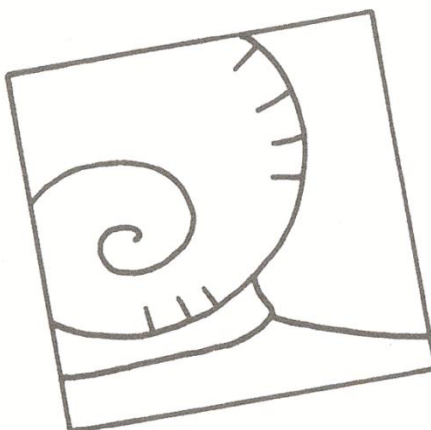
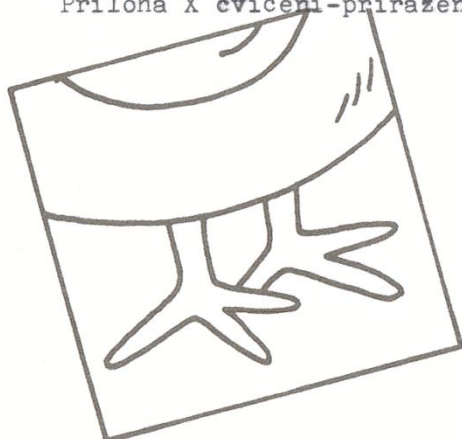

Vždy dva polštářky mají na látce stejný vzorek. Dvojice, které se hodí k sobě, vymaluj vždy stejně a spoj je čarami.

Příloha W SP5 - dějový obrázek - děti v parku

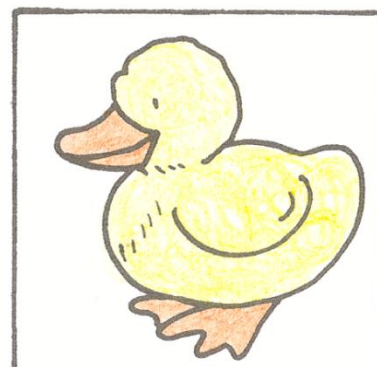
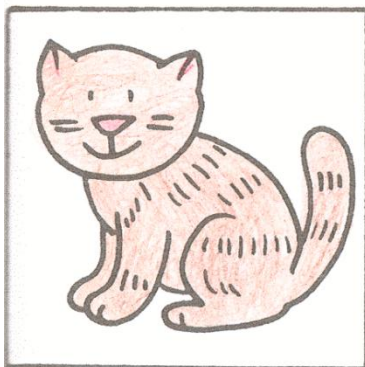
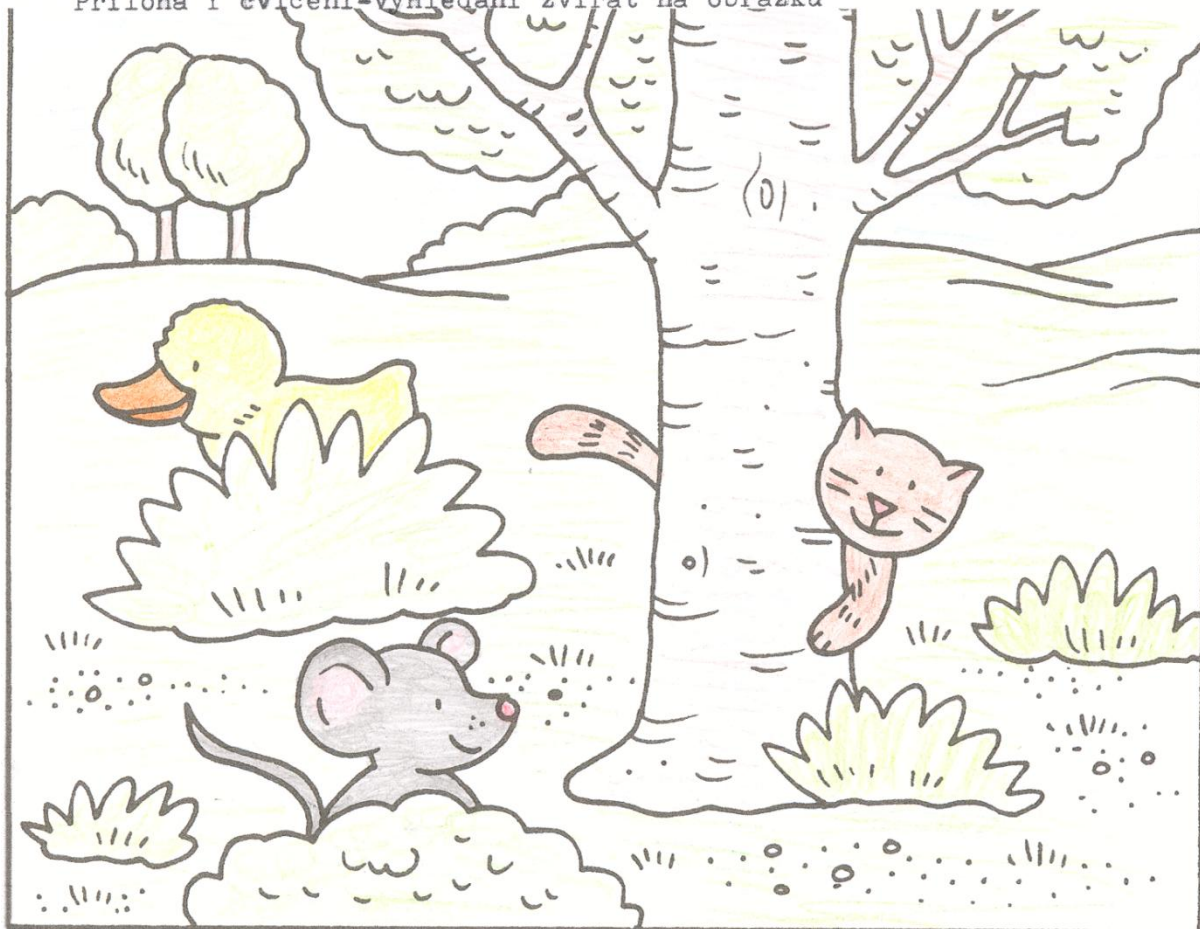

Příloha X cvičení-přiřazení části obrázků

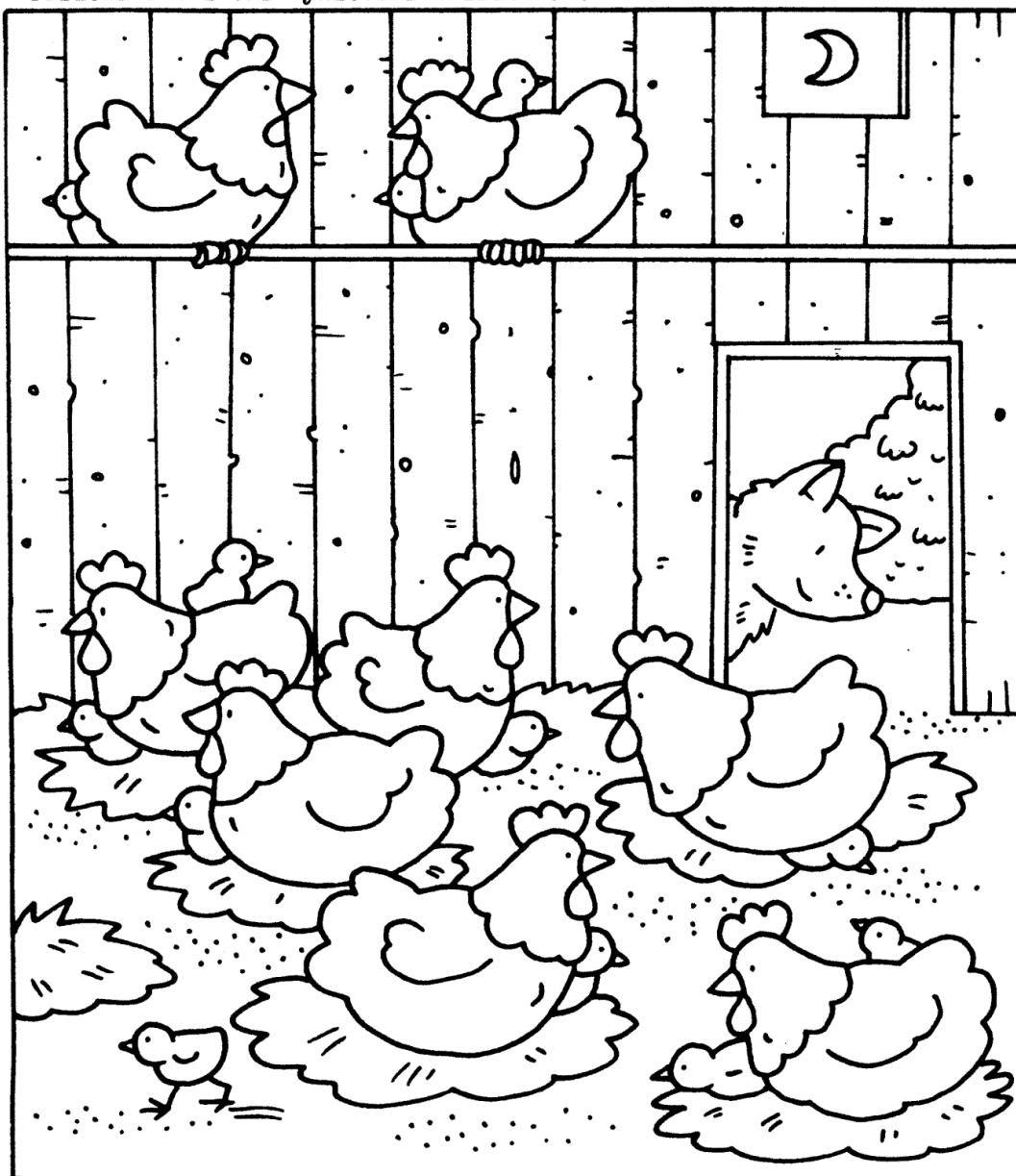
Části obrázků správně přiřaď k dole nakresleným zvířátkům. Spoj je čarami.

Příloha Y cvičení-vyhledání zvířat na obrázku

.....
Kdepak se asi v horním obrázku schovávají
tahle tři zvířátka? Až zvířátka najdeš, tak je
zakroužkuj.

Příloha Z cvičení-vyhledání zvířat na obrázku

.....
Objeviš všechna kuřátka? Vymaluj je žlutě.